

І. Червінська та Н. Богданець-Білоskalенко

До збірника увійшли тези учасників Всеукраїнської онлайн-конференції «Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки» (20 травня 2021 року), присвяченої Всесвітньому дню вишиванки. У роботах розглянуто питання, пов'язані з різними аспектами етнокультурного та освітньо-виховного потенціалу української вишиванки: традиційні техніки вишивки різних регіонів; культура носіння й дослідження вишиванки українською інтелігенцією кінця XIX – початку XX століття; формування національно-культурної ідентичності сучасної молоді; інтерпретація та використання символів вишиванки в шкільному освітньому процесі; потенціал української вишивки в системі інклюзивної освіти дітей із особливими потребами; вишиванка в культурі України та національних спільнот; досвід збереження українських традицій у діаспорі та багато інших питань.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. СТЕФАНІКА»

Україно моя вишивана:

етнокультурний та освітньо-виховний
потенціал української вишиванки

**Збірник тез
II Міжнародної онлайн-конференції,
присвяченої
Всесвітньому дню вишиванки**

20 травня 2021 р.

(електронне видання)

Київ
Педагогічна думка
2021

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК
УКРАЇНИ**

Інститут педагогіки НАПН України
відділ навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури

**ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Педагогічний факультет
творча навчально-наукова лабораторія
«Гірська школа Українських Карпат»

**«Україно моя вишивана :
етнокультурний та освітньо-виховний
потенціал української вишиванки»**

**Збірник тез
II Міжнародної онлайн-конференції,**

присвяченої Всесвітньому дню вишиванки

20 травня 2021 р.

(електронне видання)

*За загальною редакцією
Н. Богданець-Білокаленко, І. Червінської*

Київ
Педагогічна думка
2021

УДК 37.017:39:008(477)(043.2)

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 8 від 05 липня 2021 року)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Богданець-Білоskalенко Наталія Іванівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України;

Червінська Інна Богданівна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач творчої навчально-наукової лабораторії «Гірська школа Українських Карпат» Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника;

Хорошковська-Носач Тетяна Петрівна, науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України;

Ліпчевська Інна Леонідівна, науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Кічук Надія Василівна, доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Попова Людмила Олександрівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України.

Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки : зб. тез II Міжнародної онлайн-конференції, 20 травня 2021 р. / за наук. ред. д. пед. наук Н. І. Богданець-Білоskalенко (електронне видання). Київ : Педагогічна думка, 2021. 139 с.

ISBN 978-966-644-599-8

До збірника увійшли тези учасників II Міжнародної онлайн-конференції «Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки» (20 травня 2021 року), присвяченої Всесвітньому дню вишиванки. У роботах розглянуто питання, пов'язані з різними аспектами етнокультурного та освітньо-виховного потенціалу української вишиванки: етнокультурні особливості вишивки різних регіонів України, українська народна вишивка як освітньо-культурне надбання соціокультурного простору України, освітній феномен вишиванки в епоху цифровізації суспільства, вишиванка як об'єднавчий код українців у світі та багато інших питань.

Збірник адресовано науковцям, науково-педагогічним працівникам, педагогам, докторантам, аспірантам, студентам, практикам освітянської галузі та всім, хто цікавиться долею України, її традиціями та культурою.

УДК 37.017:39:008(477)(043.2)

За зміст публікацій, достовірність інформації, цитат, покликань на літературні джерела відповідальність несуть автори.

ISBN 978-966-644-599-8

© Інститут педагогіки НАПН України, 2021
© Педагогічна думка, 2021

ВСТУПНЕ СЛОВО

20 травня 2021 року вдруге відбулася Міжнародна наукова онлайн-конференція **«Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки»**, присвячена Всесвітньому дню вишиванки.

Організаторами онлайн-конференції, яка вже стає традиційною, виступили Інститут педагогіки НАПН України, зокрема відділ навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури та Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, зокрема творча навчально-наукова лабораторія «Гірська школа Українських Карпат».

У роботі онлайн-конференції взяли участь науковці, викладачі, педагоги, культурно-громадські діячі, митці, майстри народної творчості, студенти, представники української діаспори з близького і далекого зарубіжжя.

Зручний формат конференції (онлайн) дозволив об'єднати представників закладів освіти Буковини, Поділля, Слобожанщини, Закарпаття, Полісся, Полтавщини, Київщини, Бесарабії та багатьох інших регіонів України.

Виступи та наукові дискусії учасників конференції охоплювали шість тематичних напрямів, які включали актуальні проблеми збереження, поширення та популяризації автентичної української мистецької спадщини, розкриття етнокультурного й освітнього потенціалу української вишиванки, дискусійні панелі та практичні майстер-класи народних майстрів.

У науковому форумі взяли участь знані науковці – академіки НАПН України *Алла Богуш*, *Георгій Філіпчук*, відомі громадські діячі, політики, мистецтвознавці. Урідноманітніло і пожвавило роботу конференції пряме включення з вітанням народного депутата України *Оксани Савчук* із залу засідань Верховної Ради; кандидата філологічних наук, доцента, керівника секретаріату комітету Верховної Ради з питань культури і духовності у 2007–2019 рр., дипломата *Наталії Колесніченко-Братунь*; кандидата філологічних наук, культурно-громадської діячки, засновниці Музею Володимира Івасюка – *Оксани Івасюк* та виступи представників української діаспори з Данії, Канади, Італії, Словаччини, США, Польщі та Молдови.

У своєму виступі академік НАПН України *Георгій Філіпчук* окреслив важливість таких заходів для українців: «День Української Вишиванки! Її місце в Пантеоні боротьби і слави України. Поруч із кращими синами і доньками України, Рідною Мовою, синьо-жовтим Прапором і Славнем «Ще не вмерла...», Шевченковими Ідеалами, духовним гімном України «Боже

великий, єдиний, нам Україну храни». «В тяжку, безсонячну годину» Вишиванка була символом нашої національної пам'яті, єдності і волі, оберігала Ідентичність і Соборність Духу Українського Народу. Вона – Знак вічності, сакральний код для «мертвих, живих і ненарождених» Українців».

Зокрема, академік НАПН України *Алла Богуш* у виступі наголосила на важливості прилучення дітей з дошкільного віку до народних надбань, адже саме «у вишиванці, в будь-якому одязі чи предметах хатнього інтер'єру (рушники, скатертини тощо) міститься генетично-етнічний код українського народу, його історичні, тисячолітні, національні корені, які передаються дитині з молоком матері, а надалі родинними народними українськими звичаями й обрядовістю, піснями, віршами, одягом, які оточують українську дитину впродовж її життя».

Під час роботи конференції наукова спільнота України разом з представниками діаспори студіювала проблеми культури, традицій, духовності українського народу як невід'ємних елементів національної ідентичності, що в комплексі сприятимуть наповненню освітнього простору новими ідеями щодо збереження і популяризації українського народного мистецтва, вагому частину якого посідає вишиванка.

Заходи такого формату сприяють зближенню народів та культур різних регіонів України, розкривають освітній феномен вишиванки в епоху цифровізації освіти.

Щиро дякуємо всім гостям та учасникам!

*Наталія Богданець-Білокаленко,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
професор Ізмаїльського державного
гуманітарного університету*

*Інна Червінська,
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач навчально-наукової лабораторії
«Гірська школа Українських Карпат»
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника*

Віра Андрич,
викладач Вишницького коледжу
прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка,
член Національної спілки художників України,
e-mail: viraandruch@ukr.net

«ВИШИВАНЕ МИСТЕЦТВО СТАРОВИННОГО СЕЛА БАНИЛІВ, ЩО НАД ЧЕРЕМОШЕМ» – ШЛЯХ ДО ВІДРОДЖЕННЯ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ ТА РЕМЕСЕЛ

Ключові слова: Банилів, мистецтво, культура, традиції, вишивка, орнамент.

Память... Вона нетлінна і вічна. Вона дивиться на нас зі старих фотографій, з тих речей, які зберігають люди, не дає померкнути жодній сторінці історії. Людина без пам'яті своїх предків самотня, яка не має звідки черпати сили для життя. Людина без роду – як листок, відірваний від дерева.

Старовинне село Руський Банилів (Банилів-над-Черемошем), – тепер Банилів Вишницького району Чернівецької області. У свій час подвійна назва вводилася для того, щоби відрізнити його від однойменного буковинського села з румунським населенням – Волоського Банилова (Банилова-над-Сіретом, Банилова-Підгірного).

Заселення даного села відносять аж до III тисячоліття до Різдва Христового. Археологами тут знайдені залишки Трипільської стоянки, що вказує на майже п'ятитисячні роковини з часу проживання тут трипільців – представників першої культури землеробів і гончарів на території сучасної України.

Характерною особливістю Банилова, як і всього нашого унікального краю, був поліетнічний склад населення. Незалежно від того, під владою якого короля, султана чи царя перебували наші землі, тут не відбулося жодної значної міжнаціональної сутички, яка була б історично зафіксована. Протягом віків виробилася здорова народна етика доброзичливості в національних стосунках.

Народна культура Банилова, що над Черемошем, базується на глибинних традиціях попередніх поколінь у різних витоках творчої діяльності народу національних стереотипів мислення. У різноманітних формах народного декоративного мистецтва, зокрема у вишивках, ткацтві, прикрасах, розписах осель утілені світоглядні ідеї та етнічні смаки народу, його повсякденний потяг до прекрасного. Здібність банилівчан до мистецтва та необхідність пов'язати життя з красою вважалася ознакою високої духовності, у цьому важливу роль відігравала саме вишивка, вона слугувала гордістю надзвичайною різноманітністю, багатством та неповторністю орнаментики.

У 2019 році розпочато науково-дослідний проєкт з елементами етнографічних досліджень «Вишиваний Банилів, що над Черемошем». Даний проєкт покликаний зберегти традиційну художню вишивку села Банилів. Про мальовничий Банилів, що над Черемошем, можна розказати дуже багато цікавого. Село межує на північному заході по річці Черемош з Івано-Франківською областю, Косівським районом. На південному заході – з селом Мілієво та Кибаки, на південному сході – з селом Бережниця та Коритне, на сході – з селом Замостя і на північному сході – з селом Слобода-Банилів. Мистецтво цих сіл також є унікальним та неповторним. Село Банилів відноситься до широколистих лісостепових довкіль і є одним із найдавніших сіл Буковини.

Мистецтво художньої вишивки в цьому селі завжди мало свою етнічну культуру, традиції, звичаї, а основне – колорит і традиційний малюнок, який є рослинно-геометричним, геометричним та рослинним.

7 вересня 2019 року в Чернівецькому обласному художньому музеї відбулося відкриття першого пошуково-етнографічного проєкту «Вишиваний Банилів, що над Черемошем». Підсумковим результатом стала виставка робіт сучасних майстрів та робіт невідомих авторів.

Одним із розділів науково-дослідного проєкту з елементами етнографічних досліджень «Вишиваний Банилів, що над Черемошем» є створення «хати-музею», у якому збережено побут, речі вжитку, традиційний одяг, декоративні рушники, яких налічується 250 унікальних зразків, що виконані техніками ткання та художньої вишивки різними матеріалами в різні часи.

Банилівчани завжди займалися народними промислами, зокрема ткацтвом, вишивкою, виправкою шкіри, пошиттям та оздобленням одягу. Про це свідчать збережені у фондах музеїв вироби декоративно-ужиткового характеру. До сьогоднішніх днів збереглося мистецтво власної етнічної ідентичності в Успенській церкві, яка була збудована в 1882 році. У документах архівного фонду Митрополії Буковини за 1823–1829 роки є відомості про те, що великий землевласник з Банилова Руського Андреас фон Гафенко у своєму духовному заповіті від 5 вересня 1823 року дарував 2,5 тисячі дукатів золотом для будівництва кам'яної церкви в громаді на межі «верхнього» та «нижнього» Банилова, яка повинна була стати центром духовної культури та збереженням мистецької спадщини. У селі з давніх-давен заведені традиції та звичаї, пов'язані з народженням та хрещенням дитини, вінчанням, Різдом Христовим, Воскресінням Господнім. Саме ці звичаї і послуговували збереженню мистецької скарбниці художньої вишивки та ткацтва, тому що до храму люди несли все найкраще, дороге та красиве.

Обов'язковим для дівчат і жінок Банилова вважається уміння вишивати. До вишиванок (розшитих сорочок) завжди ставляться як до святині, яку передають від покоління до покоління, з роду в рід, бережуть як реліквію.

Характер композиції орнаменту передусім підпорядкований місцю

розташування вишивки, тісному зв'язку з іншими компонентами одягу, залежно від призначення. Кожна майстриня, досконало опанувавши традиційні прийоми композиційно-колеристичного вирішення, вносила індивідуальну манеру в характер виконання вишивок.

Вишивка Банилова має свої неповторні особливості. Основною прикметою є присутність жовтого кольору на основних частинах одягу та рослинно-геометричний ритм, такий же як у пісні. Як правило, один рапорт орнаменту повторюється в безкінечність або замкнутим в єдине обрамлення, що завершує композицію візерунка.

Геометричний орнамент тут зустрічається на чоловічих та жіночих сорочках, що складається з елементів стилізованих форм, кожен із яких складає досить грамотну композицію, підсилену гармонією насичених природних кольорів.

Рослинний орнамент ми зустрічаємо на жіночому одязі та рушниках. Грона винограду, завітчаний барвінок, стилізовані вишні та черешні, кольорові братчики, червоні маки та голубоокі волошки повністю розкривають красу душі авторів, які з великою любов'ю творили красу, що і до сьогодні тішить нас. Доповненням на сорочках виступають цирки-мереживні вишивки, виконані різними техніками. Вони надають вишивкам святковості, вишиваються жовтими нитками та є традиційним кодом даної території.

Техніки традиційної вишивки Банилова збережені і до сьогоднішнього дня. Це косий хрест, низь кольорова, гладь пряма, штапівка. Ці техніки залишаються споконвічним джерелом для створення нових неповторних творів.

Велику мистецьку частку в розвиток культури та традиційного мистецтва села Банилів вносить народний фольклорно-етнографічний колектив «Банилівська толока». Він не тільки зберігає традиційність Банилівського традиційного костюма, а щорічно вносить нову лепту в створенні та відновленні традиційної вишивки. За свою діяльність колектив відтворив багато різноманітних обрядів і звичаїв, зокрема: Святий вечір, Банилівський плес, Святого Юрія. Фрагмент традиційного весілля, заводинів, відвідини, убирання весільного деревця, весільні забави. А також: толока на кішні, толока на ермарку, вишивання рушників, храм на Покрову та інші.

Важливо, що молодь села долучається до мистецтва вишивки з дитинства – у Банилівській загальноосвітній школі передбачене навчання мистецтва художньої вишивки через опанування ними від найпростіших швів до оздоблення виробів. Діти продовжують навчатися ремеслу даної спеціалізації в мистецьких вузах – виховний процес таких навчальних закладів спрямовується на подальші дослідження вишиваного мистецтва, донесення до молоді традиційних основ, закладених майстрами минулих поколінь, які мають естетично-оберегову цінність.

«Вишиваний Банилів, що над Черемошем» прославляли та прославляють у своїх вишитих творах майстри: Калинчук Параска

Михайлівна (1938–2014), Кузь Олена Михайлівна (1929–2007), Калинчук Світлана Миколаївна (1960 р. н.), Шинкарюк Марія Георгіївна (1963 р. н.), Черногуз Олена Тодорівна (1941 р. н.), Кузяк Василина Дмитрівна (1954 р. н.) і багато інших майстрів.

Отож, на матеріалах традиційного мистецтва художньої вишивки села Банилів, його багатій неповторній культурі, звичаях, традиціях, народному мистецтві, де ще зберігся специфічний уклад життя та побуту народу, особливий духовний світ, який оспівували та оспівують у піснях, сформувалося ядро народного мистецтва художньої вишивки, а жителі цього села зробили вагомий внесок у розвиток художньої вишивки Буковини.

Література

1. Андрюк М. В. Банилову 580. Вижниця, 2013.
2. Гасюк О. Буковинська народна вишивка. Вижниця : Черемош, 2007.
3. Кольбенгагер Е. Втори вишивок домашнього промислу на Буковині 1902–1912. Чернівці.
4. Марусик-Жмендик Н. Барви Буковини. Чернівці : Народні джерела, 2006.
5. Никула Т. Життя, спогади. Київ : Задруга, 2006.

Людмила Березовська,
*доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
e-mail: berezovska@pdpu.edu.ua*

ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З УКРАЇНСЬКИМ НАЦІОНАЛЬНИМ ОДЯГОМ

Ключові слова: народні звичаї, традиції, український національний одяг, діти дошкільного віку.

На сучасному етапі розвитку суспільства все більшої актуальності набуває проблема виховання культурно-естетичного потенціалу особистості, шанобливого ставлення до народних звичаїв та традицій, сімейних реліквій. Засобами ознайомлення дітей дошкільного віку з українськими народними звичаями та традиціями, оберегами та символами є українське народознавство, яке дає можливість з раннього віку виховувати в дітей любов до рідної землі, мови, культури, історії, традицій та звичаїв. У Законі

України «Про дошкільну освіту» [4] одним із завдань визначено виховання в дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови. Базовий компонент дошкільної освіти [1] серед важливих цінностей визначає збереження традицій національного досвіду, сімейного та суспільного виховання задля збагачення культурного потенціалу, взаємодії між поколіннями. Відрадіним є те, що програми навчання та виховання дітей дошкільного віку, зокрема «Українське народознавство в дошкільному закладі», «Світ дитинства», «Соняшник», «Моє докільля» передбачають ознайомлення дітей з українськими звичаями, традиціями, обрядами, одягом, оберегами.

Учені (Богущ А., Калуська Л., Кирста Н., Лисенко Н., Побірченко Н., Скульський Р., Скуратівський В., Стельмахович М. та ін.) розкрили особливості виховання та навчання дітей дошкільного віку засобами української етнопедагогіки. Основним завданням народної етнопедагогіки, на переконання М. Стельмаховича, є «навчити дітей жити за законами краси і благородства», забезпечити єдність між естетичним, моральним, фізичним вихованням, трудовою діяльністю, пробудити зацікавленість до художньої творчості [6]. Залучення дітей до прекрасного, на думку вченого, можливе завдяки: опануванню пісенних скарбів народу (спів, танці, гра на музичних інструментах тощо); заняттям з художньої праці (витинанки, розпис, вишивка, ткацтво, килимарство, різьбярство, виготовлення іграшок тощо); засвоєнню правил етикету, колективного дозвілля, спілкування.

Зауважимо, що кожна нація, кожен народ має свої звичаї, традиції, мову, культуру, а також свій унікальний національний одяг – костюм. Вони вироблялися віками упродовж багатьох століть [5, с. 2]. Український національний одяг особливий. Він символізує характер української душі, який представлено у вигляді оздоблення художніми елементами, орнаментами, облямівками, кольоровою гамою. Крім того, у національному одязі відображено магічну силу, яка захищає людину від негативних впливів зовнішнього середовища, від злих сил, зурочення. Так, у народі побутує повір'я, що фартух захищає живіт жінки, особливо його рекомендували носити вагітним жінкам. Таку саму роль оберега відіграла і вишивка. Уважалось, що вишивка на грудях захищає душу людини, це давня українська традиція протистояти злу – красою [2, с. 334–336].

Вишивка українського одягу багата і різноманітна. Це чоловічі й жіночі сорочки (буденні і святкові), фартушки, спідниці, горсики, головні убори. Мотиви орнаментів, композиції візерунків, техніка вишивки – передавалися з покоління в покоління, з дотриманням традицій певного регіону.

Колорит української вишивки – неповторний та самобутній. У процесі проведення занять з народознавства, відвідування виставок, музеїв, важливо донести дітям дошкільного віку красу і велич українського національного одягу, сформулювати почуття прекрасного, повагу до свого народу, його історії. У процесі безпосередньої практичної діяльності важливо закріпити набуті знання. Це можливо на заняттях з образотворчої діяльності (малювання,

аплікація, ліплення), де діти дошкільного віку мають можливість самостійно оздоблювати елементи вбрання, вирізані з паперу, використовуючи різноманітні візерунки (геометричні, рослинні), кольорову гаму, особливості регіону.

Отже, організовуючи народознавчу роботу з дітьми дошкільного віку, важливо розширювати їхні знання про Україну, її історію, культуру, звичаї та побут, традиції і ремесла. Тематику для обговорення повинні бути насамперед родинні традиції кожної сім'ї, особливості проведення свят, сімейного дозвілля. До роботи необхідно залучати і батьків. Це може бути створення проєктів (наприклад, «Наш родовід», «Різдвяні свята», виготовлення ляльки-мотанки, виставка вишитих виробів, зустрічі з народними умільцями). Такі види робіт сприяють не лише ознайомленню з побутом нашого народу, а й розвивають цікавість до української національної обрядовості, народних свят та промыслів, української національної кухні.

У програмі «Українське народознавство в дошкільному закладі» А. Богуш [7, с. 16–18] подано словник, у якому представлено назви національного одягу українців за регіонами та пояснення його призначення. Так, зокрема, ознайомлюючись із жіночим одягом на заняттях з народознавства діти дошкільного віку дізнаються, що таке: сорочка-вишиванка та її елементи: комір, перед (пазуха), верхні частини рукавів (вуставки), облямівка (вишиті рукави біля зап'ястя), поділ (нижній край сорочки); плахта – верхня спідниця; Кептарик – це безрукавка, яка в кожному регіоні України мала свої особливості, назву та оздоблення; намисто (коралі, силянка, дробинка, згарда) – нашійна жіноча прикраса; намітка – головний убір; жіноче взуття (чобітки, черевички, постолои, личаки).

Чоловічий національний одяг: сорочка-вишиванка, шаровари – шовкові штани яскравого червоного, синього чи зеленого кольорів; жупан (кунтуш), свита, кирея, кожух, корзно (плащ), кептар – верхня частина одягу, що одягалася поверх сорочки; чоловіче взуття – чоботи, постолои (стягнені мотузком шматки сиром'ятої шкіри), личаки (плетені з лика); головні убори – шапка, кучма, бриль, кашкет, картуз, капелюх.

Відповідно до програми, ознайомлення дітей із традиційним українським одягом слід розпочинати вже з другої молодшої групи. Для цього найкраще використати дидактичні ігри. Так, вихователька може запропонувати одягнути ляльку в національний костюм та закріпити назви одягу. У середній групі під час екскурсій до музеїв, відвідування тематичних виставок, організації тематичних свят, де діти, батьки та вихователі одягають національний український одяг, популяризують традиції та звичаї українців, прищеплюють любов та гордість до рідної Батьківщини. Діти старшого дошкільного віку можуть порівнювати одяг за характерними регіональними ознаками, як-от: оздоблення вишиванок, кептарів, плах тощо.

Наведемо фрагмент конспекту заняття для дітей старшої групи з теми «Український народний одяг – моя гордість».

Мета: поглибити й розширити знання дітей про особливості українського національного одягу Одещини. Поповнювати словник дітей словами – назвами одягу, його елементами та матеріалами, з яких вони виготовлені. Розвивати зв'язні монологічні розповіді дітей. Виховувати любов та повагу до українських народних звичаїв і традицій.

Хід заняття: Діти та батьки одягнуті в українські національні костюми, які вони як реліквію зберегли від попередніх поколінь.

Вихователь по черзі представляє кожну сім'ю (родину). Завдання кожної сім'ї розповісти про свій національний костюм, коротку історію його виготовлення. Глядачі (батьки, діти) відгадують, який регіон представляє та чи інша сім'я, розглядають елементи одягу, порівнюють його зі своїм, розповідають про сімейні традиції та звичаї, діляться враженнями тощо.

Таким чином, плануючи освітньо-виховні завдання з народознавства, педагогу ЗДО необхідно: розвивати пізнавальну активність дітей, бажання глибше пізнати свої корені, свій родовід; формувати стійкий інтерес до народознавчого матеріалу, вивчати малі фольклорні жанри (прислів'я, приказки, потішки); прищеплювати бажання працювати, вчити вишивати, вирізати витинати, розписувати глиняні іграшки, писанки, розвивати мовлення, бажання розповідати про почуте, побачене, пережите, ділитися враженнями. Крім того, заняття з народознавства в ЗДО сприяють вихованню в дітей духовності на національному ґрунті, доброзичливості, чесності, чемності, скромності, поваги до культури та звичаїв свого народу, вшанування родинних традицій. Залучення дітей до народної творчості, мистецтва, участь у національних святах сприяє вихованню в дітей естетичних почуттів, розвиває художнє світобачення, наповнює емоційну сферу дитину радістю, піднімає настрій, формує естетичний смак [3, с. 3–4].

Залучення дітей до вивчення українського національного одягу в ЗДО, традицій та звичаїв українського народу – це вагомий крок у напрямі збереження етнографічних і культурних традицій українського народу.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція від 12.01.2021 р. № 33 URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
2. Лазко Т. Українське народознавство. Київ : Зодіак – ЕКО, 1995. С. 334–336.
3. Організація народознавчої діяльності з дітьми дошкільного віку. Збірка розробок тематичних занять, теоретичних роздумів, проєктів щодо організації народознавчої діяльності з дітьми дошкільного віку для педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів. Черкаси : Видавець КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2019. 335 с.

4. Про дошкільну освіту : Закон України від 01.01.2021 р. *Верховна Рада України. Законодавство України* : веб-сайт. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>.
5. Сапегіна Н. Організація народознавчої роботи з дітьми. *Дитячий садок*. 2009. № 23.
6. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. Київ : ІСДО, 1996. 288 с.
7. Українське народознавство в дошкільному закладі. Програма та довідковий матеріал вихователям дошкільних закладів / За ред. А. М. Богущ. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2005. 84 с.

Олена Біла,
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної
та початкової освіти
Ізмаїльського державного
гуманітарного університету,
e-mail: lenabila@gmail.com*

Тетяна Кісікова,
*студентка магістратури
педагогічного факультету
Ізмаїльського державного
гуманітарного університету
e-mail: kisikova013_20@idguonline.net*

ДО ПИТАННЯ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ПРОЄКТІВ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ІНКЛЮЗИВНИХ КЛАСІВ

Ключові слова: етнокультурний проєкт, молодший школяр з особливими освітніми потребами, інклюзивний клас.

Державне та громадське піклування про фізичне, психічне, духовне здоров'я дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами є одним із найважливіших показників ставлення громадян нашої країни до інституту дитинства, його благополуччя.

Метою впровадження проєктів для дітей і молоді з використанням етнопедагогічної спадщини є, насамперед, соціальне виховання особистості на засадах творчого осягнення історичного та культурного досвіду народу, підвищення інтересу до культурної спадщини, національних форм культурної творчості тощо. Зокрема, в умовах закладів початкової освіти сьогодні активно впроваджуються різноманітні проєкти, а саме: проєкти, що орієнтовані на проблеми й інтереси конкретної етнічної групи учнів; етносоціальні проєкти, що базуються на ідеях християнської моралі;

пошукові етнографічно-краєзнавчі проєкти. Конкретизуємо більш предметно їх особливості [1, с. 72].

Як констатують сучасні вчені, до першої групи проєктів, що переважно зорієнтовані на проблеми й інтереси конкретних етнічних груп дітей молодшого шкільного віку з особливими потребами, належать такі: проєкти клубних формувань із розвитку самодіяльної народної творчості молодших школярів і їхніх батьків; відкриття етнографічних гуртків, студій тощо; проведення етноекскурсій за різними маршрутами (наприклад, тематичної екскурсії «Стежками нашого села»), різноманітних конкурсів народної творчості молодших школярів інклюзивних класів тощо.

У кластер наступної групи етносоціальних проєктів у ракурсі осягнення учнями християнської моралі слід віднести:

– організація тематичних днів (наприклад, проведення «Дня молитви за сиріт», «Дня Різдвяних розваг», «Дня Різдвяних театральних вистав для дітей з особливими потребами» тощо);

– упровадження благодійних акцій (зокрема, таких, як: «Дарунок до дня Миколая», що націлена на збір та передачу різноманітних сюрпризів й іграшок для дітей з особливими потребами; «Ялинка Янголів», що передбачає виготовлення подарунків і листівок-привітань для дітей та їхніх батьків на Різдво); проведення обрядового Різдвяного вертепу з благодійною колядою (для збору різноманітних видів допомоги дітям); організація передвеликодньої акції «Великдень – радість для всіх» із метою створення та збору великодніх дарів та їх наступного розподілу); святкові рознесення вечері на Святвечір спільно з учнями дітям із особливими потребами тощо [1, с. 74].

Не менш цікавою за змістом і формою організації є серія пошукових етнографічно-краєзнавчих проєктів, що спрямовані на громадянське виховання дітей молодшого шкільного віку, виховання їх у душі небайдужості до історичних надбань свого народу. До такої групи проєктів відносяться: створення кластеру пошукових дитячих груп за інтересами (групи фольклористів, істориків, літературознавців, народознавців та інших); організація роботи творчих експедицій з метою відвідування старожилів для збирання відомостей про обряди, зразків усної народної творчості (пісень, легенд, переказів тощо); проведення благодійних концертів із виконанням пісень, показом обрядів, про які дізнались у творчих експедиціях; організація пошукових дитячо-сімейних груп з дослідження історії національного костюма; створення пошукових груп з дослідження історії міста (або села), рідної школи з метою наступного створення шкільного музею (або доповнення експонатами вже відкритих музеїв); проведення етнографічно-краєзнавчих квестів тощо [2, с. 34].

Таким чином, проектна діяльність дітей молодшого шкільного віку з особливими потребами в рамках організації різноманітних етнокультурних проєктів дозволяє значно оптимізувати процес їхнього духовного становлення, розкрити природні задатки та творчі здібності.

Література

1. Біла О. О. Першооснови соціально-педагогічного проектування : навчально-методичний посібник. Одеса : Астропринт, 2019. 260 с.
2. Біла О. О. Соціально-педагогічне проектування в закладах дошкільної, початкової та позашкільної освіти (контекст університетської підготовки соціологів) : навч.-мет. посібник. Одеса : Астропринт, 2019. 192 с.

Наталя Богданець-Білоskalенко,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу навчання мов
національних меншин та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
[*nataliabogdanets@gmail.com*](mailto:nataliabogdanets@gmail.com)

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ І ФРАЗЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ключові слова: лексикологія, фразеологія, національно-культурна семантика, навчання української мови.

У процесі становлення Нової української школи особливо актуалізується проблема формування концептуальних засад національної освіти, зокрема її соціокультурного змісту, зв'язків із теорією формування (соціалізації) особистості.

У сучасній філософії, лінгвістиці та лінгводидактиці погляд на мову як чинник культурної спадщини та як культурно-історичне середовище можна вважати вже загальноприйнятим. Теоретичним підґрунтям у розробленні соціокультурного підходу до вивчення лексикології і фразеології учнями початкових класів є праці Н. Бабич, З. Бакум, Н. Бобух, М.Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіної, М.Греб, А. Грищенко, С. Єрмоленко, В.Калашника, О. Караман, С. Карамана, К. Климової, А. Коваль, Ж. Колоїз, О. Копусь, Л. Кутенко, О. Кучерук, Л. Лисиченко, О. Любашенко, М. Пентилюк, Г. Передрій, Ю. Прадіда, О. Селіванова, Т. Симоненко, М. Степаненка, О. Стишова, В. Ужченка та ін.). У них висвітлено наукові засади мовної підготовки майбутніх учителів початкових класів, розроблено окремі аспекти технології навчання лексикології і фразеології, проаналізовано науковий і практичний досвід.

У процесі навчання української мови проблема взаємозв'язку мови і культури постає особливо актуальною та біполярною: мова пізнається через культуру, і завдяки мові відбувається перехід у світ культури. Взаємозв'язок мови і культури афористично виразив О. Корнілов: «Якщо розуміти під

культурою все, **що** робить та думає нація, то мова фіксує, **як** ця нація думає» [4, с. 55].

З огляду на це формування лексичної і фразеологічної компетентностей учнів початкової школи необхідно проєктувати через національно-культурний компонент змісту навчання лексикології і фразеології української мови, що сприяє кращому оволодінню українським словниковим багатством, сприяє усвідомленню слова як найважливішої одиниці мови, актуалізує, мотивує і спонукає суб'єктів педагогічної взаємодії до різних видів мовленнєвої діяльності, вираження найтонших відтінків думки, найглибших почуттів і переживань.

Національно-культурна семантика наявна на всіх рівнях мови: у граматиці, стилістиці й навіть у фонетиці. Однак є такі мовні одиниці, які найтісніше пов'язані з позамовною дійсністю. Це передусім безеквівалентна лексика, слова з частковою семантичною еквівалентністю (фонова лексика), фразеологізми, усталені етикетні вислови.

Безеквівалентна лексика – це, передусім, слова-реалії. Терміном «реалії» у лінгвокраїнознавчій теорії позначають предмет (явище культури) та слово, що його називає. За своїм змістом реалії – це словесне відтворення фактів, пов'язаних із історією, географією країни, особливостями політичної структури суспільства, побутом, звичаями народу та ін. [3].

Цікаву лінгвокраїнознавчу інформацію містять у собі фразеологізми, оскільки фразеологічна система мови відображає культурно-історичний досвід народу-носія мови, дає можливість зрозуміти національну психологію, національне бачення світу. Фразеологізми нерідко мають яскраво національний характер. До національно-культурного компонента відносяться й етикетні формули спілкування: *добридень, ласкаво просимо, щиро вітаємо* тощо.

Але ця специфічна лексика має актуалізуватися у роботі з текстами.

Цілеспрямований відбір текстів і завдань створюють розвивальне мовленнєве середовище, що забезпечують мовленнєвий розвиток учнів. З погляду змісту надзвичайно важливо пропонувати для аналізу тексти про красу, багатство, значення мови в житті людини і суспільства, про необхідність дбайливого, шанобливого ставлення до слова. Особливу роль, розраховано на активне зворотнє розуміння. Під час продукування чи аналізу тексту учні мають активно працюють зі словом, виділяти у тексті мовні засоби, які спрямовані їхніми авторами на те, щоб зробити своє мовлення зрозумілим для певного адресата.

Лінгвокраїнознавчі вимоги до змісту навчальних текстів були визначені Є. Верещагіним та В. Костомаровим. На їх думку, це – країнознавча вірогідність, сучасність, типовість змісту, актуальний історизм (відображення історичних фактів, загальновідомих і актуальних для носіїв мови) [2, с.44].

У процесі навчання майбутніх учителів початкових класів пропонуємо добирати матеріали, подібні до тих, з якими реально має справу носій мови у повсякденному житті.

Особливої уваги заслуговує художній текст. Саме у художньому тексті часто трапляються діалоги, де використовуються різні форми мовного узусу, формули ввічливості, фонова і безеквівалентна лексика [3]. Це у свою чергу дозволяє краще зрозуміти специфіку і своєрідність культури мови.

Разом з розв'язанням основних лінгвістичних і соціокультурних завдань, читання художніх текстів сприяє залученню учнів у світ культури країни.

З творів художньої літератури вони дізнаються про моральні, етичні, духовні цінності минулих поколінь і своїх сучасників; про ставлення народу до своєї вітчизни; про взаємини народу і релігії; взаєминах людини і суспільства; про сімейний і побутовий устрій; про національні звичаї, обряди тощо. Таким чином, художній твір розглядається нами як джерело соціокультурного розвитку особи учня та учениці.

Отже, навчання української мови має ґрунтуватися на основі невмирущих скарбів національної духовності, що зумовлює актуалізацію соціокультурної лінії у навчанні лексики і фразеології учнів початкових класів.

1. Богданець-Білокаленко Н. Формування концептів – слів-знаків національної культури у дітей засобами художнього слова. Рідна мова, 2012. – № 17. – С. 25-27.
2. Верецагин Е. М. Лингвострановедческая теория слова. – М. : Русский язык, 1980. – 320 с.
3. Греб М. Теоретичні засади навчання лексикології і фразеології майбутніх учителів початкових класів. Монографія. К. : Центр навчальної літератури. 320 с.
4. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : ЧеРо, 2003. – 349 с.

Алла Богуш,
*доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
професор кафедри теорії і
методики дошкільної освіти
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
e-mail: allabogush777@gmail.com*

ВИШИВАНКА У ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТИНИ

Ключові слова: вишиванка, рушники, росяночка, грайлик, діти дошкільного віку.

Із покоління в покоління український народ передає свій соціальний досвід, створюючи тим самим тільки йому притаманну народну культуру. Народ завжди піклувався про своїх дітей, виховував їх, навчав мудрості життя. Прилучення дітей до народних традицій започатковується з раннього дитинства. Специфіка фахової діяльності вихователів закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО) потребує від них ґрунтовних знань з історії українського народу, його звичаїв, оберегів, символів, традицій, малих фольклорних жанрів, народних ігор та свят та вміння їх застосування в роботі з дітьми дошкільного віку.

Одним із видів народної творчості є народні художні промисли й народне декоративне мистецтво як однієї із важливих галузей художньої культури українського народу. Україна завжди славилася своїм декоративно-прикладним мистецтвом: вишивка, ткацтво, одяг, художня кераміка, різьблення тощо. Народні промисли історично користувалися загальним визнанням. Схвально, що саме в наш час народні промисли переживають період відродження, яке співзвучне з новими потребами життя.

Отже, завдання національного дошкільного закладу ознайомлювати й прилучати дітей до народних ремесл, виховувати прагнення зберігати й примножувати творчу спадщину народу.

Ознайомлення дітей з народними українськими ремеслами і декоративним мистецтвом, зокрема його змістом позиціоновано в парціальній програмі «Українське народознавство в дошкільному закладі: програма та довідковий матеріал» [6].

Методику ознайомлення дітей з народними промислами і декоративним мистецтвом розкрито в роботах українських учених (Богуш А., Воропай О., Горинь Г., Дмитренко М., Калуська Л., Лисенко Н., Побережнікова Т., Скуратівський В., Стельмахович М. та ін.), які обґрунтували як значущість цієї роботи з дітьми дошкільного віку, так і

форми, методи і прийоми роботи. Центральне місце в роботі з українського народознавства у ЗДО посідає ознайомлення дітей з вишиванкою.

Вишиванка – це поширений вид декоративно-прикладного мистецтва, у якому візерунок та зображення виконуються ручним або магічним способом на різних тканинах, шкірі та інших матеріалах лляними, шовковими, вовняними нитками, а також бісером, перлами, коштовним камінням [1, с. 283]. Ознайомлення дітей дошкільного віку із вишивкою має своєрідні особливості, які виникають як із розвитку творчих здібностей і уподобань дітей, так і з правил техніки безпеки. Українці вишивають свій одяг, сорочки-вишиванки, рушники, скатерки, фіранки, наволочки, простирадла хрестиком чи гладдю.

Найбільш улюбленим одягом українського народу є вишиванки (сорочки, сукні, спідниці тощо). Зазначимо, що магічним є саме слово «вишиванка», у якому відбито духовність, етнічність українського народу, до людини з вишиванкою в будь-якій країні за кордоном звертаються неодмінно із запитаннями: «Ви з України?» Так, ми з України і вишиванка є нашим символом, що відзеркалює імідж українця.

Виникає запитання: «Чому ж така надзвичайна увага і водночас пошана саме до вишиванки українського народу, адже вишитий одяг є і в інших країнах?» Саме тому, що у вишиванці, у будь-якому одязі чи предметах хатнього інтер'єру (рушники, скатертини тощо) міститься генетично-етнічний код українського народу, його історичні, тисячолітні, національні корені, які передаються дитині з молоком матері, а надалі родинними народними українськими звичаями й обрядовістю, піснями, віршами, одягом, які оточують українську дитину впродовж її життя.

Зауважимо, що немає на землі в соціально-громадянському вимірі «просто людини» без роду і племені, без національної приналежності. Люди всі різні. Як тут не пригадати слова Григорія Сковороди, який писав: «Кожний повинен пізнати свій народ і пізнати себе. Якщо ти українець – будь українцем, якщо ти поляк, то будь поляком». І справді: у кожній країні, кожній нації панує культ свого, рідного, національного в родині, у суспільстві у вихованні й навчанні, в обрядовості, символах, звичаях і святах. У Німеччині виховують німця, у Франції – француза, у США – американця. А ми з вами виховуємо українців, і нам, українцям, цього річ виповнюється 30 років. Ми добре знаємо, що пшениця виростає із посадженої зернини і потім колоситься золатою нивою, будівля започатковується цеглиною, а будь-яку державу започатковують її найменші громадяни – діти раннього і дошкільного віку. Якими ми їх виховаємо, такою буде і держава. І повірте, що сьогодні, як ніколи, наша держава потребує виховання нової генерації – національно-спрямованих українців, патріотів своєї країни.

Україна має свої споконвічні обереги, символи, обряди, оспівані в піснях, віршах, легендах, які наповнені особливою любов'ю, вірою в їх національну силу, міць, які є серцем і душею України: пригадаймо хоча б прислів'я «Без верби і калини немає України», яке знає кожна дитина. А

сьогодні ми можемо сказати таке: «Без вінка, рушника, вишиванки і калини немає України». У цьому тексті стрижневим для української дитини є вінок і вишиванка, саме ці національні символи є кодом для української дитини, її зовнішності; вишиванка втілює і надає етнічності одягу українців.

Не можна уявити дівчинку-україночку без вінка і вишиванки. Юрій Шрумеляк написав вірш: «Мала Українка». Його текст такий (уривок):

Ой, вдягнуся у неділю
У вишивану сорочку,
У червону спідничку.
І з коралами на шнурочку.
Заплету я свої коси.
І вдягну віночок.
А на нозі чоботята червоненькі, сап'янові.
Я маленька Українка.
Будьте всі мені здорові.

Таких віршів багато, можна зібрати про вишиванки цілу збірку, а може, й не одну: «Вишивала мати» (Переломов І.), «Вишиванка Назарчика (Лещук І.) та інші.

Треба зазначити, що вишиванка в українських дівчат і хлопців насамперед була святковим одягом. Крім одягу, були і є вишивані предмети побуту; скатертини, фіранки і, звичайно, українські рушники.

Вишивання рушників в Україні – це особлива обрядованість: вишивали взимку; мати – дітям, або на заручини, дівчата на весілля. Рушниками – портретниками прикрашали портрети, ікони тощо. В Україні на всі випадки життя були рушники.

У дорогу матері провозжали своїх дітей рушниками.

Я, як представник дошкільної ланки освіти, опікуюсь національно-духовним вихованням дітей з раннього віку як у родині, так і в ЗДО. Найвпливовішими і найефективнішими засобами виховання справжніх українців вважаю такі національні символи, як вінок, вишиваний одяг і рушники. Це можна просто зробити. В українців є дитячі рушники – росяночки для дівчат: цвіт яблуні і вишні, ромашки й незабудки, між ними листочки барвінка і вишні.

Грайлик – рушник для хлопців: посередині чорнобривці, обабіч – синій барвінок, волошки тощо. Такі рушнички можна замовити для ЗДО на фабриках.

А в ЗДО практикувати такі заходи, як «День вишиванки», «Місяць вишиванок». Дітей старшої групи вчити техніки вишивання, влаштовувати виставки, запрошувати майстринь-вишивальниць, влаштовувати «Свято вишиванки» із запрошенням батьків. Доцільно організувати гурток «Умілі ручки», який будуть відвідувати ті діти, які захоплюються вишиванням і бажають опанувати цю техніку. У старшій групі можна провести заняття з ручної праці «Вчимося вишивати». Наводимо орієнтовний конспект заняття.

Мета: навчити дітей працювати голкою, познайомити зі швом «голка вперед».

Матеріал: тканина, голка, гольник, різнобарвні нитки, ножиці, наперсток, коробочка або шкатулка для зберігання всіх цих матеріалів.

Підготовка до вишивання:

1. Перед вишиванням слід помити руки, щоб не забруднити виріб.
2. Вишиваючи, сидіти треба прямо, спираючись на спинку стільця.
3. Сидіти треба так, щоб світло падало зліва, а місце роботи повинно бути добре освітлене.
4. Процес вишивання має тривати не більше як 15 хвилин, щоб діти не перевтомлювались.
5. Перед вишиванням слід провести інструктаж з техніки безпеки.

Техніка безпеки при вишиванні:

1. Роботу проводити підгрупами не більш як п'ять-шість осіб у кожній.
2. Не підносити голку з робочою ниткою до обличчя.
3. Не вколювати голку у свій одяг, а по закінченні роботи вколювати її у гольник.
4. Не сидіти близько один біля одного.
5. Робочу нитку відрізати ножицями, а гострі кінці ножиць не підносити до обличчя.

Навчання дітей вишивання:

1. Втягнути нитку в голку, зав'язати вузлик.
2. Знайомство зі швом «голка вперед». Цим швом діти обшивають краї майбутньої серветки. Вихователька заздалегідь втягує нитку, за якою діти будуть шити.
3. Знайомство з прокладним швом. Цим швом діти обводять контури малюнка, заздалегідь намальованого вихователькою за бажанням дітей.

Вважаю, що настав час розробити конкурсне положення «Національний заклад дошкільної освіти», який би відзеркалював усі національно-духовні особливості українського народу.

Переконана, що ми обрали дієвий шлях відродження національно-духовних традицій українського народу – звернення до національних символів, зокрема, вишиванки як національного генетично-етнічного і технологічного коду України в родині, у ЗДО, школі і ЗВО.

Майбутнє України – за національно-свідомим, патріотично налаштованим молодим поколінням українців!

Література

1. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі. Київ : «Вища школа», 2002.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. Мюнхен, 1966.
3. Калуська Л. В. Дивокрай. Тернопіль : Мандрівка, 2005.

4. Лозко Т. Українське народознавство. Київ : «Зодіак – ЕКО», 1995.
5. Стельмахович М. Г. Народне дитинознавство. Київ, 1991.
6. Українське народознавство в дошкільному закладі / За ред. А. М. Богуш. Програма та довідковий матеріал. Запоріжжя : ЛПС, 2005.

Марина Бублик,

спеціаліст відділу культури та туризму

Ніжинської міської ради

e-mail: bublik.marina.89@gmail.com

Земфіра Кондур,

керівниця проекту Ради Європи

«Посилення захисту національних меншин,

включаючи ромів, та мов меншин в Україні»

e-mail: Zemfira.KONDUR@coe.int

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ РОМСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВБРАННЯ

Ключові слова: історія костюма, ромське вбрання, келдерарський костюм.

Кожен народ має свою історію створення костюма, його особливості, традиційні складові, неповторні елементи тощо. На теренах України проживає багато представників інших національних спільнот. У коротенькій розвідці хочемо спинитися на особливостях ромського костюму.

Келдерарській жіночий костюм складається з неодмінних спідниці і блузи. Блузка, як правило, з глибоким вирізом або запахом, без коміра; рукава можуть бути різноманітних фасонів. Спідниця, в залежності від келдерарської моди, може бути довжиною «в підлогу», до щиколотки або до середини ікри. У будь-якому випадку, за її низом традиційно проходить широка, в чверть або третину довжини спідниці, оборка. Тканини традиційно беруться яскравих, насичених кольорів. У дорослої жінки костюм доповнюється дуже широким і довгим фартухом і хусткою, що прикриває голову.

Для національного чоловічого келдерарського костюма характерні капелюх, жилет або піджак з великими срібними гудзиками, чоботи, сорочка і штани кроїв, прийнятих в Румунії в містах у ХІХ столітті. Чоловічий костюм зараз вже не носить. Оригінальне намисто є прикрасою, характерною для заміжніх жінок. Ромки інших етногруп надягають монисто, як правило, для підкреслення особливого руху плечима в танці. Котлярський чоловічий костюм був не менш виразним, ніж жіночий. Він був дуже гарний і пронизаний почуттям міри. Основний вплив на нього мав угорський національний костюм. Як і в угорців, у келдерарів куртки, жилетки, штани були прикрашені вишивками аплікаціями. Високі чоботи зі шкіри з візерунчастим оздобленням також були даниною угорській моді.

Шкіряними були й широкі пояси і головні убори. Тим не менш, все це в комплексі було вже саме ромським, завдяки особливостям деталей. Додатковими аксесуарами чоловічого костюма були хустка, посох і трубка. Хустку чіпляли до піджака у вигляді дуги, яка звисала складками зі стегна.

Лексика келдерарського діалекту

Гурявимос- прикраси	Межедїйя [мн. межедїйи] дрібна золота монета (прикраса на жіночому головному хустці)	Плєтеря (мн.) Стрічки, вплітаються в коси разом з срібними монетами.
Амболдинари [мн. амболдинаря], болдинари [мн. болдинаря] заплетена пасмо волосся, завиток волосся на скроні.	Чїонрра [мн. чїонррі] коса.	Широ [мн. шириуря]; широко ле галбєнца; низка з золотими монетами
Кїончо [мн. кїончюря] пучок волосся	Слаг [мн. слагá] Сережка	Телїри [мн. телїря] срібні монети
Галбєно золота монета (як прикраса).	Дїунга [мн. дїунжи] ребро, грань (наприклад у монети).	Керчєло [мн. керчєлуря] вушко (медалі, монет та, намисто).
Фуста – спідниця	Ле сандалі - сандалі	О гад - сорочка
О палтоно – кожух	О куштїк - пояс	І бомбїца – безрукавка
І стагі – капелюх	Ле мержяле– намиста	О тулпано - хустка

Наталія Васюта,
*студентка I курсу першого
освітнього (магістерського) рівня
групи ДО (св)-512
психолого-педагогічного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
e-mail: vasutanatasa5@gmail.com*

Юлія Касьян,
*студентка I курсу першого
освітнього (магістерського) рівня
групи ДО (св)-512
психолого-педагогічного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
e-mail: juliakasian26@gmail.com*

ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВАНКИ ЯК НАЦІОНАЛЬНОГО СИМВОЛУ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ключові слова: національне виховання, діти дошкільного віку, українська народна вишиванка, українська вишивка, орнаментування.

На сучасному етапі розвитку української держави постає проблема національного виховання дітей. Реформи, що відбуваються в освіті, спрямовують діяльність педагогів на формування в дошкільників основ національної самосвідомості, самоідентичності, вивчення мови, культури, розуміння українських традицій та обрядів. Одним із таких засобів залучення дошкільників до народно-прикладного мистецтва в освітньому просторі закладів дошкільної освіти може бути українська народна вишиванка. Адже, використовуючи такі потужні можливості мистецтва українського народу, можна успішно впливати на формування дитини як особистості, прищеплюючи з раннього віку шанобливе ставлення до своєї Батьківщини, родини, культури предків.

Багато етнографів, етнологів, мистецтвознавців підкреслювали у своїх наукових працях велику роль українських народних вишиванок як національного символу нашого народу (Грушевський М., Глушко М., Любар О., Скуратівський В. та ін.). Ці потужні здобутки та етнографічні знахідки лягли в основу подальших сучасних наукових розвідок. Зокрема, останнім часом почали з'являтися цілісні дослідження разом із різними зразками шитва (Боряк О., Павлюк С., Титаренко В. та ін.).

Проблемами залучення дітей до української національної культури займалися вчені різних часів, привертаючи увагу до питань впливу народної творчості, зокрема декоративно-прикладного мистецтва на розвиток дитини. Так, особливо важливими для нашого дослідження є наукові доробки Н. Лисенко, О. Каплуновської, Є. Сявавко, Д. Федоренко та інших.

Збереження і розвиток спадщини українського народу є актуальною проблемою для нашої багатонаціональної держави. Сьогодні багато уваги приділяється дослідженню різних видів мистецтв, які поколіннями передавалися нащадкам. Найзагадковішою національною символікою нашого народу залишається вишиванка, яка й до сьогодні є ще до кінця не вивченою. Орнаментування, кольорова гама, призначення є великим полем для наукових досліджень сучасників, які займаються проблемами декоративного мистецтва.

У 1936 році в Києві проходили археологічні розкопки, під час яких на території Софійського собору було знайдено рештки вишивок. Науковці зазначають, що шитво на них відзначалося високою художньою виразністю, одухотвореністю образів, витонченістю колориту. Найбільше вчених вразила вишивка постаті Богоматері з піднятими догори руками, плечі й голова якої були покриті мафорієм, що була розташована на центральному місці в композиції. За допомогою швів, покладених у різних напрямках, було створене своєрідне графічне моделювання верхньої напівовальної частини, переданої вертикальними стібками, і видовженої нижньої, гаптованої «ялинкою», що підкреслювало світлотіньову гру срібного кольору. Майстрині вміло володіли технікою золотої вишивки, широко застосовуючи її декоративні можливості, створюючи різноманітну фактуру орнаменту.

У кожному регіоні у вишивках сорочок склалася своя, відшліфована століттями, єдність орнаменту і засобів його вираження, своя колірна гама. У народному мистецтві існувало багато секретів фарбування ниток природними барвниками – корою дерева, корінням, листям, квітками, плодами багатьох рослин. Для закріплення кольору нитки запікали її в житньому тісті, що надавало можливості тримати забарвлення впродовж тривалого часу. Використання домотканого полотна, що мало крупне переплетення ниток, обумовлювали загальний характер української вишивки, її геометричні та орнаментальні форми [4, с. 449].

Знакові функції символіки народного одягу належать до тих стереотипів, у яких упродовж віків утілювався досвід поколінь, їхні уявлення про навколишній світ і людину серед цього світу. Вони стосувалися знань про різне призначення одягу – буденний, святковий, обрядовий, естетичність його виготовлення для різних соціальних груп [4, с. 426].

Як бачимо, у народній культурі України вишиванка займала особливе місце. Адже наші пращури вишивали не тільки одяг для різного призначення, але й тканини для внутрішнього оздоблення житлових і церковних приміщень. Орнаментування вишивки на одязі, її колористика мали декоративне та обрядове значення. Палітра була дуже різноманітна й широка,

адже на кожній етнічній території вона була різна і мала свої особливості. Дотримання обрядовості у виготовленні самого одягу та відповідних композицій були притаманним по всій Україні. Це надзвичайно цікавий матеріал, з елементами якого потрібно знайомити дітей з дошкільного віку, поступово формуючи в них уявлення про назви вишиванок, тканин, із яких їх виготовляли, символічне значення орнаменту на них, регіональними відмінностями, кольоровою гамою. Тим самим ми зможемо формувати в дошкільників уявлення про вишиванки не тільки як витвір мистецтва, але і як національний символ українського народу. Так вихователі можуть реалізувати в освітньому просторі закладів дошкільної освіти завдання з національного виховання, передбачені стандартом дошкільної освіти – базовим компонентом дошкільної освіти [1, с. 15].

Таким чином, через потенційні можливості української народної вишиванки, дошкільники мають можливість пізнавати навколишній світ, національну культуру, розуміти регіональні особливості орнаментування, оздоблення. Окрім того, вона є одним із засобів естетичного виховання, що дає можливість розвивати в дітей естетичні смаки та творчі здібності. Історичне походження вишиванок як унікального явища в українському мистецтві буде спонукати дітей дошкільного віку до вивчення історичної спадщини та виховувати шанобливе ставлення до своєї Батьківщини.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>.
2. Гуцульська вишивка з колекції Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського / загальна редакція Олени Никорак ; Інститут народознавства НАН України. Київ : Родовід, 2010. 348 с.
3. Каплуновська О. М., Кітча І. І., Палець Ю. М. Україна – моя Батьківщина : конспекти занять із національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець. 2017. С. 12–15.
4. Твоя країна – Україна : Енциклопедія українського народознавства / Уклад. Н. Д. Кусайкіна. Харків : ВД «ШКОЛА», 2009. С. 426–449.

Оксана Вашак,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
e-mail: vashak1971.oa@gmail.com

Людмила Мартирисян,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри українознавства та гуманітарної
підготовки іноземних студентів
Полтавського державного медичного університету,
e-mail: ludmila.martirosyan@ukr.net

ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТУДЕНТІВ З УКРАЇНСЬКОЮ НАРОДНОЮ ВИШИВАНКОЮ ЯК ЗАСОБОМ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Ключові слова: українська народна вишиванка, вишивка, національне виховання студентів, українські традиції, звичаї.

Відродження та популяризація культурного надбання народу є невід'ємною складовою розвитку української державності. Найважливішим пріоритетом національного виховання студентської молоді є формування в них ціннісного ставлення до українського народу, нації, Батьківщини. Тому в контексті освітніх реформ, що відбуваються в нашій державі, перед педагогами постають завдання, щодо залучення сучасної молоді до вивчення української національної спадщини минулих поколінь. Зокрема, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні наголошується на важливості національної спрямованості освіти, її органічній єдності з українською історією і традиціями, на збереженні і збагаченні культури нашої держави [4, с. 9–23].

Високий рівень національного виховання студентів неможливий без формування в них компетентнісних знань про українські традиції, звичаї, обряди, культуру, історію, декоративно-прикладне мистецтво. Одним із таких засобів національного виховання майбутніх педагогів виступає українська народна вишиванка.

У різні часи проблемі національного виховання молоді присвячували свої праці вчені та етнографи О. Боряк, О. Вишневський, О. Воропай, М. Грушевський, Н. Лисенко, М. Євтух та інші. Про важливу роль українського декоративно-прикладного мистецтва наголошували в наукових дослідженнях Т. Кара-Васильєва, О. Косміна, Г. Клунний, Я. Клунний, Ю. Мельничук та інші.

У сучасних наукових джерелах є різні підходи до визначення понять «національний одяг», «вишивка», «вишиванка». Так, за Н. Кусайкіною,

національний одяг українців – це частка народної душі, цілий світ зі своєю неповторною декоративною мальовничістю, широким застосуванням різних матеріалів, а символіка народного одягу – це важлива складова національних традицій [5, с. 425]. У наукових джерелах під поняттям «вишивка» розуміють вишитий візерунок на тканині чи шкірі нитками, бісером. Характер вишивки залежав від того, кому призначалося вбрання. Виготовляли вишиванку зі лляного чи конопляного полотна домашньої роботи [3, с. 657]. Поняття «вишиванка» визначається як національна біла вишита сорочка, що є символом здоров'я, сили, краси, щасливої долі, родової пам'яті, порядності, любові, святковості [3, с. 657].

Здавна вишиванка вважалася оберегом, адже її орнамент ніс глибокий зміст, а його корені глибоко сягали слов'янської міфології. Відповідно до етнічної території популярними вишивками були «листя дуба», «калина», «барвінок», «мак», «троянди», а також різноманітні геометричні малюнки та зображення тварин, птахів. Зауважимо, що майстрині ретельно збирали та відбирали різні види композицій і добирали кольорову гаму для вишивок на одязі, які в подальшому лягали в основу унікальних українських вишиванок, знаних по всьому світу як витвори мистецтва. Знання про орнаментику вишиванок передавалися цілими поколіннями від найстарших поколінь до наймолодших.

Вишиванку завжди виготовляли жінки. Відповідними були й символічні значення – Любов, Вірність, Добро. Аналіз наукових досліджень доводить, що переважна більшість орнаментів сягають своїм корінням язичницьких часів, зокрема знаки Сонця, Вітру, Гроловиці. Найгарнішою вважалася Борщівська вишиванка, особливість та унікальність якої полягала в тому, що її розшивали чорними нитками. З давніх-давен до нас дійшла ще одна унікальна вишивка національного одягу – «білим по білому», створена майстринями с. Решетилівки Полтавської області.

Як бачимо, основна функція вишивок полягала у виключно красивому, естетичному оформленні. Українській народній вишивці були притаманні мініатюрність, чистота виконання, ювелірний характер. Тому українські майстрині досить часто зараз беруть участь у всесвітніх виставках народного мистецтва, також їхні твори експортуються. Дослідники стверджують, що за техніками вишивання в Україні розрізняють близько 100 типів вишивок [6].

Проте, не дивлячись на те, що впродовж тривалого часу вдалося зберегти велику кількість знань про історію та походження різних видів вишиванок, орнаментування, технік вишивок, усе ж дуже багато наукових етнографічних досліджень про їх роль у житті українського народу було втрачено. Тому сьогодні, реалізуючи головні завдання національного виховання, студентська молодь повинна залучатись до пошуків та збереження різних видів вишиванок для подальшого їх вивчення та популяризації. Адже це не просто одяг – це символ, в орнаментуванні якого століттями закладався код нації.

Основними засадами національного виховання студентів є високий рівень володіння знаннями про спадщину, історію, культуру українського народу. На нашу думку, доцільним буде впровадження для майбутніх педагогів у навчально-виховний процес закладів вищої освіти елементів декоративно-прикладного мистецтва, зокрема, ознайомлення студентів з українськими вишиванками. У навчальному процесі, виховній роботі вони зможуть набути наукових знань про роль традиційних вишиванок, їх оздоблення, регіональні особливості, різновиди, історичне походження, символічне значення в житті українського народу. Під час занять і виховних заходів майбутні фахівці зможуть оволодіти не тільки практичними навичками, але й розробити різні форми та методи складання таких методичних розробок, у змісті яких реалізуються завдання національного виховання, використати не тільки традиційні, але й сучасні інформаційно-комунікативні технології, презентуючи декоративно-прикладне мистецтво наших пращурів.

Отже, засвоєння студентами знань про витoki народної культури, національної символіки, декоративно-прикладного мистецтва, усвідомлення виховного потенціалу народних традицій та обрядів сприятиме високому рівню їхньої обізнаності про українські народні вишиванки як споконвічні національні символи.

Література

1. Кара-Васильєва Т. Історія української вишивки. Київ : Мистецтво, 2008. 464 с.
2. Косміна О. Традиційне вбрання українців. Т. 1. Лісостеп. Київ : Балтія – Друк, 2008. 160 с.
3. Лисенко Н. В. Етнопедагогіка дитинства : Навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : схвалено Указом Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013. *Класний керівник*. 2013. № 23/24. С. 9–23.
5. Твоя країна – Україна : Енциклопедія українського народознавства / Уклад. Н. Д. Кусайкіна. Харків : ВД «ШКОЛА», 2009.
6. Ткачук М. І на тім рушничкові... *Україна молода*. Вип. № 43 за 04.08.2004. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua>.
7. Чумарна Марія. Код української вишивки. Львів : Априорі, 2008. 192 с.

Леся Височан,
доктор педагогічних наук,
доцент кафедри фахових методик
та технологій початкової освіти
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
e-mail: vysochan.lesia@gmail.com

Лілія Стахів,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки
та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка,
e-mail: liliastahiv@ukr.net

Сузанна Волошин,
кандидат педагогічних наук,
фахівець Українсько-бельгійського центру
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка,
e-mail: suzannavoloshun@ukr.net

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ (НА ПРИКЛАДІ ПРОВЕДЕННЯ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ «ЧАРІВНИЙ СВІТ ВИШИВАНКИ»)

Ключові слова: патріотичне виховання, учні початкової школи, виховний захід «Чарівний світ вишиванки».

В умовах розбудови української держави пріоритетна роль належить патріотичному вихованню молодого покоління. Як засвідчує аналіз науково-педагогічної літератури, виховання в українській молоді, зокрема й учнів початкової школи, почуття патріотизму і реалізація його ідей набуває особливого значення. На це націлює Концепція національного виховання учнівської молоді, у якій чітко простежуються стратегічні завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення свого громадянського обов'язку, утвердження якостей громадянина-патріота [6].

Детальний аналіз науково-педагогічної літератури та сайтів Інтернету дозволяє стверджувати, що історія української вишиванки сягає своїм корінням у глибину століть. Про це свідчать результати археологічних розкопок, свідчення мандрівників та літописців. Про вишиванку згадується в Біблії та «Ілліаді» Гомера. Дар вишивання греки пов'язували з іменем мудрої богині Афіни. У часи Київської Русі мистецтво художньої вишивки

цінувалося особливо. На жаль, пам'ятки про неї збереглися лише за останні кілька століть.

Як бачимо, вишивання як вид рукоділля поряд із в'язанням, різьбленням і ткацтвом прийшло до нас з далекого минулого. Воно виникло з любові до рідної землі і батьківської оселі, бо ми не уявляємо українську хату без вишитих рушників як витворів народного мистецтва. Саме такі патріотичні почуття сьогодні закладаються педагогами в дітях дошкільного, молодшого та старшого шкільного віку. Такі патріотичні цінності необхідно формувати і в студентській молоді.

Як засвідчує аналіз історичної, філософської, педагогічної літератури, ідея патріотичного виховання завжди була в центрі уваги філософів, психологів, педагогів, соціологів, культурно-освітніх діячів, тому зміст патріотизму глибоко розкритий у працях педагогів: К. Ушинського [9], Г. Ващенка [2], В. Сухомлинського [8] та ін. Ці питання глибоко висвітлюються на шпальтах педагогічної преси низкою сучасних учених: О. Сухомлинською [7], І. Бехом [1], О. Вишневським [4] та ін.

Поняття «патріотизм» є поняттям багатоаспектним, оскільки визначає ставлення людини до себе, до своєї сім'ї, родини, свого народу, батьківщини, до її духовно-культурних надбань. За визначенням «Великого тлумачного словника сучасної української мови», поняття «патріотизм» трактується як «любов до батьківщини, до свого народу», а «патріот» – це той, «хто любить свою батьківщину, відданий своєму народові, готовий заради них на пожертви й подвиги» [3, с. 894]. В «Енциклопедії освіти» це поняття розкривається як готовність людини «служити батьківщині і захищати її від ворогів» [5, с. 633], тобто, як бачимо, зроблено акцент на національно усвідомленому ставленні до свого краю.

Сьогодні цілому світу Україна показала нову суспільну модель: події Майдану, анексія Криму та війна на сході України відчутно вплинули на ставлення українців до свого рідного, українського. Актуально, що в невичерпній спадщині духовної культури українського народу є особливо важлива її частина – вишиванка як символ єднання та великої підтримки один одного.

Українську вишиванку називають «молитвою без слів». Без неї важко уявити культуру, побут та історію нашого народу, оскільки кольоровими нитками вона яскраво вплетена у традиції українського народу. І найважливіше те, що українська вишиванка, маючи вікову історію, не втратила своєї популярності й сьогодні: вона зуміла зберегти свій первісний вигляд і пронести його крізь століття. Символічними чорними і червоними кольорами, як у пісні, пройнята вся історія українського народу. Тому з впевненістю можна стверджувати про відродження українських традицій у сучасних інтерпретаціях.

Важливою формою у здійсненні патріотичного виховання студентської молоді як майбутніх учителів початкових класів закладів загальної середньої освіти виступають виховні заходи, які мають місце в освітньому процесі

закладів вищої освіти. Відповідно до окресленої проблеми серед таких заходів, як «Дебют першокурсника», «Осінній бал», «Красуня факультету», «Свято останнього дзвоника» та інші, важливе місце може посісти театралізоване дійство під назвою «Чарівний світ вишиванки». Гостями свята можуть бути учні шкіл, вихованці закладів дошкільної освіти.

Оскільки дійство є на патріотичну тему, то й відповідний дух має витати в залі, прикрашеній, наприклад, старовинними вишитими рушниками, серветками, оберегами. Важливим атрибутом дійства можуть стати вишиті хрестиком, гладдю та мережкою карти України чи областей, виготовлені руками студентів, на яких кожний стібок, хрестик передає душевне тепло і талант, відображаючи світ краси і фантазії, світ натхнених образів, коріння яких сягає давніх звичаїв і уявлень наших предків. Ці геометричні, рослинні та зооморфні орнаменти своєю мовою розповідатимуть присутнім про любов, красу, натхнення, сподівання та продовження людського роду.

Святкові урочистості доречно розпочати ведучим свята, акцентуючи на багатогранності української вишиванки, що символізує своєрідне відтворення світогляду народу, його духовних витоків, духовної творчості та краси.

Важливою частиною виховного заходу може стати літературно-музична композиція за участю студентів. Так, наприклад, під шум річки Дніпра, співу соловейка та мелодії української пісні «Два кольори» можуть доречними стануть рядки поезій «Сорочка-оберіг», «Одягнімо, друже, вишиванки», «Українська вишиванка» та інші, а також мелодії українських пісень, зокрема «Є на світі одна Вкраїна», «Вишивала дівчина, вишивала», «Вишиваночка – гарна панночка» та «Це моя земля – моя Україна», взятих із сайтів Інтернету.

У заході також можуть взяти участь випускники факультету, гостями свята можуть бути і вчителі початкових класів, які розкриють інформацію щодо вшанування української вишиванки в загальноосвітніх закладах, зокрема початковій школі.

Варто зауважити, що декламування поезій, виконання пісень та українських народних танців доцільно, на наш погляд, поєднати із фрагментами відеороликів, на фоні яких відобразатимуться етапи виконання роботи над створенням вишиванки. За допомогою мультимедійного проєктора організатори свята можуть продемонструвати присутнім у залі регіональні особливості вишиванок: Середньої Наддніпрянщини, Полісся, Поділля, Карпатського регіону, Слобожанщини та етнографічного регіону Півдня України. Також варто акцентувати й на Музеї вишиванки, що створений у середній загальноосвітній школі № 19 м. Тернопіль, на базі якої кожного року проводиться фестиваль «Як у нас на Україні», де його учасники вишивають карту України та герби регіонів, дублюючи старовинні зразки української вишиванки.

На святі вартими уваги можуть стати й результати проведеного анкетування, респондентами якого можуть бути викладачі та студенти факультету з метою з'ясувати, яке місце в їхньому житті займає вишиванка.

Кульмінаційним моментом святкової програми може стати Парад вишиванок після озвучення поетичних рядків «Одягнімо, друже, вишиванки» як асоціації вишиванки з рідною домівкою, рідною землею, оскільки саме вона є символом національної гордості українців.

Також, варто зазначити, на святі доречним може стати сюрпризний момент, пов'язаний із врученням гостям свята незабутніх подарунків-побажань від його учасників у формі вітальних листівок, приурочених Всесвітньому дню вишиванки.

Отже, вважаємо, що запропоноване театралізоване дійство справить незабутні враження, оскільки в милозвучних словах, піснях, танцях відтворено одвічні абсолютні цінності – добро, надію, віру і любов. Тому з метою виховання в учнів патріотичних почуттів під час здійснення позакласної роботи вчителі початкової школи можуть скористатися запропонованими нами методичними порадами щодо проведення виховного заходу «Чарівний світ вишиванки» і творчо застосовувати їх у своїй професійній діяльності.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості : Сходінка до духовності. Київ : Либідь, 2006. 271 с.
2. Ващенко Г. Виховання волі і характеру. Київ : Школяр, 1999. 385 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 слів і словосполучень. Київ : Перун, 2005. 1728 с.
4. Вишневський О. Сучасне українське виховання : пед. нариси. Львів, 1996. 238 с.
5. Енциклопедія освіти. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Концепція національного виховання учнівської молоді. *Рідна школа*. 1995. № 6. С. 19–25.
7. Сухомлинська О. В. Патріотизм як цінність: погляд на історію і сьогодення. *Шлях освіти*. 2010. № 2. С. 10–14.
8. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори*: у 5 т. Київ, 1977. Т. 3. С. 9–282.
9. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні. *Вибрані педагогічні твори*: у 2-х т. Київ, 1983. Т. 1. С. 43–103.

Наталія Власова,
учитель вищої категорії, учитель-методист
Комунального закладу освіти
«Середня загальноосвітня школа № 15»
Дніпровської міської ради,
e-mail: vlasowanataliya@gmail.com

ТРАДИЦІЙНІ УКРАЇНСЬКІ ОРНАМЕНТИ

Ключові слова: орнамент, вишивка, гаптування.

Орнаментика – це окрема символічна знакова система, яка несе певне історичне «навантаження». А отже, орнаменти як комбінації знаків, які повторюються, роблять кожну етнічну культуру унікальною і неповторною. Таку неповторну культуру мають і традиційні українські орнаменти.

Орнаменти притаманні різним видам мистецтва. Під час розгляду орнаментів можна помітити, що існували певні знаки та їх комбінації, які свідчили про етнічну приналежність речі, на якій орнамент зустрічався. На українських традиційних сорочках – вишиванках – теж присутні орнаменти певного типу (міжетнічні, етнічні, запозичені). З розвитком етнорегіональних особливостей окремих територій України, на кожній із них склалася своя власна «традиційна» орнаментика для вишивки на одязі (геометричність, кольори, рослинні мотиви). Вишивка на теренах України відома зі стародавніх часів. Так, стародавнє поширення одягу з вишивкою на території України засвідчують зображення на творах декоративно-прикладного мистецтва скіфської доби (золота пектораль з кургану Товста могила (IV ст. до н. е.), срібна ваза з кургану Чортотлик (IV ст. до н. е.), чаша з кургану Гайманова могила (IV ст. до н. е.) та ін.). Оздоблювався вишивкою також і одяг сарматів, які тривалий час мешкали на території сучасної України (курган Соколова Могила, I ст. до н. е.; курган Сватова Лучка, I ст. до н. е.).

На думку дослідників, «вишивка» як спосіб прикрашання одягу виникла і «розвинулась» з елементів, які початково відігравали суто функціональну роль, – зі швів. Про це свідчать найдавніші зразки «вишивки», які скидаються на просте плетіння цупких ниток. На характер орнаментальних мотивів вирішальний вплив мають вишивальні шви, так звані техніки. Технік вишивання та їх різновидів на Україні багато. Деякі з них зустрічаються в усіх етнографічних районах України, а також в білоруській вишивці. Кольори цих «вишивок» прості, «природні», здебільшого тьмяні.

Орнаменти вишивок в українському суспільстві набагато довше зберігали свої первинні функції: знакову, оберегову тощо. Натомість, декоративність могла бути тривалий час підпорядкованою безпосередньому призначенню вишивки: нести інформацію про людину та виконувати зв'язок між нею та сакральною сферою. Саме на цьому рівні орнамент вишивки

більшою мірою залишається носієм рис суто етнічних. Так, деякі дослідники вважають, що в XVII ст. збереження геометричної орнаменталістики в народному мистецтві (у декоративному вишиванні), особливо західних регіонів України, можна пояснити тим, що народні маси, на відміну від міських верхів, не визнавали католицизму та унії і ревниво оберігали свої давні традиції, у тому числі й геометричну орнаменталістику, яка в даному разі може розглядатися як носій суто етнічних ознак.

Крім власне вишивки, існувало і гаптування золотими та срібними нитками, яке ще в епоху раннього середньовіччя виділяється в окреме професійне середовище. Основою гаптованих орнаментів були орнаменти рослинні. Це можна пояснити, по-перше, східними, зокрема візантійськими впливами, а, по-друге, – використанням християнської рослинної символіки, що особливо поширюється в гаптах, починаючи з XVII ст. В орнаментах вишивок присутні такі узори, як «барвінок», «гарбузове листя», «хмелик», «зозулька», «бджілка», «павучок».

Багато мотивів та орнаментів подають схематично маленькі дерева, які розташовуються на рукавах сорочок, котрі чергуються за кольором, деколи конфігурацією та розміром. Це відгомін давнього культу рослин, дерев, який був як і у наших пращурів.

Література

1. Варивончик А. В. Витоки і історична еволюція вишивки як складової традиційного українського одягу. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/690/1/A_Varyvonchik_KNUKIM_25.pdf (дата звернення: 19.05.2021).
2. Мельничук Ю. Семантика українських вишитих рушників. *Народне мистецтво*. 2004. URL: <http://www.svit.in.ua/stat/rushnyk.pdf> (дата звернення: 19.05.2021).
3. Нікішенко Ю. І. Орнамент як етнокультурна категорія. *Наукові записки. Том 18. Теорія та історія культури*. 2000. С. 65–69. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9881/Nikishenko_Orname nt_yak_ etnokulturna.pdf (дата звернення: 19.05.2021).
4. Тищенко О. Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII–XVIII ст.). Київ : Либідь, 1992.

Оксана Гавадзин,
кандидат філологічних наук,
викладач Івано-Франківського фахового коледжу
Державного вищого навчального закладу
«Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
e-mail: oksana.gavadzyn@pnu.edu.ua

СЕМАНТИКА ПОКУТСЬКОЇ СОРОЧКИ: ДИНАМІЧНИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: вишита сорочка, Покуття, говірка.

Вишита сорочка... Усе в ній переплелось, лягло узорами на полотно і ожило розмаїттям назв. Споглядаючи на покутську вишиванку, мимоволі відчуваєш і переживання матері довгими вечорами за сина чи дочку, за їхню долю, і мрії дівчини про заміжжя, коли готувала скриню для сімейного життя, і думки про вічність старших людей, коли вишивали сорочку «на смерть».

Вишиванка – один із найважливіших атрибутів українського національного одягу. У наш час вона набула нового життя, і це надзвичайно втішає. Вишиту сорочку одягають на різні свята і навіть ходять у ній у звичайні дні.

Мандруючи покутськими дорогами в пошуках цінного матеріалу про покутський одяг, зустрічала на своєму шляху безліч великих людей, залюблених у свій край, свої обряди, свій колоритний одяг.

У думках, словах носіїв покутської говірки було багато краси і добра, а їхній співучий хист викликав подив.

Покутський одяг, а особливо покутська сорочка досі вабить своєю красою. Покутська сорочка відзначається великим розмаїттям назв. Різні види крою, багатство вишивки, оздоблення – усе це мало своє найменування.

Зазвичай, покутська сорочка була довгою, вишитий край якої виглядав з-під запаски. Цей вид одягу покутяни одягали щодня.

Сорочки шилися з білого лляного чи конопляного домотканого полотна. Пізніше використовувалася купована бавовняна біла тканина, а також шовк. Грубше полотно брали для сорочок буденних. З полотна кращої якості шили святкові, весільні сорочки.

У фольклорі Покуття засвідчено багато приказок, прислів'їв, пісень, пов'язаних з сорочкою, наприклад, *даўби^е з себе" по'сл'іднусо'рочку* (Ниж., Ст. Кр., Уг., Вор.); *свойасо'рочка 'ближче" до 'т'іла* (Кн., Вор., Вин.); *наро'дити^есі ў со'роц':і* (Вор., Вин., Бал., Ст. Кр., Ниж.); *со'рочку ўби^ерали^е на'в'іворот'аби^е ў'роки^ес'іне"брали^е* (Корол., Кол., Незв., Ст. Кр.).

Сорочки прикрашалися вишивкою, яка вказувала на регіональні відмінності. Святкові сорочки мали багато вишивки, а сорочки на щодень

вишивалися мало. У цьому виді плечового вбрання оздоблювали, як правило, комір, груди, рукави. Найбільше та найкраще вишиття на сорочках мають покутські дівчата. Сорочки заміжніх жінок були скромніші.

У покутському фольклорі фіксуємо:

*По дорозі щось чорніє,
Напевно, милий мій іде.
На нім сорочка вишивана,
Вона мене з ума зведе (Нов.).*

*На багацькім сині вішита сорочка,
А на сиротині нема ні шнурочка (Ст. Кр.).*

У наш час в усіх обстежених населених пунктах часто вживається, особливо у мовленні середнього і молодшого покоління, лексема *ви^еши^е ванка*. Універб *ви^еши^е ванка* утворений на базі атрибутивного словосполучення *ви^ешиванасо^ррочка* за допомогою суфікса **-к-**.

Вишита сорочка, у якої комір і рукави оздоблені мереживом, виготовленим гачком, позначається синонімічними назвами *гач^ккована со^ррочка*, *ко^рро^нкована со^ррочка*.

Найменування *ко^рро^нкована со^ррочка* (Рунг., Матеїв.) походить від назви мережива (*ко^ррунка*). На Покутті ми зафіксували назви *ко^ррунки^е* (Вор., Печ.), *ко^ррунки* (Хот.), що утворені шляхом метафоричного перенесення (форма мережива подібна до форми корони (прикраса голови)).

Відзначено покутські номінації *гап^ттованасо^ррочка* та її фонетичний варіант *гаф^ттованасо^ррочка*, що позначають сорочку, у якої нанесений на полотно малюнок заштриховували ниткою.

Назви *рука^віука*, *рука^уйанка*, *рука^уйенка* позначають сорочку з вуставками, яка мала широкі рукави, що призбирувалися вгорі і внизу, і були густо зашиті вишивкою. Такий вид сорочки іменується на Покутті як *гу^оцул^скасочка*, *гу^оцулка*.

Диференційна ознака матеріалу, його якість, вплинула на низку покутських назв сорочок. Сорочка, пошита зі зрібного полотна, грубшого, гіршого за якість, яку жінки і чоловіки одягали для роботи, – це *зр^ібнасочка* (Гос., Хот., Ниж., Ст. Кр., Уг., Вор., Вин., Печ., Заб., Рак., Закр.). У говірках Покуття трапляється і найменування *полотненка*. Зношена, стара, подерта сорочка позначається номеном *дранка* (Кн., Ниж., Вор., Закр.).

Таким чином, велике розмаїття номінацій характеризується типовими моделями мотивації: ‘матеріал > різновид плечового одягу’, ‘спосіб виготовлення > різновид плечового одягу’, ‘елемент одягу > різновид плечового одягу’, ‘частина тіла > різновид плечового одягу’ ‘особливості крою > різновид плечового одягу’.

Традиційне плечове вбрання ще пам'ятається старшим поколінням, але більшість його найменувань поступово входить у розряд застарілої лексики. Часом у обстежених говірках вживаються паралельно старі і нові номени.

Література

1. Вакалюк Я. Ю. Лексико-семантична характеристика назв одягу в говірках Прикарпаття. *Проблеми української діалектології на сучасному етапі*. Житомир, 1990. С. 181–182.
2. Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови). Київ : Радянська школа, 1960. 275 с.
3. Лесюк М. П. Динамічні процеси в говорах Прикарпаття. *Мовознавство*. 2011. № 4. С. 22–35.
4. Лесюк М. П. Основні риси покутського говору. *Етнос і культура*. 2003. № 1. С. 71–78.
5. Паньків М. Етнографічний територіальний поділ Івано-Франківщини: перехідні зони. *Етнос і культура*. 2008. № 4/5. С. 162–169.

Оксана Галайчук,
кандидат філологічних наук,
науковий співробітник Міжнародного інституту
освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету
«Львівська політехніка»,
e-mail: ok_halaychuk@ukr.net

ТРАДИЦІЙНА СОКАЛЬСЬКА ВИШИВАНКА: ОСОБЛИВОСТІ КРОЮ ТА КОЛОРИСТИКИ

Ключові слова: сокальська вишиванка, відкладний комір, темний колір, чорний колір.

Українська вишиванка – це не просто одяг. Її функціональним призначенням є не лише захист тіла людини від зовнішнього природного впливу, а й забезпечення магічної, охоронної функції. Вона – сильний оберіг, у візерунках, кольорах і техніці шиття якої закодоване знання українців про світ. Це – потужний ідентифікаційний фактор, який дає розуміння – хто ми, які ми, у чому наша неповторність.

Вишивка кожного регіону України має свою родзинку, свою особливість. Вишиванки Сокальщини не стали винятком: їх ми можемо впізнати за типовим викладним коміром та чорним (або дуже темним) вишиттям.

Такий тип вишиванки сформувався не відразу, а мав досить тривалу історію розвитку. Так, Ірина Кашубинська у своїй праці «Народна ноша Сокальщини» виокремила три етапи становлення традиційної сокальської одяжі, починаючи з середини ХІХ ст. На її думку, у 1850–1900 рр., коли на півночі Сокальщини проходив російський кордон, край ніби був ізольованим, а тому весь матеріал на одяг виготовляли в домашніх умовах. У 1900–1922 рр. люди стали більш освіченими, почали займатися самоосвітою, легко володіли олівцем, а тому почали вправно змальовувати нові складні узори. Майстрині почали купувати легші і різноманітніші матеріали та виявляти все більшу фантазію до творення візерунків. Якраз на цей період припадає розвиток чорних квітчастих узорів. Третій етап – приблизно від 1922 р. до початку Другої світової війни. До 1932 р. вишивають яскравими кольорами з багатьма відтінками, а з 30-х років і приблизно до 1939 року знову вишивають 3–4 темними кольорами, вводять геометричні узори, подекуди використовують патріотичні кольори та мотиви [1, с. 308].

Сорочку на Сокальщині кроїли так, як і по всій Україні – «до вуставки», яку тут називали «прирамок». Рукав, зібраний унизу, у ХІХ ст. закінчувався манжетом на 2,5 сантиметра завширшки. А ось у ХХ ст. з'являються манжети до 12,5 см, які застібувалися на 5 гудзиків, потім – трішки вузчі – на 2–3 гудзики. Ці гудзики називали «михалі» [1, с. 310].

Особливістю сокальської сорочки є викладний комір, який вишивали дрібним узором лише вздовж країв, повністю не зашивали.

Існувало три види комірів: невисока стійка, невеликий виложистий комірець, який паралельно поширений на всій Сокальщині, та комір великий виложистий, не зовсім звичної форми. Спереду на шиї він викладається, а на карку опущений нижче, але не круглий, а зрізаний рівно, як у матроській формі, або має форму трикутника. У народі побутувала думка, що розмір коміра свідчив про посаг нареченої, – чим більший був комір, тим багатша була дівчина, адже не всі жінки були спроможні витратити полотно на таку додаткову розкіш [2, с. 1058].

Як свідчить Броніслав Сокальський, відомий дослідник Сокальщини, у ХІХ ст. по деяких селах вишивали з давніх-давен, в інших селах вишивання перейняли, бо почали навчатися в школах, а в кількох селах взагалі не вишивали. Вишивка була геометрична, узор дуже дрібний, чорного або червоного кольорів, іноді обох разом, іноді додавали жовтий колір [3].

На межі ХІХ – ХХ ст. майстрині починають масово використовувати рослинні орнаменти. Улюбленими узорами були гірлянди із квітів, великі букети або віночки, але розташовані рівно в ряд. Згодом квітами почали зашивати цілі рукави, залишаючи геометричними лише манжети.

Вишивали найчастіше хрестиком, іноді півхрестиком. Хрестик був дуже дрібний, вишиваний через дві нитки.

Дівочі жалобні сорочки, крім чисто чорних, ще зашивали фіолетовим і жовтим кольорами, або синім і жовтим. Заміжні жінки, за звичаєм, не носили сорочок з кольоровою вишивкою, аж до виселення зберігалася чорна

барва [1, с. 314]. На чоловічих сорочках також вишивали квітчасті узорі, але значно дрібніші, ніж на жіночих.

Отже, сокальська вишиванка, незважаючи на схожість із загальноукраїнською традицією, має властиві лише для цього краю художні особливості й заслуговує на детальніше наукове вивчення та популяризацію.

Література

1. Кашубинська І. Народня ноша Сокальщини. *Надбужанина: Сокальщина, Белчина, Радехівщина, Камінеччина, Холмищина і Підляшшя*. Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1986. Т. 1. С. 307–329.
2. Приймак Х. Особливості традиційної сорочки Сокальщини кінця ХІХ – початку ХХ ст. *Народознавчі зошити*. № 5 (119). 2014. С. 1056–1061.
3. Sokalski B. Powiat Sokalski pod wzgledem geograficznym, etnograficznym, historycznym i ekonomicznym. Lwow, 1899. 345 s.

Катерина Гораш,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу інновацій
та стратегій розвитку освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: Kateryna.vik@ukr.net

ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ОСВІТНІ ПРОЄКТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА ЇЇ КОРДОНАМИ

Ключові слова: національна ідентичність, культурна спадщина, міжнародні проєкти, українсько-канадська громада, вишиті подушки, вишиванка.

У сучасних реаліях глобалізаційних та інтеграційних процесів надзвичайно важливим для кожної нації є збереження національної ідентичності. Більш актуальним і складним це питання виявилось для етнічних українців в Україні, ніж для тих, які проживають за її кордонами.

Модернізація національної освіти й науки України, зокрема розбудова нової української школи, має забезпечити збереження й поширення духовної спадщини українського народу. У цьому контексті важливим є пошук і застосування нових підходів до організації освітнього процесу в школі та оновлення змісту освіти з метою формування в учнів національної ідентичності, розвитку їхньої особистості на засадах загальнолюдських цінностей і культурно-історичного досвіду українського народу.

Міжнародні організації й спільноти різних націй у всьому світі турбуються про збереження своєї національної ідентичності й культурної спадщини. Зокрема, спільний проєкт ЄС та ЮНЕСКО допомагає школам розробити карту нематеріальної культурної спадщини, яка існує в шкільному співтоваристві, та інтегрувати її в освітні програми. Пілотні проєкти передбачають підтримку закладів освіти й навчання вчителів у процесі інтеграції нематеріальної культурної спадщини в освітню та позашкільну діяльність школи [2; 3].

За результатами опитування, 88 % європейських громадян погоджуються з тим, що європейську культурну спадщину як спадщину кожної нації слід викладати в школах, оскільки вона збагачує світову історію та культуру [2].

Особливу роль у формуванні національної ідентичності відіграють традиції і звичаї, які є основним джерелом в успадкуванні майбутніми поколіннями духовності, культури, багатовікового досвіду і правил соціальної поведінки нації.

Українська етнічна група в Канаді, що є другою за кількістю українців, які проживають за межами країни, і першою за своєю активністю в розвитку соціального, культурного та духовного життя, окрім успішної інтеграції до нового суспільства, професійного визнання та кар'єрного росту українців у Канаді, постійно турбується про збереження української культури, мови, традицій тощо.

Протягом майже 125 років в українсько-канадській громаді вишивають подушки, які є для української північноамериканської спільноти не тільки прикрасою оселі або формою дозвілля, а й одними з найпопулярніших та найдавніших символів етнічної ідентичності української Канади. Вишиті подушки успадковують майбутні покоління від своїх рідних як символ України. Для нащадків існує глибокий, інтуїтивний культурний зв'язок; тяжіння, що спрямовує на збереження інстинкту. У багатьох випадках вишиті подушки стають пам'ятками родинних зв'язків та української ідентичності разом із популярними українськими народними мистецтвами (вишиванкою, писанками, рушниками, тощо) [4].

В Україні проводиться чимало освітніх заходів з метою збереження українських традицій і формування в дітей та молоді української національної ідентичності.

Зокрема, другий рік поспіль Асоціацією науково-дослідних, навчально-методичних лабораторій педагогічних закладів вищої освіти України спільно із закладами й установами освіти проводиться Міжнародна онлайн-конференція «Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки», яку присвячено Всесвітньому Дню Вишиванки [1].

Для української освіти цей проєкт відкриває нові напрями збереження української національної ідентичності, шляхи впровадження в освітній процес української народної спадщини, висвітлення прекрасних українських

традицій у світовому освітньому просторі та вклад у світову культуру української як однієї з найбагатших.

Література

1. Сайт Міжнародної онлайн-конференції «Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки». 2021. URL: <https://sites.google.com/view/vyshyvanka2021> (дата звернення: 20.05.2021).

2. Українське суспільство та європейські цінності: звіт за результатами соціологічного дослідження Інститутом Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі. 2019. URL: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/JEvropеiskі_cinnosti__tables_and_diagrams_MR_.pdf. (дата звернення: 15.05.2021).

3. Different Ways of Being Ukrainian: Ukrainian Folklore Studies at the University of Alberta. Interview with Andriy Nahachewsky. Forum for Ukrainian Studies. 2016. URL: <https://ukrainian-studies.ca/2016/08/31/different-ways-of-being-ukrainian-ukrainian-folklore-studies-at-the-university-of-alberta-interview-with-andriy-nahachewsky/> (дата звернення: 15.05.2021).

4. Nahachewsky Andriy. Key Conceptual Threads in Ukrainian Canadian Ethnography. East/West Journal of Ukrainian Studies 5 (1):91 March 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/323973834_Key_Conceptual_Threads_in_Ukrainian_Canadian_Ethnography (дата звернення: 18.05.2021).

Ольга Горбач,

*майстер виробничого навчання
державного навчального закладу*

*«Центр професійної освіти, технологій та дизайну
міста Києва»,*

e-mail: olga.kiev1951@gmail.com

РОЛЬ ВИШИВАНКИ В НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Ключові слова: патріотизм, виховання, культура, національне виховання, патріотичне виховання.

Становлення української державності, побудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на особистість, її духовну культуру й визначають основні напрями виховної роботи з молоддю та модернізації навчально-виховного процесу.

«Сучасний стан нашого суспільства характеризується зростанням етнічної свідомості народу, посиленням його інтересу до вітчизняної історії та культури, до усвідомлення необхідності збереження традиційного народного мистецтва як генофонду його духовності, втрата якого загрожує існуванню самого народу» [1, с. 3].

Ідеалом виховання виступає різнобічно та гармонійно розвинений національно свідомий, високоосвічений, життєво компетентний громадянин, здатний до саморозвитку та самовдосконалення [2].

Головною домінантою національно-патріотичного виховання молоді є формування у особистості ціннісного ставлення до навколишньої дійсності та самої себе, активної за формою та моральної, за змістом, життєвої позиції.

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючий чинник розвитку суспільства й нації в цілому. Форми й методи виховання базуються на українських народних традиціях, кращих надбаннях національної та світової педагогіки й психології.

Патріотизм формується під впливом різних чинників і насамперед злагодженим патріотично спрямованим вихованням, різні аспекти якого досліджували українські вчені, зокрема: Г. Бійчук, М. Боришевський, І. Газіна, Т. Михайленко, С. Паршук, Н. Побірченко, Б. Стельмахович та інші.

Під патріотичним вихованням підрастаючого покоління розуміємо цілісний системний процес із розвитку патріотичних почуттів, спрямованих на усвідомлення дитиною себе як особистості, представника свого народу, нації та цілісного людства, що виступає як активізуючий чинник відповідальної поведінки і служіння як своїй державі, своєму народові, так і людству загалом.

Національне виховання вбачаємо передусім потребами суспільства у національних цінностях, головна мета якого – передання національної ментальності і на цій основі формування особистісних рис громадянина України, які передають національну самосвідомість, що стосується як українців, так і представників інших народів, які проживають в Україні.

Водночас патріотичні почуття визначаємо як системний цілеспрямований процес розвитку змістового і сутнісного наповнення емоційно-почуттєвого складника патріотизму особистості дитини, що забезпечується діяльнісним механізмом гідної взаємодії особистості із собою як представником свого народу, із власним народом та його надбаннями, з іншими народами.

Під цим кутом маємо сприяти збагаченню уявлень у дітей та молоді про Батьківщину, її історичні і культурні надбання, які через емоційно-ціннісне ставлення до рідної країни, мотивацію на власну участь у практичних справах реалізуються у їхній поведінці.

Аналіз наукових джерел дав змогу виокремити основні напрями виховання патріотичних почуттів, зокрема:

- народознавчий напрям (ставлення до батьків: любов, турбота, повага до сім'ї, родини, роду, народу, який має спільну Батьківщину, чуття єдиної родини);

- українознавчий напрям (ціннісне ставлення до духовного світу своєї нації: історії, культури, мови, народних традицій, звичаїв, національних символів; здатність до національного самовизначення);
- краєзнавчий напрям (ставлення до місця народження, проживання та поховання членів роду; знання про місто (село), край, природу та географію своєї держави.)

Сьогодні зростає увага до виховання молоді засобами музеїв, театральної педагогіки, дитячого та юнацького спорту. Створюються реальні умови для прояву творчих здібностей молодих людей. Сучасна молодь добре інформована щодо процесів в різних сферах науки, техніки, соціального життя; динамічно оволодіває сучасними комунікаційними технологіями.

Усе це створює сприятливі умови для розвитку національно-патріотичного виховання як пріоритетної сфери соціального життя країни, підвищення його статусу та розвитку потенціалу, досягнення якісно нових результатів у духовно-моральному, патріотичному, трудовому, художньо-естетичному вихованні підростаючого покоління. Одним з проявів національно-патріотичного виховання є усвідомлене носіння вишиванки. І носіння не лише у поєднанні з народним костюмом, а й до повсякденного одягу – джинсів, брюк, спідниці.

Література:

1. Кара-Васильєва Т., Чорноморець А. Українська вишивка. Київ : Либідь. 2002. – 160 с.
2. Концепція національно-патріотичного виховання молоді. 2009. 27.10. електронний ресурс : <https://bdpu.org.ua/upbringing-work/national-patriotic-education/>

Оксана Горда,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
Міжнародного інституту освіти,
культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету
«Львівська політехніка»,
e-mail: hordaoksana@gmail.com

УКРАЇНСЬКА ВИШИВАНКА В ЛІНГВОДИДАКТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Ключові слова: українська вишиванка, українська мова як іноземна, лінгвокраїнознавче спрямування, країнознавча компетенція, краєзнавча компетенція.

Вишиванка як зразок української вишивки, яку вважають скарбом і кодом нації, виконує низку функцій: культурологічну, виховну, естетичну та ін. Вона є важливим засобом формування країнознавчої та краєзнавчої компетенцій тих, хто вивчає культуру та мову українців. Її навчально-виховний потенціал необхідно враховувати під час розробки навчальних матеріалів з країнознавчих дисциплін, зокрема й української мови як іноземної (УМІ).

Тематичний розділ, присвячений українській вишиванці, містить новий підручник «Ключ до України: міста і люди» у двох частинах (2020) [2, с. 200–207], розроблений і виданий авторськими колективом Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК) Національного університету «Львівська політехніка». Навчальне видання призначене для вивчення УМІ на рівнях В2–С1 та має лінгвокраїнознавче спрямування.

Розділ побудований на зразок текстоцентричної моделі, центральною одиницею в якій є текст «День вишиванки: із Чернівців по всьому світу», який розкриває ідею та хронологію запровадження нової традиції в Україні, поширення її в різні куточки світу, де живуть українці, розповідає про цікаві події та акції, які відбуваються у третій четвер травня в різних містах нашої країни та за її межами, знайомить з історією створення фільму «Спадок нації».

Навчальний текст доповнений словником малознайомої лексики, дотекстовими вправами, призначеними полегшити процес запам'ятовування нових слів; притекстовими вправами на перевірку розуміння змісту прочитаного та після текстовими завданнями, спрямованими на вдосконалення комунікативних навичок.

Вправи теж наповнені країнознавчим змістом. Виконавши їх, той, хто опановує УМІ, глибше пізнає українські традиції, пов'язані з використанням вишивки (зокрема й вишиванки), навчиться розрізняти значення слів: *вишивання, вишиванка, вишивка* тощо. Серед післятекстових завдань є багато

інтерактивних, які спонукають до пошуку інформації, роботи з інтернет-ресурсами, обміну думками, роботи в парах і групах. Детальніше про них йдеться в нашій публікації «Формування лінгвокраїнознавчої компетенції на прикладі вивчення нової української традиції – День вишиванки» [1, с. 20].

Цікаві факти про українську вишиванку та вишивку в контексті навчальних матеріалів про Лесю Українку подано в навчальному посібнику «Образки з Лесиноного життя» (2020), виданого вже згаданим інститутом (МІОК). Посібник теж рекомендований для вивчення УМІ, але на рівні В1. Видання містить навчальні текстові матеріали, призначені для слухання та читання із комплексами вправ до них.

З фрагментів окремих текстів про відому українську поетесу та її оточення іноземець, який вивчатиме нашу мову, дізнається про любов до української вишивки Лесі Українки та її матері Олени Пчілки. У тексті «Три Лесині товаришки» йдеться про витвір Лесі – вишиванку, яку поетеса змайструвала для своєї найкращої подруги дитинства Варвари Дмитрук (тепер ця річ є окрасою та гордістю Музею Лесі Українки в Колодяжному на Волині) [3, с. 37]. Текст «Лесина перша вчителька» [3, с. 25] містить інформацію про відому культурну та громадську діячку, письменницю, перекладачку, етнографку та фольклористку Олену Пчілку. Ця видатна українка роками збирала зразки українських вишивок, завдяки чому світ побачило ґрунтовне видання з українського традиційного вишивального мистецтва, вона ж запровадила й моду на вишивку.

Отже, наведені приклади залучення матеріалів країнознавчого змісту про українську вишиванку та вишивку до навчальних видань з УМІ свідчать про їх лінгводидактичний потенціал.

Література

1. Горда О. Формування лінгвокраїнознавчої компетенції на прикладі вивчення нової української традиції – День вишиванки. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. № 10. С. 16–21. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/33528> (дата звернення: 19.05.2021).
2. Ключ до України: міста і люди : підручник / І. Ключковська та ін. Львів : Колір ПРО, 2020. Ч. 2. 296 с.
3. Образки з Лесиноного життя : навч. посіб. / І. Ключковська та ін. Львів : Галицька видавнича спілка, 2020. 128 с.

Олена Горошкіна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу навчання
української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
[*olenagoroshkina@gmail.com*](mailto:olenagoroshkina@gmail.com)

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 5 КЛАСІ НУШ

Ключові слова: українська мова, модельні навчальні програми, національно-культурний компонент.

Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі сучасного закладу загальної середньої освіти зумовлює перегляд усіх його складників. Останнім часом зазнає трансформацій зміст навчання шкільних предметів, оскільки знання стають не самоціллю, а ефективним інструментом саморозвитку й самовдосконалення особистості. Це спричинило розроблення нових державних освітніх стандартів, які закладають орієнтири для відбору релевантного змісту навчання та об'єктивного вимірювання результатів.

Важливим завданням у навчанні української мови сьогодні є вихід за межі академічності курсу, тобто зміна уявлення здобувачів освіти про мову, усвідомлення, що мова - не тільки складна унормована система, влаштована за певними правилами, а й живий організм, хранителька самобутньої української культури, потужний інструмент пізнання й порозуміння, ефективний засіб самовираження, джерело естетичної насолоди.

З огляду на це було розроблено нові модельні навчальні програми з усіх шкільних предметів, що відповідають вимогам Державного стандарту базової середньої освіти. Зміни в змістовому компоненті модельної програми з української мови для закладів загальної середньої освіти (автори – Н. Голуб, О. Горошкіна) спричинені намірами надати знанням функційності, а процесу засвоєння їх – умотивованості, установити зв'язки між результатом (продуктом) учіння і тим, заради чого учіння має сенс.

У цьому контексті до змісту навчання української мови в 5 класі включено засвоєння учнями й ученицями теми «Українська мова в житті українців», що передбачає опрацювання відомостей про пізнання світу засобами мови; вираження себе, свого «Я» за допомогою мови; формування в учнів відчуття належності до українського народу через мову; вираження емоцій і почуттів засобами мови; збереження української культури, втіленої в українському слові; формування моральної й мовленнєвої культури засобами мови; спілкування й обмін інформацією засобами мови. Крім того, соціокультурною лінією програми передбачено ознайомлення учнів із

цікавими соціокультурними відомостями, що забезпечують засвоєння національно-культурного компонента.

Для досягнення очікуваних результатів запропоновано залучити учнів до різноманітних видів діяльності – організаційної, пізнавальної, мовленнєвої, текстової.

Організаційна діяльність є важливим складником компетентісно орієнтованого уроку української мови, оскільки передбачає включення учнів до цілевизначення, планування, організації роботи, самоконтролю, рефлексії. З огляду на це докорінно змінюється роль учителя, який є не лише наставником, інформатором, а й консультантом, координатором. Це зумовлює і зміну його завдання – допомогти учням, узгодити їхні дії, спрямовуючи освітній процес на досягнення мети. Тож педагог скоординує навчально-пізнавальну діяльність учнів, не подаючи готовий матеріал, а моделюючи навчальні ситуації, що стають імпульсом до самостійного засвоєння ними навчальної інформації, зіставлення її з уже відомою їм інформацією, формулювання висновків. Відтак завдання вчителя полягає в тому, щоб навчити школярів здобувати знання самостійно, структурувати їх, застосовувати в навчальних і життєвих ситуаціях, здійснювати самоконтроль, рефлексію, а також самостійно шукати причини своїх невдач і планувати шляхи їх подолання. Це зумовлює переформатування класичного уроку, уведення таких обов'язкових структурних складників його, як цілевизначення й рефлексія.

Пізнавальна діяльність передбачає насамперед здійснення учнями пошуку інформації на підтвердження важливої ролі мови в житті людини; узагальнення різних думок, виявлення спільного й різного тощо. Це сприяє формуванню в здобувачів освіти соціально значущих умінь працювати з інформацією.

Мовленнєва діяльність є невід'ємним складником навчання української мови. У межах опанування означеної теми методично доцільним вважаємо обговорення учнями ролі української мови в житті українців; висловлення власної думки щодо важливості мови в житті людини; обґрунтування важливості бережного ставлення до мови. Важливо, щоб учні не повторювали загальні фрази, а обґрунтовували власну точку зору, наводили приклади з художньої літератури, власного життя чи життя інших людей.

Залучати учнів до текстової діяльності пропонуємо через сприйняття й аналіз текстів, що містять нову інформацію; структурування інформації; переведення текстової інформації про мову в графічну тощо (створення колажу, моделі, малюнка, плаката); написання есе («Мої емоції в мові», «Які слова живуть в мені», «Як мова береже кордони», «Як слово веде мене у світ», «Які можливості дає мені мова», «Яким був би світ без мови», «Що означає дорожити мовою?», «На що здатні слова» тощо).

Отже, модельна навчальна програма з української мови, починаючи з 5 класу, передбачає засвоєння учнями національно-культурного компонента, що сприяє розвитку особистості засобами предмета.

Література

1. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Н.Голуб, О.Горошкіна) <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf>

Віолетта Дутчак,
*доктор мистецтвознавства,
професор, завідувачка кафедри музичної україністики
та народно-інструментального мистецтва
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
e-mail: violetta.dutchak@pnu.edu.ua*

ЕТНОКУЛЬТУРНІ КОДИ В БАНДУРНОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ Й ДІАСПОРИ

Ключові слова: кобза-бандура, кобзарство, бандурне мистецтво, мистецтво української діаспори, етнокультурні коди, етносимволи, етнодизайн, репертуар.

Символіка, кодування притаманне багатьом культурним явищам. Саме в символах містяться зашифрованими елементи колективної пам'яті народу чи нації, багатозначність ідей, змістів, смислових текстів і підтекстів. Символіка формує механізми дії культурної пам'яті та їх трансляцію. Символи, втілені в артефактах, обрядах, традиціях тощо, стають впізнаваними засобами національної ідентифікації, містять багатий потенціал для творчості наступних поколінь.

Бандурне мистецтво України та української діаспори, яке сформувалося у ХХ столітті як спадкоємець духовної символіки традиційного кобзарства та тенденцій академічного музикування, стало виразником національної ідентифікації для більшості його представників – як виконавців, так і майстрів музичних інструментів. Саме бандурне мистецтво засвідчує феномен збереження своєї національної прикметності як в Україні, в умовах тоталітарного суспільного режиму, так і в середовищі українського зарубіжжя, функціонуючи в умовах іноетнічного середовища, адже забезпечило не лише тяглість кобзарської традиції, а й перспективність її подальшого розвитку. У бандурному мистецтві України та української діаспори можемо вирізнити декілька сфер збереження і функціонування символів, етнокультурного кодування.

1. *Музичний інструмент* – бандура (багатострунний асиметричний інструмент з грифом і приструнками), традиційна кобза (симетричний

лютнеподібний інструмент з ладками по грифу). На цьому рівні кодування проявляється не лише в формі й назві інструментів, але й у їх специфічних ладових строях, зокрема, можливостях відтворення традиційних «лебійських» (кобзарських) ладів; функціях – соціальних (поширення у певних суспільних групах) і жанрових призначеннях (акомпануюча функція до епічних та пісенних жанрів, розважальна й танцювальна – до інструментальних).

Виразним символом українців постає саме тембр бандури, котрий забезпечується яскравістю і дзвінкістю максимально сильно натягнутих металевих струн (на відміну від інших споріднених інструментів, наприклад, гітари чи арфи). Тембральна різноманітність на бандурі досягається застосуванням різних способів і прийомів гри [1, с. 220].

Окремі елементи конструкції інструментів теж містять давні символи, притаманні хордофонам (струнним інструментам), це зокрема, давні символи змії (у формі завитка на грифі), сонця (у круглому резонаторному отворі) та ін., а також новітні, відображені в малюнках та інкрустаціях на передній або задній деці (квіти, герби, птахи, портрети, сюжетні картини тощо). Ці кодові елементи у сукупності сформували виміри етнодизайну музичного інструментарію [3].

Слід зауважити, що майстри бандур в Україні (Г. Хоткевич, І. Скляр, В. Герасименко та ін.) та українському зарубіжжі (С. Ластович-Чулівський, В. Ємець, брати Ол. і П. Гончаренки, В. Вецал та ін.) упродовж ХХ – початку ХХІ ст. не лише забезпечили збереження суто українського типу інструментарію з його технічними характеристиками та виконавськими можливостями, але і його регіональні типи (чернігівський, харківський, полтавський) [1, с. 204–222].

2. *Репертуар кобзарів і бандуристів.* Якщо кобзарство минулого своєю «візитівкою» мало епічні й духовні твори в сольному чоловічому виконанні (думи, канти і псалми), то бандурне мистецтво упродовж ХХ–ХХІ ст. вражає розмаїттям виконавських стилів, для кожного з яких характерними рисами стають опора на конкретний специфічний інструментарій і форми його функціонування (сольна й ансамблева), музичні жанри (інструментальні та вокально-інструментальні), багатотембральність співу (чоловічого, жіночого, мішаного, дитячого), традиції чи новації композиторської творчості або її інтерпретації [1, с. 246]. Вокально-інструментальна сфера репертуару бандуристів містить етнокультурні коди вербального та музично-інтонаційного характеру – крізь історичні сюжети, релігійний, ліричний та патріотичний зміст, загальний духовно-виховний вплив на слухача. Активний розвиток інструментальних жанрів бандурного репертуару (п'єс, варіацій, сонат, концертів тощо) вирізняє ще одну важливу сферу музики – для слухання, з її естетичною гармонійністю, терапевтичною дією обертонів струн та протяжним звуковим шлейфом. Сьогодні бандура в інструментальній іпостасі використовується і в ансамблевій та оркестровій грі, і в різних виконавських стилях, зокрема джаз, New Age, ф'южн, інді та

ін.

3. *Національний костюм або його стилізація* – неодмінні елементи виступів бандуристів – як солістів, так і ансамблів в Україні та зарубіжжі. Зокрема, використовуються як традиційні костюми окремих регіонів України (покутські, борщівські, гуцульські, буковинські, поліські, полтавські та ін.), так і стилізовані – з елементами вишивки (ручної чи машинної), ткацтва, декорування, нашійних прикрас з коралів чи бісеру [2]. Часто стилізовані костюми мають чітку соціально-часову проєкцію (козацтво, селянство, міщанство), образи кобзаря, осіб княжих часів тощо.

Література

1. Дутчак В. Бандурне мистецтво українського зарубіжжя ХХ – початку ХХІ століть: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2013. 488 с. + 72 іл.

2. Дутчак В. Вишиванка як атрибут концертного виконавства бандуристів України та української діаспори. *Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки*: зб. тез Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції, травня 2020 р. / за наук. ред. д. пед. наук Н. І. Богданець-Білоskalенко (електронне видання). Київ: Педагогічна думка, 2020. С. 45–47.

3. Дутчак В. Музичний інструмент як об'єкт етнодизайну (на прикладі української бандури). *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції*: зб. наук. пр. Кн. 2. Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2019. С. 329–336.

4. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. Коцура, О. Потапенка, В. Куйбіди. 5-те вид. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В. М., 2015. 912 с.

Світлана Замрозович-Шадріна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фахових методик
і технологій початкової освіти
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
e-mail: sveta19sveta80@gmail.com

ВИШИТА СОРОЧКА ЯК СИМВОЛ ЗДОРОВ'Я

Ключові слова: вишита сорочка, здоров'я, символ.

Яких би поглядів, вірувань і правил життя не дотримувалася людина, у душі кожної все одно є щось святе, що, власне, і наповнює цю душу сенсом буття. Цим святим для української душі є вишита сорочка – свого роду оберіг, символ здоров'я, добробуту та краси, щасливої долі й родової пам'яті,

любові та святковості. Ко ли говорять, що дитина народилася в сорочці, мають на увазі, що це – щаслива людина.

Вишита «сорочка – не лише частина нашого гардеробу, а певна закодована сукупність сорока божественних енергій, що творять довершену та гармонійну долю людини. Готова сорочка стає наче живою істотою, яка творить довкола себе особливий енергетичний контур, особливу ауру, що має гармонізуватися із тілом людини», – пише Марія Чумарна, письменниця, дослідниця народної творчості, автор книжок «Код української вишивки», «Вишивання долі», «Тайнопис вишивки» [5]. Тому на визначні події свого життя, на свята українці одягаються у вишиванки.

На нашу думку, вишиванка не може бути повноцінною, якщо вишита не вручну і ми не розуміємо символів, що на ній нанесені. Тоді вона втрачає сенс. Раніше вишивали з певною метою. Умовно, дівчина могла вишити собі певний орнамент на здоров'я, коли хворіє, коли хоче одружитися чи народити дітей. Вишивка жила, у ній закладали сенс. Навіть бувало, що жінка, яка раніше мала на своїй вишиванці орнаменти для народження дітей, могла згодом їх випорювати. Наприклад, після п'ятої дитини.

Вишита сорочка вважалася річчю сакральною, магічною. Жінка її мала вишивати тільки для себе, чоловіка, дітей або членів своєї родини. Їх не радили купувати і продавати. Бо як купиш сорочку з недобрими думками вишиту – біду накличеш, а свою продаси – ні щастя, ні здоров'я не буде. Вишиту сорочку вважали оберегом і енергетичним двійником власника. Тому коли малих діток брали десь поміж люди, то навіть одягали сорочечку навиворіт, щоб від лихого ока захистити – «вроки відлякати» [1; 2].

Раніше вишиванки пряли з льону і конопель для молодих дівчат, які незабаром повинні були стати матерями. Новонародженим дітям першу вишиванку шили матері або бабусі, читаючи молитви за здоров'я малюка. Дівчата шили вишиванки і до свого весілля – у якості приданого. Відомо, що українські чумаки, які проводили життя в довгих мандрах, довіряли шиття своєї вишиванки лише одній обраній дівчині, бо така сорочка приносила щастя та здоров'я [3; 4].

Вишита сорочка впродовж багатьох століть використовувалася українцями в повсякденному гардеробі, але водночас сприймається як оберег – символ здоров'я, а також краси.

Література

1. Бебешко Л. Українська вишиванка. Харків : Клуб сімейного читання. 2017. 128 с.
2. Захарчук-Чугай Р. В. Українська народна вишивка. Західні області УРСР. Київ : Наук. думка, 1988. 190 с.
3. Кара-Васильєва Т. В. Українська сорочка Томоріс. Київ. 1994. 232 с.
4. Сусак К. Р. Українське народне вишивання. Київ : Наук. світ, 2006. 284 с.
5. Чумарна М. Вишивання долі. Київ : Апріорі. 2009. 88 с.

Любомира Ілійчук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки початкової освіти
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
e-mail: liubomyra.iliichuk@pnu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ

Ключові слова: етнічна свідомість, етнос, українська народна вишивка, мистецтво, фольклор.

Сьогодні в умовах стрімкої глобалізації, світової економічної інтеграції та взаємодії культур різних народів неабиякої актуальності набуває питання формування етнічної свідомості кожного українця, усвідомлення приналежності до свого народу, його історичної долі, неповторності характеру, менталітету і культури. Незаперечною істиною є те, що успішне становлення української держави неможливе без спрямування системи освіти на розвиток моральності, духовності і суспільної свідомості особистості. Відтак серед основних пріоритетів закладів освіти є формування етнічної свідомості та розвиток особистісних якостей громадянина України.

Проблема етнічної свідомості не є новою для сучасної науки, її вивчали Г. Гегель, І. Кант, І. Фіхте, В. Вундт та інші. Так, І. Кант і І. Фіхте етнічну свідомість розглядали як певну ідеальну субстанцію – «дух, душа». Г. Гегель одним із етапів розвитку «самосвідомості абсолютного духу» як притаманної людині від початку «самосвідомості самого себе» вважав ніщо інше як «дух народу». Цей «дух» він визначав як початок нації, її історичної долі та місії, а його сутність є визначальною навіть для «думок народу». В. Вундт складовими «духу народу» називав мову, міфи і звичаї, що «є духовними продуктами розвитку». Він зауважував, що етнічна свідомість, «дух народу – це вищі психічні процеси, які виникли за спільного життя багатьох індивідів: суспільні уявлення, почування, прагнення» [4, с. 49].

Визначаючи сутність етнічної свідомості, важливим є розуміння того, що «етнічне» являє собою таку культурно-історичну своєрідність, яка відрізняє один народ від іншого, виступаючи при цьому основою формування певної нації. Самоідентифікація індивіда з тим чи іншим етносом можлива лише тоді, коли «етнічне» стає предметом особистісного осмислення, уявлення про яке формується за умови наявності певного рівня культури і освіти. Так, О. Лозова зазначає, що етнічний образ (картина) світу виступає системотвірним компонентом етнічної свідомості індивіда та соціальної групи. Реальна дійсність відображається свідомістю індивіда у вигляді картини (образу) світу, що структурується за посередництвом структур суб'єктивного досвіду, а ці останні, у свою чергу, репрезентуються

за допомогою мови, культури, фольклору. Етнічна свідомість є єдністю суспільного, індивідуального та національного, яке по-різному об'єктивується в міжособистісних стосунках, існує в соціальній пам'яті народу, передається з покоління в покоління в суб'єктивній чи об'єктивованій формі етнокультури [3].

Етнічну свідомість В. Горбунова визначає як усвідомлення себе на побутово-етнографічному рівні, на зразок «я – українець», що проявляється через любов до своєї мови, традицій і звичаїв. Дослідниця зазначає, що суспільна етнічна свідомість являє собою систему значень, а індивідуальна етнічна свідомість – це своєрідна та неповторна ціннісно-сміслова система інтерпретації етнічної реальності. Саме смисли та цінності є індивідуально-своєрідними елементами етнічної свідомості особистості, у них певним чином фіксуються співвіднесені і перетворені значення суспільної етнічної свідомості. Відтак на рівні структурної будови етнічної свідомості вона виділяє значення, смисли та цінності як її основні складові [1].

Розвиток етнічної свідомості кожної людини, починаючи з дитячих років у колі сім'ї, триває впродовж усього подальшого життя. Значний вплив на формування етнічної свідомості особистості має українська народна вишивка, символіка якої є частиною архаїчної універсальної знакової системи, що містить у собі велику кількість символів, знаків, мотивів, кожен з яких є носієм певної інформації. Відтак народна вишивка формує безпосередні знання про етнос і здатність розуміти символічно-знаковий зміст вишивки через емоційну та мисленнєво-сміслову сферу. Система етнічних образів, сприйнятих у дитячі роки, у подальшому трансформується в стійку програму поведінки етнофора, сприяє закріпленню комплексу емоційно-вольової саморегуляції, є засобом підвищення емоційного тону особистості [5, с. 8].

Вишивка являє собою специфічні письмена, через композиції, колір і орнаментику яких можна визначити відмінні ознаки певного етносу. Саме знаковість, сакральне значення і семантика вишивки сприяють українській самоідентифікації. Це ті закодовані письмена, які допомагають усвідомлювати належність до свого етносу, засвідчують невмирущі і життєствердні сили, сприяють формуванню етнічної свідомості. Вишивка як результат матеріальної і духовної культур багатьох поколінь, охоплює широку сферу знань, естетичних смаків, поглядів, звичаїв та обрядів українського народу. Через складну систему орнаменту і кольористики вишивка передає в закодованому вигляді важливі аспекти світосприймання українського народу [2].

Отже, етнічна свідомість є необхідною складовою суспільної свідомості, яка відображає суспільне буття людини, її матеріальну і духовну культуру. Одним із найважливіших засобів формування етнічної свідомості особистості є українська народна вишивка, яка виражає генетичну пам'ять і першовитоки народу, його характерні риси, властивості та ціннісні установки.

Література

1. Горбунова В. В. Основні парадигми дослідження етнічної свідомості в психології. *Психологія. Збірник наукових праць*. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2010. Вип. 17. С. 23–29.
2. Кара-Васильєва Т. В., Заволокіна А. О. Українська народна вишивка / гол. ред. С. Головка. Київ : Либідь, 1996. 94 с.
3. Лозова О. М. Психосемантика етнічної свідомості: проблеми й тенденції розвитку. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО*. 2006. № 12. С. 162–168.
4. Музиченко І. В. Проблема співвідношення понять: «етнічна свідомість» та «національна свідомість». *Педагогіка і психологія*. 2016. № 4. С. 49–54.
5. Сабол Д. М. Психологічні особливості формування етнічної свідомості в юнацькому віці засобами української народної вишивки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2015. 20 с.

Ольга Караман,

*кандидат педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: stanislavkaraman1@gmail.com*

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ ВИКОНАННЯ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ ГІМНАСТИКИ

Ключові слова: артикуляційна гімнастика, вправи, культура мовлення.

У процесі вивчення української мови як державної для підвищення культури українського мовлення та дотримання орфоепічних норм доцільно впроваджувати систему артикуляційних вправ, що сприятиме виробленню правильної вимови, дотримання темпу, тембру мовлення, є усунення неточностей та певних вад у мовленні.

Вправи для губів.

1. Розтуляння рота.

Нижня щелепа вільно падає вниз, приблизно на два пальці між зубами, покладених один на другий. Язик лежить плоско, корінь язика опущений, м'яке піднебіння (маленький язичок) підняте. Спокійно стулити рот. Рух губів, щелепів мусить бути м'яким.

2. Відкриття верхніх зубів.

Підтягнути верхню губу і розтягнути її горизонтально, ніби "на усмішку", але так, щоб ясен не було видно, а тільки передні верхні зуби.

3. Відкриття нижніх зубів.

Нижня губа опускається донизу і розтягується горизонтально, так щоб видно було передні нижні зуби. Нижня щелепа в цей час нерухома, рот трохи розтулений.

4. Чергування рухів верхньої і нижньої губів:

- а) підняти верхню губу, б) опустити її,
- в) підняти нижню губу, г) опустити її.

Вправи проробляти легко, пластично. М'язи обличчя повинні бути спокійні, зуби не стиснуті.

5. "Почісування" верхньої губи.

Рот трохи розтулений. Верхня губа закриває верхні зуби, міцно натягується на них і злегка загинається усередину рота. Потім вона, розтягуючись, піднімається вгору і відкриває верхні зуби.

5.1. За тим же принципом робиться "почісування" нижньої губи, потім чергування рухів верхньої та нижньої губів і нарешті – одночасне "почісування" обох зубів.

5.2. Рух зімкнутих вип'ячуваних губів вперед і розтягування їх енергійно в боки. Зуби стиснуті, не відкриваються.

5.3. Рух зімкнутих вип'ячуваних губів вперед, наліво, вгору, направо, вниз, з утворенням кола. Зуби стиснуті, щелепи нерухомі, вправа проробляється повільно.

Вправи для нижньої щелепи.

1. Розтулити рот на два пальці. Нижня щелепа посувається вперед і назад.

2. Розтулити рот. Щелепа посувається наліво і направо.

3. Розтулити рот. Щелепа рухається направо, вгору, наліво, вниз, тобто утворюючи коло.

Вправи робити легко, без поштовхів.

Вправи для язика.

1. Вихідне положення: рот широко розтулений, язик лежить плоско, не горбиться, кінчиком торкається нижніх передніх зубів. Корінь язика опущений, як у момент позіхання. Висунути язик якомога більше з рота, а потім втягнути так, щоб утворилася лише м'язова грудка, а кінчик язика став непомітним. Після цього язик повертається у вихідне положення.

2. Вихідне положення те ж саме. Нижня щелепа нерухома, кінчик язика піднімається до коренів верхніх передніх зубів і опускається до коренів нижніх передніх зубів.

3. Вихідне положення те ж саме. Язик рухається направо і наліво до внутрішнього боку щік.

4. Вихідне положення в основному те ж саме, але рот напіврозтулений. Висувається язик назовні "лопатою", тобто повинен

мати плоску широку форму, своїми боковими краями торкається куточків рота. Після цього покласти язик у вихідне положення.

5. Вихідне положення, як у вправі № 4. Висувається язик назовні "жалом", тобто повинен мати більш загострену форму. Після цього покласти язик у вихідне положення.

6. По черзі висовується язик то "лопатою", то "жалом".

7. Рот напіврозтулений. Язик з вихідного положення загинається до м'якого піднебіння і знову повертається назад.

8. Язик скласти трубочкою і висунути назовні.

Ці вправи регулюють рухи язика, зміцнюють його м'язи.

Вправи на напруження і розслаблення мовного апарату.

1. Напружити язик, потім розслабити і показати його кінчик.

2. Напружити губи, розслабити і розтулити рот.

3. Напружити нижню щелепу, розслабити і розтулити рот.

4. Напружити зуби, міцно їх стиснути і промовляти фразу, наприклад: "Наша казка гарна, нова, починаймо її знову". Потім зняти напруження і знову промовляти цей текст.

5. Декілька разів позіхати, відчувати підняття м'якого піднебіння.

Станіслав Караман,
*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: stanislavkaraman1@gmail.com*

ВИКОРИСТАННЯ ВИРАЖАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТИЛЬОВИХ РІЗНОВИДІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ключові слова: літературна мова, стильові різновиди, експресивне забарвлення.

В українській мові, крім функціональних стилів, виділяють й інші стильові різновиди, основою класифікації яких є неоднакове експресивне забарвлення, характерне для того чи іншого мовлення. За допомогою такого забарвлення виявляються різне ставлення того, хто говорить, сприйняття різного тону й колориту висловлюваної думки.

З цього погляду розрізняють такі експресивно забарвлені стильові різновиди літературної мови: *урочисто-офіційний, інтимно-ласкавий,*

ввічливий, фамільярний, жартівливий, сатиричний, які не збігаються з функціональними стилями, хоч можуть накладатися на них.

Урочистий різновид характеризується вживанням слів і словосполучень з піднесеним емоційним змістом, окличних речень. Урочисте забарвлення мови найчастіше виявляється в публіцистичному й ораторському стилях, іноді також у художньому й епістолярному.

Урочисто-офіційне забарвлення властиве діловому і зрідка приватному листуванню, а іноді й усному розмовному мовленню, яке створюється вживанням офіційних звертань (слів з офіційно-ділової мови, описових синтаксичних зворотів), а також тим, що в такому листуванні немає займенників першої і другої особи однини тощо.

Інтимно-ласкаве забарвлення досягається насамперед використанням слів із суфіксами пестливості та вживанням епітетів із пестливим значенням і простих синтаксичних конструкцій, властивих розмовному мовленню. Воно доречне у розмовно-побутовому, епістолярному і художньому мовленні для вираження інтимної близькості, симпатії і подібних почуттів.

Забарвлення ввічливості в мові досягається вживанням слів із значенням пошани до особи, якій адресується висловлювання, а *фамільярний* тон характеризується наявністю слів і словосполучень, які підкреслюють перебільшену невимушеність, надмірну розв'язність та безцеремонність у ставленні до своїх співрозмовників. *Емоційне* забарвлення ввічливості або фамільярності може виявлятися в епістолярному та розмовно-побутовому стилях літературної мови.

Жартівливий, або гумористичний, колорит надається мові вживанням слів у невідповідному до ситуації значенні, контрастно-комічними зіставленнями, перебільшенням якостей осіб і предметів, про які йдеться у висловлюванні, невідповідними змістові висловленої думки висновками та іншими подібними засобами. До такого емоційного забарвлення вдаються в художніх творах та в розмовно-побутовому мовленні.

Сатиричний емоційний тон найчастіше спостерігається в публіцистичному, ораторському і художньому мовленні, а іноді й у розмовному. Найголовнішим мовним засобом сатири є вживання слів, за допомогою яких виражається презирство і зневага до потворних вчинків, обурення ними, а також глузливі означення-епітети, порівняння, архаїзована лексика і синтаксичні конструкції, влучні дотепи тощо.

Отже, вживання стильових різновидів у мовленні сприяє формуванню в мовця вміння передавати під час спілкування інтонаційний малюнок і колорит висловлюваної думки.

Світлана Кондратюк,
*кандидат педагогічних наук, професор,
директор Навчально-наукового
Інституту педагогіки і психології
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
e-mail: kondratiuks.m@gmail.com*

КРОЛЕВЕЦЬКІ РУШНИКИ – КОД СУМЩИНИ

Ключові слова: рушник, кролевецький рушник, український рушник, ткацтво.

Рушник – це слово для українців має важливе значення. Рушником витирають новонароджене немовля, бажаючи щасливої долі; найкращі вишиті рушники-божники знаходяться в червоному куті оселі на іконах; рушниками господині накривають свіжоспечений хліб; дбайливо вишиті рушники дарують нареченому, засвідчуючи своє кохання, подають під час сватання; союзним рушником пов'язують руки молодят під час вінчання в церкві, бажаючи їм лебединої вірності; на рушник стають, створюючи нову сім'ю; навіть в останню путь українців проводжають з рушниками.

Велика кількість різнофункціональних українських рушників, різноманіття їх орнаментів, символів свідчить про важливі риси українського народу: працьовитість, естетична розвиненість, емоційність, працелюбність, уміння доводити розпочату справу до кінця, наполегливість. Українці завжди виховувалися в праці та красі. Ми вміємо працювати, бачимо красу та створюємо, примножуючи її навколо себе. Одним із прикладів результату такої праці є кролевецькі рушники.

Місто Кролевець відоме як центр українського народного ткацтва – гордість нинішньої Сумщини. Це поліське містечко засноване чотири століття тому майже відразу стало відоме своїми майстрами-ткачами, творцями неповторних рушників, яким притаманна строга ритмічність фрагментів у композиціях та симетричність зображення.

Л. Тихонова надає характеристику, описує неповторність кролевецьких рушників, що знаходяться в колекції національного музею українського декоративно-прикладного мистецтва. Так, автор зазначає, що найдавніші рушники в колекції Національного музею українського народного декоративного мистецтва датуються кінцем XIX ст., їх нараховується 125 одиниць збереження [4]. І. Матушак досліджує історію створення кролевецьких рушників кінця XIX – початку XX століття. Науковець повідомляє у своїй статті, що колекція кролевецьких рушників з фондової збірки національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» нараховує 45 одиниць зберігання, до складу яких входять не тільки рушники, але й тематичне панно та 6 божників. Усі вони виконані

традиційною технікою перебору з ремізно-човниковим ткацтвом та в червоно-білих тонах. Науковець відмічає, що візерунок складають переважно геометричні лінії, «орляні», «Богині-Берегині», «восьмикінцеві розетки» [1]. І. Пуригіна досліджує екземпляри фонду музею Кролевецького ткацтва [3].

Науковці зазначають, що оздоблювали свої твори мистецтва кролевецькі жінки-ткалі та чоловіки-ткачі, що теж можна віднести до феномену. Наразі традицію ткацтва Кролевецького рушника бережуть кілька ткаць, які працюють удома, та молодь, яка намагається опанувати секрети старовинного ремесла.

Одним із дослідників історії створення та різноманіття цих неповторних рушників є викладач нашого університету О. Ковальов, який у посібнику для студентів з образотворчого мистецтва пояснив специфіку та зібрав приклади різноматичних ткацьких виробів з Кролевця.

Як описує О. Ковальов, для кролевецького рушника характерним є поєднання білого і червоного кольорів. На білому тлі між густо-червоними паралельними смугами ткався багатий орнамент із ромбів, чотирикутників, хвилястих ліній. Деякі рушники були суцільно заткані візерунками, на інших вони густішали по краях і рідішали до середини. Відомі й старовинні кролевецькі рушники, надзвичайно густо заткані червоним. Це було яскраве тло, а орнамент на ньому творили залишені незатканими білі багатокутники, розташовані то ланцюжком, то в розсип, то зірчасто [2].

Кролевецькі ткані рушники, створені в техніці переборного ткацтва. Багатий геометризований орнамент кролевецьких рушників складається із символів, відповідних українському світогляду. Впізнати цей диво-рушник можна серед сотень інших.

Автор зазначає, що на малюнках рушників, з майстерно виконаними сюжетами, течуть річки, літають птахи, квітнуть дерева, одухотворені поетичним даром образного осмислення дійсності. Берегиня – створений народом символ загадкової, багатоликої та могутньої незнайомої квітки, що тримає в собі материнську силу жінки. Це сама Мати-природа, яка несе у світі і суть творіння, і суть захисту, а через це – вічне оновлення та гармонію життя.

Основне орнаментальне навантаження рушників зосереджувалося на нижніх площинах полотна і переходячи до центральної частини графічно перетікало в монументально-декоративні образи «Дерева роду», Богині-Берегині, орлів, півників, монастирок (силуетів храмів), вітряків тощо.

За народними переказами, проїжджаючи через Кролевець замовляв весільні рушники Тарас Шевченко. Поет був замилований майстерністю кролевецьких ткаць, художнім смаком, тонким відчуттям кольору. З кролевецьких рушників до нього промовляла сама душа народу, обдарованого, щедрого, щирого й гостинного. Шевченко хотів бачити на своїх весільних рушниках червоних горластих півнів, веселих сурмачів. Та як відомо, не довелося Кобзареві стояти із судженою на тих рушниках... Їх

поклали на поетову домовину, коли везли її через Кролевець з Петербурга до Канева.

Для збереження традицій кролевецького переборного ткацтва в лютому 2018 року його було включено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України, що передбачає здійснення заходів з його охорони комунальним підприємством «Кролевецьке художнє ткацтво» та відділом культури Кролевецької районної державної адміністрації. ЮНЕСКО включила кролевецький тканий рушник до списку нематеріальної культурної спадщини людства.

У місті Суми в час радянської доби неповторні тканні кролевецькі рушники знаходилися в стінах стародавньої козацької церкви, а нині діючого кафедрального Воскресенського собору. У ті далекі часи сумчанам вдалося зберегти безцінні вироби регіонального ткацтва та рідкісну на наш час українську архітектуру козацької доби, перлиною якої вважають Воскресенську церкву. Нині колекція рушників знаходиться в Сумському обласному художньому музеї імені Никанора Онацького.

Отже, кролевецькі рушники називають брендом Сумщини. Вони увійшли до п'ятірки українських товарів, унікальність яких захищає Європейський союз. Відтепер ці рушники як твори декоративно-прикладного мистецтва та сучасні українські товари захищатимуть від підробок та нечемної конкуренції.

Література

1. Матушак І. Кролевецькі рушники кінця 19 – початку 20 століття. З фондової збірки національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця». *Кролевеччина від давнини до сьогодення : матеріали четвертої науково-практичної конференції : доповіді та повідомлення*, (Кролевець, 20 вересня 2013 р.). Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2013. С. 33–37.
2. Ковальов О. Образотворче мистецтво в школі. 1–7 клас : навчальний посібник. Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга»», 2019. С. 121–123.
3. Пуригіна І. Фонди музею Кролевецького ткацтва. *Кролевеччина від давнини до сьогодення : матеріали четвертої науково-практичної конференції : доповіді та повідомлення*, (Кролевець, 20 вересня 2013 р.). Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2013. С. 37–39.
4. Тихонова Л. Кролевецькі рушники в колекції національного музею українського декоративно-прикладного мистецтва. *Кролевеччина від давнини до сьогодення : матеріали четвертої науково-практичної конференції : доповіді та повідомлення*, (Кролевець, 20 вересня 2013 р.). Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2013. С. 31–33.
5. Щетинін О. Кролевецький рушник в колекції МУНДМ. (Машинопис, архів НМУНДМ). 2006. 7 с.

Анна Костюкова,
*аспірант кафедри педагогіки
і менеджменту освіти
Комунального вищого навчального закладу
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради,
e-mail: 8anna3@gmail.com*

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ВИШИВКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Ключові слова: національна свідомість, історичний контекст, вишивка, учнівська молодь.

На сучасному етапі історичного розвитку проблема формування в учнів національної свідомості, ідентичності та патріотизму стоїть досить гостро. У зв'язку з інформаційною війною з боку Російської Федерації та воєнним конфліктом на Сході України формування національно-культурної ідентичності та свідомості має базуватися на історичній правді та пам'яті, національних ідеалах та самосвідомості, і, безпосередньо, патріотизмі.

Щоб прослідкувати зв'язок минулого із сучасністю, ми маємо звернутися до праць учених, які займалися пошуком доказів унікальності українського народу і зробили значний внесок у формування національної свідомості, яка протягом кількох століть ретельно заперечувалася імперською політикою держав, до складу яких входили українські землі. Антрополог, етнограф Хведір Вовк у своїх дослідженнях розвінчував переконання російських істориків кінця XIX – початку XX ст. щодо того, що Україна – це лише «юг Росії», а українці – малороси без своєї самобутності. Дослідник навів докази неповторності українського народу та підтверджував думку українських істориків, зокрема М. Грушевського, В. Антоновича та інших, що українці відрізняються від сусідніх східноєвропейських народів та є окремим антропологічним типом з оригінальними етнографічними особливостями. Учений наводить різні докази достовірності цього факту, але особливу увагу звертає на українську вишивку, якою оздоблювалися не тільки українські жіночі та чоловічі сорочки – вишиванки, а й інші елементи одягу. Це головні убори, верхній одяг, святкове та буденне вбрання тощо. Хоча, як зазначав етнограф, одяг не є сталим показником етнічної приналежності у зв'язку із впливами сусідніх народів. Та все ж треба його враховувати в загальній картині антропологічних та етнографічних досліджень [2].

Велика відповідальність у формуванні патріотизму в учнів покладається на педагогів, зокрема вчителів історії. Після здобуття незалежності Україною відбулося переосмислення змісту шкільної

історичної освіти, оскільки актуальною постала проблема консолідації українського суспільства і перегляд цілей шкільної історичної освіти. К. Баханов зазначає, що «дев'яності роки для країн, утворених на теренах колишнього СРСР, були роками переходу на нові освітні орієнтири. Природно, що цей процес торкнувся й шкільної історичної освіти, передусім її цільового та змістовного компонентів, орієнтуючи їх на гуманістичні і культурні цінності, розвиток особистості учнів і формування ідентичності (частіше національної)» [1].

Сучасна шкільна історична освіта сприяє збереженню культурних цінностей та передбачає можливість застосування відомостей про українську вишивку на уроках історії України. Так, у 5 класі при вивченні тем розділу «Джерела до вивчення історії», а також під час ознайомлення з розділом «Усе має минуле» учні мають можливість підготувати етнографічне мінідослідження, а саме, на тему: «Українська мода: від вишиванки до джинсів». У 6 класі, наприклад, при вивченні теми «Трипільська археологічна культура» на прикладі вишивки можна прослідкувати зв'язок з давньою культурою. Тема «Повсякденне життя наприкінці X – першій половині XI ст.» знайомить здобувачів із вбранням русичів, яке теж оздоблювалося вишивкою. Простежують яскравий зв'язок української самобутності та національної приналежності із вишивкою XVI – XIX століть восьмикласники та дев'ятикласники при вивченні тем, що стосуються розвитку культури українського народу [3]. Така діяльність дає можливість здобувачам освіти зануритися в історичне минуле держави та зрозуміти необхідність усвідомлення себе єдиним народом, зокрема через вишите національне вбрання як індикатора національної єдності.

На думку Д. Сабол, навчання вишивки серед молодого покоління варто приділяти більше уваги, бо це є одним із напрямів у вихованні національного самоусвідомлення молоді, саморозкриття дитини, її гармонійному розвитку. Бо саме через таку роботу, через актуалізацію цікавості до теми сім'ї в дитини може виявлятися повага і любов до родини, Батьківщини [4].

Таким чином, у культурі будь-якого народу є характерні саме для нього особливості, що відображають його самобутність та неповторність. Безперечно, Україна має чимало унікальних традицій та багату культурну спадщину, але візитною карткою вважається вишиванка. Використання цього багатого етнічного джерела української культури допоможе сформувати громадянську самосвідомість у школярів, оскільки останнім часом це вважається модним і сприяє розширенню знань у жителів інших держав про Україну.

Література

1. Баханов К. О. Оновлення змісту сучасної шкільної історичної освіти : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2005. 326 с.
2. Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології. Київ : Мистецтво. 1995. 336 с.

3. Історія України. Всесвітня історія 5–9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів, 2017.

4. Сабол Д. М. Психологічний феномен української народної вишивки. *Психологічні науки : проблеми і здобутки*. 2013. Вип. 4. С. 172–185.

Віолетта Лаппо,
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і психології
Коломийського навчально-наукового інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
e-mail: lappo37@ukr.net*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ІНТЕГРАЦІЇ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ЕТНОКУЛЬТУРИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Ключові слова: етнічна соціалізація, етнічна самосвідомість, гуцульська етнокультура, етнокультурні цінності, освітній простір.

З бурхливим ростом етнічної самосвідомості, прагненням до знання власної історії, культури, традицій, звичаїв, виникає потреба пошуку ефективних форм, методів і засобів передачі як духовних, так і матеріальних цінностей наступним поколінням. Актуальність дослідження значною мірою зумовлена недостатньою розробленістю культурологічних і методологічних аспектів численних етносів й етнічних груп, що утворюють українську націю.

Послугуючись попередньо розробленими діагностичними методиками, одержали експериментальний матеріал, що дозволив утвердитися в правильності висунутого теоретичного припущення про відсутність комплексної підготовки спеціаліста початкової школи до етносоціалізуючої практики. Диференційований діагностичний аналіз помилок і труднощів респондентів обумовив корекцію й диференціацію процесу інтерпретації результатів пошуково-розвідувальної роботи констатувального етапу дослідження в формувальний експеримент.

Пропонована модель підготовки майбутніх фахівців царини початкової освіти до означеного виду педагогічної діяльності ґрунтувалась на структурно-номінативному підході. У ньому закладено підсистемну конструкцію моделі експериментального навчання, у якому спроектовано процес підготовки фахівця для наступного його відтворення в етносоціалізуючій діяльності в умовах початкової школи. Налагоджені впродовж дослідження міждисциплінарні зв'язки сприяли безперервності формування практичних умінь і навичок на транспозиційній основі, єдності

підходу до формування загальнопедагогічних прийомів діяльності майбутнього педагога відповідно до проблеми дослідження, систематизації та узагальнення знань, набутих під час педагогічної практики.

Комплексна система підготовки вчителя до етнічної соціалізації учнів молодших класів передбачала формування етнічної, етнопедагогічної та креативної компетенції (з відповідними структурно-функціональними компонентами), які екстраполювали в освітній процес ЗВО в єдиному динамічному розвитку.

Виявлені причини низького рівня готовності майбутніх учителів до здійснення етнічної соціалізації в умовах початкової школи передбачає впровадження кардинальних заходів їх подолання. З цією метою пропонуємо спеціальну програму підготовки фахівця початкової освіти до етнічносоціалізуючої практики, яка ґрунтується на міжпредметній інтеграції гуманітарних і професійно орієнтованих дисциплін, у змісті яких було визначено етнічний, етнопедагогічний та креативний ценз.

З-поміж дисциплін вільного вибору було обрано навчальний курс «Етнопсихологію» з огляду на те, що етнічна соціалізація визначена нами як об'єкт дослідження означеної галузі педагогічного знання. Запропонований курс як одиниця процесу навчання засвідчив ознаки, що мали суттєвий вплив на результати здійсненого дослідження. У межах курсу формувались і закріплювались відповідні знання й уміння студентів, активізувався попередньо набутий ними досвід, інтегрований з іншими освітніми компонентами. Форма та зміст програми курсу чітко окреслювали виховні функції й формували уявлення про зміст і теоретичні засади етносоціалізуючої роботи з молодшими школярами.

Під час виробничої практики майбутні фахівці мали нагоду проявити набуті в ЗВО знання та власний творчий потенціал, спрямований на пошук і реалізацію ефективних шляхів, форм, засобів до становлення й утвердження етнічно свідомої особистості учнів молодшого шкільного віку.

Порівняльний аналіз даних констатувального та підсумкового зрізів вказує на значні зміни, які відбулися на рівні готовності студентів до етносоціалізуючої практики експериментальної групи. Якщо в констатувальному експерименті 71 % (118 осіб) студентів знаходилось на низькому рівні, то після експериментального навчання їх залишилось 5 % (7 осіб). Зросла кількість студентів із середнім рівнем: з 22 % (37 осіб) у констатувальному експерименті до 42 % (60 осіб) у формуальному. На високому рівні після експериментальної роботи опинилось 53 % (76 осіб) проти 7 % (12 осіб), виявлених на констатувальному етапі.

Об'єктивності результатів діагностування рівнів готовності студентів до етнічної соціалізації після здійснення запланованих експериментальних заходів домоглися при визначенні критеріїв та показників їх характеристики в ділянці порушеної проблеми. Після апробування адекватних діагностувальних методик, що правили за основу для формування процесу фахової підготовки спеціалістів до роботи з молодшими школярами,

отримали позитивні результати й підтвердили актуальність проблеми наукового дослідження.

Література

1. Бучківська Г. В. Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2019. 39 с.
2. Вардзарук Л. І. Етнографічні межі Гуцульщини на Прикарпатті. *Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні* : матеріали наук. конф. Першого світового конгресу гуцулів (м. Івано-Франківськ, 17–23 серпня 1993 року). Івано-Франківськ, 1994. С. 34–37.
3. Нагірний В., Русакова О. Народна мудрість Коломийщини. Коломия : Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 2020. 80 .

Галина Лемко,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
e-mail: halyna.lemko@pnu.edu.ua*

ЦІННІСНО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВАНКИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА

Ключові слова: особистість, школяр, українська вишиванка, формування, цінності.

У сучасному суспільстві спостерігається тенденція зниження пріоритету родинних, сімейних цінностей. Діти ХХІ століття надають перевагу цифровому середовищу. Водночас, основними засадами Концепції національного виховання є залучення школярів до збереження українських звичаїв, традицій, обрядів, а також збагачення культури та цінностей. У цьому руслі головним завданням є формування особистості дитини через інтерес до вивчення національної, вітчизняної та світової культур.

Відомий український педагог М. Стельмахович стверджував, що «виховання дітей має відповідати інтересам нашого народу, постійно жититися з цілющих народних джерел» [3, с. 164].

Український народ, як і будь-який інший, є будівничим і господарем колосальної скарбниці цінностей, які містять значний освітньо-виховний потенціал, набувають більшої значимості та стають безцінним фундаментом, здатним забезпечити соціокультурний розвиток та самозбереження нації.

Вітчизняні етнічні виховні традиції, надбання народної педагогіки мають значний вплив на формування особистості. Свої звичаї, традиції, обереги має кожен народ. Український народ також багатий на власні символи-обереги, які передає від покоління до покоління. Народне прислів'я говорить: «Без верби і калини нема України», але і без вишиванки немає України. Наша Батьківщина славиться на весь світ своїми вишитими предметами, а особливо сорочками – вишиванками. На думку професора-педагога О. Вишневського, «вишиванка є виразником душі українця» [1, с. 98].

Народна вишиванка є одним із багатьох факторів приналежності до однієї етнічної спільноти. У ній закладені не лише загальнолюдські цінності, генетичну пам'ять, першовитоки народу, а й громадянські, національні, що властиві для певної нації або етнічної групи.

Українська народна вишиванка є цінністю, у якій закарбована певна символіка, ідентичність, краса, неповторність та сприймання навколишнього світу через певну символіку. Через особливості орнаментів і кольорів вишиванка передає в закодованому вигляді важливі аспекти світосприйняття українського етносу.

В Україні вишивали в усіх регіонах. Це ремесло виникло дуже давно і передавалося від покоління до покоління. Кожна область володіла властивими тільки їй винятковими техніками вишивання. Дівчаток з наймолодшого віку вчили вишивати. У деяких регіонах вишиванням займалися навіть чоловіки. Про масове поширення вишитих виробів свідчать історичні, фольклорні, літературні та речові пам'ятки.

Особистість формується при вивченні значень і символів народної вишиванки, при цьому також відбувається самоідентифікація, духовне збагачення та виховання системи цінностей.

Формування справжнього українця відбувається через розуміння символіки української вишиванки. Використання етнічного одягу є формою «громадянського самовираження людини» [2, с. 249]. Наші пращури вважали, що вишита сорочка захищає від ворогів, служить оберегом і має чарівну силу.

Отож, українська народна вишиванка є багатограним, унікальним, цікавим світом прояву цінностей, народної майстерності, мудрості та краси. Вивчаючи особливості вишиванки, її еволюції, слід підкреслити, що вона опирається на збереженні знань предків, набутих нових знань і передавання їх наступним поколінням, що виступає як цінність, ціннісне відношення до себе, навколишніх та до України.

Література

1. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів : Львівський обл. наук.-метод. ін-т освіти : Львівське обл. пед. т-во ім. Г. Ващенка, 1996. 238 с.

2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич : Коло, 2003. 528 с.

3. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посібник. Київ : ІСДО, 1996. 288 с.

Людмила Меленець,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Інституту післядипломної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка,
e-mail: l.melenets@kubg.edu.ua

ВИШИВАНКА ЯК АРТОБ'ЄКТ У МІСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Ключові слова: вишиванка, вишивка, артоб'єкт, місто, простір, мурали.

Поява одягу, що виник як засіб захисту тіла від зовнішніх дій навколишнього середовища, сягає найдавніших часів людського суспільства. Він поступово вдосконалювався, ускладнювався, урізноманітнювався і, в основному, виконував практичну функцію. Прямими передвісниками одягу вважають татуїровку, окраску тіла з нанесенням на нього магічних знаків, якими людина намагалася захистити себе від злих духів та незрозумілих сил природи. Згодом візерунки татуїровки переносилися на тканину. Наприклад, різнокольоровий клітчатий узор татуїровки стародавніх кельтів залишився національним узором шотландської тканини [3].

Стародавнім національним українським убранням із оригінальним орнаментом та вишитими оберегами є вишиванки, до яких ще в давнину ставилися з пошаною, ретельно підбирали візерунки, вивчаючи їхнє значення. Вважається, що вишита сорочка – дуже сильний оберіг від злих сил. Як свідчать знахідки археологів, першими прикрашали свій одяг вишивкою скіфи.

Останнім часом вишиванки зі звичайного національного одягу переросли в культовий тренд. Мода прикрашати українським орнаментом не тільки вбрання, а й будинки, вулиці міста, прийшла в українське суспільство з 2014 року, коли почався бум на етнічні візерунки. Міла Князька-Ханова, яка пише про Київ і життя киян, на сторінках своєї публікації «провела» читачів по столиці України задля акцентування уваги на тому, де і що в місті прикрашено національним орнаментом [2].

Ми поділяємо думку автора про те, що вдало вписані в простір орнаменти виглядають доречно й красиво, додаючи місту національної ідентичності, а поява нових артоб'єктів щоразу викликає шквал емоцій.

Милуючись у столиці змістовим багатством і різноманітністю українських орнаментів, позитивні емоції можна отримати від споглядання

«вишиваних» зупинок міського транспорту біля метро «Лівобережна» та «Поштова площа», на вул. Автозаводській та ін. Гігантський вишиваний «наряд» – найбільший 3D-мапінг в Україні (52 метри) – прикрашав Батьківщину-матір під час проведення в Києві 62-го пісенного конкурсу «Євробачення-2017». Вишивкою в Києві прикрашені тротуари й сходи: Золотоворітський проїзд біля станції метро «Золоті ворота» нагадує гігантську вишиванку; український орнамент із плитки прекрасно вписався в архітектурний ансамбль історичної частини міста біля Володимирського собору. У парку «Наталка» біля будинку № 15 місцеві жителі розмалювали сходи, що ведуть до Дніпра: на сходах зображено величезні вишиті троянди червоного кольору з зеленим листям. У тому ж парку художники створили ще одні сходи, стилізовані під вишивку. Активісти прикрасили українськими орнаментами навіть сірі й однотонні бордюри. На «вишиваних» артоб'єктах можна й посидіти: алею вздовж Політехнічної вулиці деякий час прикрашала лавка з орнаментом, а «вишиті» лавки з цитатами українських поетів (зроблені з пресованої смоли, паперу й дерева) мають послугувати киянам та гостям міста впродовж 30 років.

Краса українських орнаментів підкорює й іноземних митців. Так, австралійський художник Гуїдо Ван Хелтен у 2015 році створив у центрі столиці два мурали, зобразивши українок у вишиванках. Героїнею першого стріт-арту стала Леся Українка. На фасаді одного з будинків по вул. Стрілецькій біля Золотих воріт художник зобразив її в білій сорочці з червоною вишивкою, а славетна поетеса потопає в конваліях на честь її першого вірша. Інший мурал художник створив на бульварі Лесі Українки: на рекордно великій вуличній картині на 14-поверховому будинку зображена дівчина, яка приміряє вишиванку. Мурал присвячено красі українських жінок. Його розміри мали намір зафіксувати в Книзі рекордів Гіннеса як найвищий у Європі (висота картини – 53 м, а загальна площа – 742 кв. м) і як найбільша намальована вишиванка у світі.

Чи можемо ми говорити про те, що будинки, як і люди, одягаються? Якщо передвісником одягу вважають татуювання, окраску тіла, то мурали (від іспан. *muro* – стіна) є художнім розписом зовнішніх стін будинків (образ на стіні), а історично – продовженням монументального живопису. Сучасний вуличний стінопис у містах України виконує декоративну роль, прикрашаючи райони з одноманітною архітектурою, надаючи їм індивідуальних рис, наближуючи до людського масштабу, створюючи новий образ міст, який зрештою змінює старий. Такі зображення муралів із вигадливими композиціями в різних стилях і техніках виконання роблять їх дружніми для візуального сприйняття, а ще можуть підкреслювати особливості місцевості. Нерідко мурали називають масштабними малюнками, міський простір ніби зменшується, оскільки набуває рис квартирності. Завдяки цікавим сюжетам з'являються нові туристичні маршрути як для огляду муралів, так і ознайомлення з історичними та

сучасними особливостями міста. Мурали піднімають соціальну активність і є засобом розвитку громадянської компетентності [1; 4].

Жителі міста по-різному ставляться до мурал-артмистецтва (кожен має свої смаки і вподобання), не складає виключення і мурал «Дівчина у вишиванці». «Традиційний розпис житла мав не лише естетичну, а й знакову природу, оскільки орнаменталістика на хаті мала повідомити кожному, хто проходить повз хату, яка тут родина живе. У такий спосіб поширювалась інформація через оздобу своєї садиби» – таку думку фольклористки Олени Івановської поділяють й автори парціальної регіональної програми для дітей старшого дошкільного віку «Я – КИЯНИН». Програма ставить за мету задоволення освітніх потреб киян шляхом створення умов для гармонійного розвитку дітей старшого дошкільного віку з урахуванням специфіки столичного мегаполісу, що, осучаснюючи давню українську традицію, останнім часом активно демонструє вишивки та одягається у вишиванки [5].

Підтримуючи інтерес до самобутньої культури столиці, її артоб'єктів, створюючи умови для поступового залучення дитини до українських і світових культурних надбань, підтримуючи інтерес та стимулюючи бажання зробити свій внесок у покращання найближчого оточення дитини (свого дому, освітнього закладу, вулиці тощо), дорослі мають утверджувати ідею про орнаменталістику, що постає на бруківці, на лавках, на будинках, у ліфтах і двориках як своєрідне маркування свого простору: тут – Україна, ми – українці, наш національний одяг – вишиванка.

Література

1. Голуб О. Є. Мурал. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=70272. Дата звернення: 20.06.2021.
2. Князька-Ханова М. Київ у «вишиванці»: де і що в місті прикрашають національним орнаментом. 2017. URL: <https://kiev.segodnya.ua/ua/kiev/kommunalka/kiev-v-vyshivanke-gde-i-cho-v-gorode-ukrashayut-nacionalnym-ornamentom-1069983.html>. Дата звернення: 20.06.2021.
3. Одяг: історія виникнення та основні функції. 2010. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/10478/>. Дата звернення: 20.06.2021.
4. Поднос В., Грищенко М., Вербицький І., Тищенко І. Мурали – втілення символічної влади для зміни образу міста. 2016. URL: <https://mistosite.org.ua/ru/articles/muraly-vt%D1%96lennya-symvol%D1%96chnoyi-vlady-dlya-zm%D1%96ny-obrazu-m%D1%96sta>. Дата звернення: 20.06.2021.
5. «Я – Киянин»: регіональна парціальна програма розвитку дітей старшого дошкільного віку. Харків : Вид-во «Діса-плюс», 2018. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25338/>. Дата звернення: 20.06.2021.

Ольга Мицкан,
викладач-методист,
викладач спецдисциплін спеціалізації
«Художня вишивка, моделювання
та конструювання одягу»
Вижницького коледжу прикладного
мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка,
e-mail: mitckan05@gmail.com

БУКОВИНСЬКИЙ ТРАДИЦІЙНИЙ НАРОДНИЙ СТРІЙ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДЖЕРЕЛО ТВОРЧОСТІ В СУЧАСНОМУ МОДЕЛЮВАННІ ОДЯГУ

Ключові слова: Буковинський традиційний народний стрій, етностиль, автентичний костюм, стилізоване вбрання, сучасне моделювання, художники-модельєри.

Серед усього розмаїття видів і форм народного мистецтва України, народний костюм є однією з найпривабливіших її частин. Синтезуючи в собі різні об'єкти художньої творчості людини, він формує кращі риси народного характеру: оптимізм і сміливість, відданість традиціям свого народу. У жодному іншому виді художньої діяльності так яскраво не віддзеркалюються історичні, економічні аспекти людського життя та естетичні уподобання народу. Буковинський традиційний народний стрій, різнобарвне явище в декоративно-ужитковій творчості. Його музейні зразки, а також форми, що побутують і досі, привертають увагу своєю самобутністю, високою виконавською майстерністю і свідчать про невичерпну творчу фантазію народних умільців Буковини [4, с. 406]. Із покоління в покоління передавався і збагачувався художній досвід багатьох талановитих людей, втілювалося народне уявлення про красу, гармонію і доцільність. Сьогодні актуальність вивчення здобутків народного мистецтва Буковини як невичерпного інформативного джерела є важливим аспектом у формуванні національної свідомості майбутніх художників-модельєрів. У такому контексті нагальним є питання дослідження й аналізу Буковинського традиційного строю, з метою збереження етностилу та відтворення його в сучасному моделюванні [1, с. 203].

Вижницький коледж прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка вважається справжнім центром розвитку декоративно-прикладного мистецтва Буковини, знаним мистецьким осередком у багатьох країнах світу. Незважаючи на плин часу, «Вижницька школа» автентичного костюма та оздоблення його вишивкою зберегла своє обличчя, етностиль та залишається незмінним оберегом традиційного мистецтва Карпатського краю. У мистецькому навчальному закладі в різні роки навчалися та викладали видатні особистості, педагоги і наставники з великої літери: О. О. Гасюк

(заслужений майстер народної творчості України, кавалер ордену Княгині Ольги, лауреат багатьох премій і фестивалів, автор численних унікальних видань з художньої вишивки), О. В. Теліженко (майстер народного мистецтва, заслужений художник України, відомий художник-модельєр). На відділі «Моделювання та конструювання одягу» вчилася та робила свої перші творчі кроки Алла Дутковська (заслужений діяч мистецтва України, відмінник освіти України, модельєрка, яка одягнула українську пісню у вишиванку: сценічні костюми для ансамблю «Смерічка», співачки Софії Ротару). Педагогічна діяльність викладачів та митців, які працювали в різні роки, їхні творчі доробки зробили вагомий внесок у розвиток та формування Вижницької школи стилізованого вбрання Буковини. Сьогодні їхні напрацювання є творчим стимулом і натхненням для нового покоління студентів навчального закладу.

Майбутні художники-модельєри створюють нові сучасні, високохудожні твори, обираючи різноманітну тематику: жіночі блузи та чоловічі сорочки, жіночі сукні за народними мотивами, ансамблі жіночого одягу, чоловічі костюми, дитячий одяг. Моделювання модного стилізованого вбрання – це постійний пошук оригінальних форм і конструкцій; кольорового і декоративного рішення і, як результат, – створення нового образу. Особливу цікавість майбутні художники-модельєри виявляють до традиційного народного строю Буковини як до джерела творчості. Головна унікальність народного одягу полягає в його графічній функціональності, логіці форми і конструкції, раціональності і доцільності, водночас, у різноманітності зовнішнього вигляду за рахунок різних прийомів декоративного оформлення. Вивчення і творча переробка автентичного костюма сприяє збагаченню та оновленню сучасного, стилізованого вбрання, створенню в ньому особливого національного колориту. Застосування у традиційних формах одягу сучасних оздоблювальних матеріалів сприяє змінам силуетно-пластичних якостей буковинського костюма, простежується тенденція до розширення його декорувальної площі. Використання різних тканин: льону, маркізету, шовку, батисту, костюмних тканин, габардину, лавсану і шифону – впливає на характер та різноманітність обраних технік вишивки. Найчастіше використовуються прозоро-рахункові і поверхнево-нашивні техніки. Вдалим доповненням основного орнаменту вишивки є прості та складні мережки, початкові шви, шнурування, вишивка бісером [2, с. 450].

Буковинський традиційний народний стрій як об'єкт дослідження та джерело творчості викликає особливе зацікавлення в майбутніх фахівців, що спрямовує їх творчість на збереження етнокультури та її відродження [3, с. 354]. Проаналізувавши основні аспекти, можна зробити окремі висновки, що перед майбутніми художниками-модельєрами постає складне завдання – відродити автентичний костюм не просто засобами запозичення етномотивів народного строю, а в переосмисленні національно-культурної цілісності у створенні нового костюма Буковини.

Література

1. Білан М. С., Стельмашук Г. Г. Український стрій. Львів : Фенікс, 2000. 203 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис. Харків : Фоліо, 2004. 450 с.
3. Ніколаєва Т. Історія українського костюма. Київ : Либідь, 1996. 354 с.
4. Костишина М. В. Український народний костюм Північної Буковини. Чернівці : Рута, 1996. 406 с.

Наталія Никорак,

викладач Івано-Франківського фахового коледжу

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника,

e-mail: nnykorak08@gmail.com

ВИШИВАНИЙ СВІТ КСЕНІЇ КОЛОТИЛО

Ключові слова: українська народна вишивка, мистецтво, фольклор.

Вишиванка, яка є одним із незламних символів українців, виступає концентратом української національної ідеї, вираженій у безмежному космосі розмаїтих хрестиків, різнобарвних рядків та мережок, символічних візерунках та орнаментах.

Однак, вишиванка не була б вишиванкою, якби не те, що робить її особливою з-поміж нашого одягу. І цією особливістю є вишивка – особлива техніка оздоблення, яка прийшла до нас із прадавніх, праісторичних віків трипільської культури...

Сьогодні вишивка – це висока культура орнаменту, колориту, це мистецтво унікальне, споконвічне і завжди молоде. Це важлива художня цінність, що виконує різноманітні функції – естетичну, пізнавальну і комунікаційну.

Одним з елементів прояви самоідентифікації особистості є маркування її власного життєвого простору. Я для українця вишивка є саме тим елементом прояву своєї українськості та національної самоідентичності.

Важливим джерелом поширення орнаментів та взірців вишивки є упорядковані майстрами чи просто любителями вишивального мистецтва альбоми із схемами. Одним із таких, які вражають своєю красою і багатством є “Альбом Ксенії Колотило” (Київ, 1992р.)

Ксенія Іванівна Колотило – майстриня художньої вишивки, живописець, меценатка. Володарка обласної літературно-мистецької премії ім. С. Воробкевича (1995). Членкиня НСХУ (1996).

Створила понад 1000 узорів для серветок, подушок, скатертин, сорочок, рушників. Вишивки Ксенії Колотило експонувалися від 1940-х рр. на щорічних культур. тижнях у Відні. Персональні виставки організовувалися у Нідерландах, Німеччині, Швейцарії, Бельгії, а також у Києві, Чернівцях та у Львові. Окремі роботи зберігаються у Музеї Ксенії Колотило у рідному селі – Підзахаричах, та у Чернівецькому краєзнавчому музеї.

Ксенія Іванівна Колотило народилася 5 квітня 1916 року на Буковині у мальовничому гуцульському селі Підзахаричі у сім'ї священика-просвітителя.

Її дитинство минуло серед розкішної карпатської природи на березі пінистого Черемошу, і, за згадкою самої майстрині, у атмосфері народних переказів по Олексу Довбуша, легенд про лісовиків, водяників, русалок в атмосфері народного мистецтва, яким славився її рідний край.

У шість років Ксенія пішла до першого класу народної школи, де вчителькою була дружина буковинського письменника Данила Харов'юка. Про ці роки майстриня згадувала: *“Уже малою я без відома батьків відвідувала ті хати, де були гарні вишивки, і відшивала їх. Коли я в шість років прийшла до школи, то була у класі першою з вишивання. Чим старшою я ставала, тим більше почав мене цікавити увесь гуцульський домашній промисел.”* [1, с. 5]. У цей період вона опанувала різноманітними техніками вишивання: *хрестиком, низинкою, гладдю, стебнівкою, яворівкою* та оволоділа майже усіма видами мережки.

На десятому році життя Ксенія вступила до гімназії у Чернівцях, де, крім загальних предметів, були заняття малювання та ручних робіт, а в кінці навчального року організовувалися виставки, на яких її роботи відзначалися нагородами. Великий вплив на формування національного світогляду Ксенії мала Ольга Кобилянська, з якою приятелювали батьки майстрині. Саме

На канікулах ходила у гори, збирала у гуцульських майстрів різні узори і формувала свою власну збірку, до чого її, як згадувала Ксенія Іванівна, заохочувала видатна письменниця Ольга Кобилянська, у котрої вона частенько гостювала разом з батьками у Чернівцях.

Вийшовши 1935 році заміж за, студента-філолога Чернівецького університету Василя Колотила, потрапила в сім'ю, де вмiли цiнувати народний стрій і самі його творили. Потім, 1939 року, доля закинула Ксенію Іванівну до Відня, де її чоловік навчався в аспірантурі, по закінченні якої залишився там на викладацькій роботі.

На чужині не тільки не притамувалося, а ще більше загострилося відчуття рідного краю, рідного кореня. Ксенія Колотило весь свій вільний час віддавала улюбленій роботі.

Наприкінці 80-початку 90 років минулого століття в Україні у Києві вийшли друком 2 альбоми схем вишивок Ксенії Колотило. Сказати, що поява такого видання стало предметом полювання на ці книги професійних майстринь та аматорок вишивального мистецтва – це не сказати нічого. А

отримати таку книгу в подарунок, на день народження – про це мріяла кожна галичанка. У альбомі майстрині, який було понад 600 узорів.

У її творах розкривається високий художній рівень орнаментального мистецтва гуцульської вишивки її поліхромність, дивовижна сила декоративного звучання. [1, с. 5]. Тут представлені численні взірці орнаментованих кантів для скатертин та серветок, вставки для декоративних подушок, порт'єр та ламбрекенів, вишивані уставки та взірці декоративних елементів для чоловічих та жіночих вишитих сорочок тощо.

Українці, немов ті птахи, невтомно і невпинно дбають про свій власний неповторний життєвий простір. І нині, в пошуках нових ідей варто зазирнути до вишиваного світу Ксенії Колотило, щоб залишитися українцями плекаючи своє через своє...

Література

1. Альбом. Ксенія Колотило. Київ: Мистецтво, 1992. 160 с.

Марія Новосад,
*кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри філософії,
соціології та релігієзнавства
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
e-mail: novosadmg@ukr.net*

УКРАЇНСЬКА СИМВОЛІКА В НАЦІОНАЛЬНІЙ ВИШИВЦІ

Ключові слова: українська вишиванка, символіка вишивки, орнамент.

Національний одяг – це ідентифікація самого себе, своєї нації і народу. Треба розуміти: коли ми одягаємо на себе вишиванку, то вбираємося не у звичну сорочку, а одяг, у якому закладені духовні цінності українського народу, його ментальний код і самобутність. Оскільки вважалося, що символізм певних елементів вишиванки має своєрідний вплив на життя людини, яка носить вишиванку, а людина залежала в щоденному житті від довколишньої природи (небесні світила, природні стихії, світ рослинний, тваринний, мінеральний) – усе це вказувало на пошанування і естетичне відтворення її в кольорі, знаках і символах.

Віра в конкретні предмети – антропоморфізм, а пізніше віра в саму ідею цих предметів, у їх духа – анімізм – призвело до обрядів, які стали базою народної культури. А котрий обряд міг проходити без народного вбрання: вишиванки, амулетів, прикрас? Наші предки вірили, що кожен елемент на вишиванці має конкретне значення, і поєднання певних візерунків може принести в їхню долю щастя і вдачу [3, с. 133].

Уперше класифікацію збережених фрагментів вишивок здійснила М. Новицька, виділивши три типи орнаментально-композиційних стрічкових схем. Перший – розміщення елементів у ряд, на певній відстані один від одного; другий – з трьома варіантами зображення хвилястої, ламаної лінії, пересіченої лініями з відгалуженнями то вгору, то вниз симетричних завитків; третій – переплетення двох вузьких стрічок, варіанти плетінки. Основні мотиви: круги, трикутники, ромби, розетки, хрести, дерево життя, завитки та ін. [2].

Однак, усі вишивки мають свої специфічні та неповторні орнаменти, які поділяють на ряд видів.

Геометричний орнамент – візерунок чи узор, утворений з ритмічно поєднаних геометричних елементів, стилізованих рослинних або тваринних мотивів. Геометричний орнамент української вишивки будується з кіл, крапочок, хрестів, сварг, S-подібних елементів, трикутників, ліній, меандрів, спіралей, квадратів та ромбів.

Фітоморфні (рослинні орнаменти) – рослинні та квіткові орнаменти здавна символізують сімейне щастя, материнську любов, барвистість і багату різноманітність навколишньої рідної природи. Про це свідчать зображення листя і плодів винограду, дуба, хмелю, квітів барвінку, мальви та інших рослин. До рослинних візерунків відноситься і дуже шановане українськими майстринями «дерево життя», яке виконується в стилізованому вигляді. Кожен рослинний орнамент має свою магічну символіку.

Зооморфні (тваринні) – зображення на полотні тварин – віра у вірність, достаток і довголіття. У вишивках зооморфних (тваринних) орнаментів зображуються: кінь, заєць, риба, жаба; з птахів – півень, сова, голуб, зозуля; з комах – муха, метелик, павук, летючі жуки. У багатьох випадках зооморфні орнаменти є своєрідним, властивим саме цій вишивальниці, зображенням, у якому відбивається її індивідуальне бачення узору.

Антропоморфний орнамент – відтворював мотив, що зображав чоловічі і жіночі фігури або окремі частини тіла людини. Дослідники не раз звертали увагу на наявність у давній вишивці зображень слов'янських язичницьких храмів, теремків з деревами, птахами, а в середині – жіночих фігур.

Велике значення має вплив географічного фактору, оскільки у вишивці найчастіше символіка малюнка обиралася з природного оточення. Так, наприклад, *калину* пов'язували з народженням Всесвіту, вогняної трійці: Сонця, Місяця та Зірки. Тому назву вона отримала від давньої назви Сонця – Коло. А оскільки плоди калини червоні, вони символізують кров та безсмертний рід. Саме тому весільні рушники, дівочі і навіть чоловічі сорочки прикрашають гронами калини. *Виноград* – символіка винограду розкриває нам радість і красу створення сім'ї. Сад-виноград – це життєва нива, на якій чоловік є сіячем, а жінка має обов'язок ростити і плекати дерево їхнього роду. *Дуб* – священне дерево, яке уособлювало Перуна, бога блискавки та грому, чоловічої енергії, розвитку, життя. Тому парубки і

молоді чоловіки завжди мали при собі чарівний оберег живильної сили свого роду. *Листя хмелю* можна віднести до молодіжної символіки. Крім центральної України, візерунок поширений на Поділлі. Хміль несе в собі знак розвитку, буяння та кохання. Хміль – це весільна символіка. У легендах *квітка лілії* – це символ дівочих чарів, чистоти та цноти. Вишита квітка лілії допоможе розгадати таємницю цих чарів. Лілія є жіночим символом. З давніх-давен на Україні святили *мак* і ним обсівали людей і худобу, бо вірили, що мак має чарівну силу, яка захищає від усякого зла. А ще вірили, що поле після битви навесні вкривається маками. Ніжна трепетна квітка несе в собі незнищену пам'ять роду [1, с. 56].

Чорнобривці відносяться до цілющої символіки, здатної вилікувати душу і тіло. Також їх зображення уособлює любов до природи і всього живого. Давня назва *троянди*, ружа, співзвучна стародавній назві Сонця – Ра. Узори з ружами уклалися за законами рослинного орнаменту, що означало безперервний сонячний круг з вічним оновленням.

Символічним знаком українців була вишита *Берегиня* – мати всього живого, первісне божество – захисник людини, богиня родючості, природи та добра. З часом Берегиня стала охоронницею дому. На весільних рушниках дуже часто вишивали пави, жар-птиці, які несуть у собі сонячну енергію і символізують теплоту сімейного життя. Вишиті соколи, голуби і півні, звернені один до одного голівками з ягідкою калини в дзьобику, зображені в основі дерева, символізують ознаку нової сім'ї. Серед птахів була вірна супутниця людської оселі ластівка, яка завжди приносить добру вістку.

Космічні символи – *зірки*, розкидані по рукавах і зібрані в геометричний орнамент, – це уявлення про структуру Всесвіту, що вже є не хаотичним і безладним, а впорядкованим і гармонійним. І знову засіяним, щоб нести нові й нові паростки життя в далекі світи. *Земля та Сонце у поєднанні з Водою* – це життєдайна трійця, яка частенько доповнюється ромбічними символами, що означають родючість Матінки-Землі, рясно засіяної і добре зігрітої сонячним промінням. Ці знаки, що дійшли до нас з глибокої минувшини – Сонце, Вода і Земля – складають життєдайну трійцю. Вони є неподільними в орнаментах української вишивки. Земля – символ плодючості, щедро засіяної землі, зображений у вигляді ромбів.

Символічною у вишивці була колористика, завдяки їй відбувалося естетичне відтворення світу не тільки у відтінках та формах вишивки, але й кольору полотна в поєднанні з узором. Традиційно використовували таку гаму кольору: чорний означає біль і страждання, негативну енергію; світло-коричневий – символ землі-годувальниці; світло-зелений та темно-зелений – символ краси і молодості, символ живої природи та спокій; синій і блакитний – символ неба і води; оранжевий – символ хліба; фіолетовий – символ мудрості, розуму; малиновий – щирості й душевності; рожевий – достатку; білий – символ чистоти і цноти; червоний – символ печалі та магичності, символізує життєву силу. Саме цими кодovими посланнями, відтвореними

колись на полотні руками наших прабабусь, є нечутна «музика» генетичного коду всіх наших пращурів [4, с. 6].

Отже, вишиванки – це не просто національний одяг – це вираження багатовікової культури, самобутності національних традицій, які своїм колоритом і орнаментом підтверджують багатогранність українського етносу та його символіки.

Література

1. Нечипоренко С. Г. Українська вишивка. Київ : Майстерня книги, 2010. 159 с.
2. Роменко Лара. Історія виникнення вишивки. URL: <https://sites.google.com/site/romenkolar/istoria-viniknenna-visivei> (дата звернення: 20.05.2021).
3. Українські традиції / Упорядник О. В. Ковалевський. Харків : Фоліо, 2011. 573 с.
4. Чумарна М. І. Тайнопис вишивки. Львів : Апріорі, 2018. 96 с.

Тетяна Оуєргі,

*магістр, філолог-славіст, соціолог,
аспірантка Інституту прикладної соціології
Варшавського університету,
e-mail: uaszkola.waw@gmail.com*

ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗА КОРДОНОМ: ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: емігрант, знання рідної мови, етнічно-культурна ідентичність, країна проживання, традиція, національні герої.

У ситуації міграції часто спостерігається складний процес адаптації, інтеграції чи асиміляції в умовах нового середовища проживання. Емігрант прагне якомога швидше «увійти» в нове для нього суспільство країни проживання і водночас зберегти свою національну, етнічно-культурну ідентичність.

Феномен збереження власної національної чи етнічно-культурної ідентичності та процес входження до нового суспільства-держави знаходить свою теоретичну основу в працях Вільяма Джеймса, за яким людина, проживаючи у двох культурах, поступово втрачає одну, тобто свою первинну культурну ідентичність, і приймає іншу етнічно-культурну ідентичність суспільства, у яке потрапляє [2]. Роберт Парк, у свою чергу, стверджує, що одна і та ж особа може бути активним членом у кількох групах, а отже, і в багатьох культурах. А відтак емігрант може зберігати свою етнічно-культурну ідентичність, оселяючись і проживаючи в новому суспільстві-

державі [4]. Ця позиція сьогодні є загально визнана, а подібне явище широко спостерігається в багатонаціональних, багатоетнічних та багатоконфесійних суспільствах.

Зв'язок з рідною країною може бути виражений різними способами, які в даній статті будуть проаналізовані за допомогою таких показників, як: знання рідної мови та рідної культури, зацікавленість подіями в Україні, національні зразки-авторитети, контакти з країною походження.

Знання та вивчення рідної мови за кордоном

Мова тісно пов'язує людину з суспільством, у якому вона проживає, а також з цілісною культурою, історією та природним середовищем певного народу. Мова зберігає досвід, етичні постулати та моделі поведінки, притаманні певній нації, етнічній, релігійній групі чи місцевій громаді. Тому «малі або здоміновані групи бояться втратити власну мову, оскільки це призведе до втрати зв'язків з носіями мови в інших країнах та порушення історичної традиції даної групи» [5, с. 58]. Мова є основним носієм етнічної та культурної ідентичності особистості чи певної громади [1, с. 4]. Добре знаючи мову власного народу, людина глибоко вкорінюється в його спадщину, відчуває себе «особливою» в багатокультурному середовищі. Мова як важливий фактор національної ідентифікації інтегрує народ у різних часових та просторових вимірах. Мова об'єднує емігрантів, спонукає до активної участі в розвитку національної традиції в багатокультурному середовищі. Щоденне використання рідної мови в умовах проживання за кордоном є важливим показником національної приналежності.

Важливо теж згадати прагнення українських емігрантів до навчання дітей рідної мови. У Польщі це стало окремим ключовим постулатом до органів місцевого самоврядування та внутрішньої політики країни проживання. У середовищі українських мігрантів діють загальноосвітні школи з рідною мовою навчання, а також так звані суботні школи з викладанням україномовних предметів для дітей та молоді. Вивчення мови розглядається як надзвичайно важливий елемент для повноцінного та глибокого спілкування в сім'ї, для пізнання та розуміння культури предків, для спілкування в середовищі мігрантів чи національної меншини.

Збереження національних традицій

Другим надзвичайно важливим фактором, що пов'язує емігрантів з країною походження та її культурою, є традиція – свідомий вибір цінностей, норм, подій, предметів та поведінки, що належать до національно-культурної спадщини народу.

Українське суспільство має багато звичаїв та традицій, які чітко відрізняють українців за кордоном і водночас викликають зацікавлення місцевого населення. Перш за все, це звичаї, пов'язані з релігійними святами. Вони відіграють більшу роль у збереженні національної ідентичності, ніж українські державні свята. У багатьох дослідженнях згадані типові українські свята, пов'язані з найважливішими для українців подіями: Різдом

Христовим, Великоднем, Днем Незалежності України чи Днем пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр.

Зацікавлення подіями в Україні та читацька україномовна аудиторія

Наступним показником збереження зв'язку емігранта з країною походження є зацікавлення проблемами та подіями в Україні. Переважна більшість українських емігрантів виявляє такий інтерес. Найпоширенішим джерелом інформації про Україну для емігрантів є Інтернет та телебачення, рідше радіо та преса. Слід пам'ятати, що цей показник залежить від рівня освіти особи, її контактів з родиною в Україні та особисті візити на батьківщину, самоідентифікації з українською меншиною та зв'язком з греко-католицькою чи православною Церквою.

Національні герої, взірці для наслідування

Кожна нація чи етнічна група створює власну модель цінностей та норм, важливих для їхньої групи. Це конкретний ідеал людини, що відіграла значну роль у соціально-культурному житті народу, стала взірцем для наслідування в наступних поколіннях. В українському суспільстві не бракує людей, визнаних авторитетами, національними героями та взірцями для наслідування. Вони живуть у колективній пам'яті українців, їхній спосіб життя та окремі вчинки пам'ятають та ставлять як приклад для наслідування наступним поколінням. Таким чином, відроджуються важливі для українського суспільства цінності, норми, зразки поведінки та події через такі постаті, як Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Грушевський та інші.

Отож, українські емігранти чітко усвідомлюють, до якої етнічно-культурної групи належать і в якому суспільстві проживають. Це усвідомлення супроводжує два процеси: процес збереження етнічно-культурної спадщини України та процес входження до нового суспільства країни проживання. Українці за кордоном у першому поколінні міграції пам'ятають про своє походження і підтримують зв'язок з «великою батьківщиною», натомість наступні покоління мігрантів вважають своєю батьківщиною країну проживання. Цікаво, що як перше, так і друге чи третє покоління мігрантів українського походження у сфері приватного життя (вдома) чи духовній сфері (у місцях релігійного культу) визнають себе українцями. Тут, насамперед, вони й виражають свою етнічно-культурну самобутність.

Література

1. Bartmiński J. Język nośnikiem tożsamości narodowej i przejawem otwartości. *Tożsamość polska i otwartość na inne społeczeństwa* /L. Dyczewski (red.), Lublin, 1996.
2. James W. Varieties of Religions Experience. New York, 1929.
3. Nikitorowicz J. Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa, Białystok, 2001.

4. Park R., Miller H. Old World Traits Transplanted, New York, 1969.
5. Smolicz J. Język – przeszkoda czy pomost? Język i edukacja w Australii. *Przegląd Polonijny*. 1994. nr 4.

Юлія Павленко,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти,
природничих і математичних дисциплін
та методик їх викладання
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
e-mail: iuliia.pa77@gmail.com*

ВНЕСОК ОЛЕНИ ПЧІЛКИ У СПРАВУ ЗБЕРЕЖЕННЯ І РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ

Ключові слова: Ольга Петрівна Драгоманова-Косач (Олена Пчілка), етнографія, українська народна вишивка, одягова вишиванка, етномода.

Олена Пчілка (1849–1930), уроджена Ольга Петрівна Драгоманова, у заміжжі Косач, мама Лесі Українки – яскрава представниця української інтелігенції кінця ХІХ – початку ХХ століття, етнографиня, письменниця, громадська діячка родом з Полтавщини. «А ще – красуня, законодавиця мод, нинішньою популярністю вишиванок, знанням про розмаїття орнаментів і фасонів ми великою мірою завдячуємо якраз їй» [1, с. 13].

Варто відзначити, що для Олени Пчілки одягова вишиванка стала не лише вишуканим предметом гардероба, а й озброєнням у справі боротьби за українську ідею. У сім'ї Косачів носити вишиті речі і в будні і на торжества стало родинною традицією, усі чотири доньки рано навчилися вишивати, а коли підросли, вслід за прогресивною матір'ю прикрашали класичні блузи й елегантні сукні елементами української національної вишивки.

З-поміж багатьох здобутків Олени Пчілки особливе місце займає ґрунтовний доробок з етнографії. На Волині, де вона жила після одруження з Петром Косачем, і на рідній Полтавщині, – займалася вивченням та збереженням народної творчості. Її робота зі збирання, систематизації, експонування, популяризації української національної вишивки та орнаментики має загальноєвропейське й, навіть, світове значення.

Вінцем дослідницьких пошуків Ольги Косач став альбом «Український народний орнамент: вишивки, тканини, писанки» – збірка, яка була визнана кращою на I Всесвітній промисловій та індустріальній виставці у Франції в 1876 році, а авторка – стала першою в Україні жінкою-академіком. Рецензії на наукову розвідку Олени Пчілки виходили в австрійській, французькій

пресі, до того ж, її використовували для викладання орнаментики в Паризькій академії мистецтв [3].

На 31 аркуші було подано зразки українських вишивок (взірці нагрудних та нарукавних орнаментів вишитих сорочок, узорів на рушниках, нашійних стрічкових герданів та писанок) з коментарями упорядниці, які й нині не втратили актуальності, адже Олена Пчілка прагнула знайти спільне, а не відмінне, в орнаментах вишивки різних регіонів України, а також порівнювала українські орнаменти з орнаментами сусідніх культур, зробивши висновок про самобутність української культури.

Збірку за життя авторки було перевидано п'ять разів (під назвою «Українські узорі»). Нині опубліковані репринти цієї праці, вишивальниці відтворюють орнаменти, збережені Оленою Пчілкою, прикрашають ними сучасне вбрання.

Провісним стало застереження Олени Пчілки щодо завезеної в Україну із Західної Європи наприкінці XIX століття техніки шиття «хрестиком», яка підкорила українських жінок простотою виконання, новизною, насиченістю кольору, декоративністю, викликала надмірне захоплення й поступово витіснила традиційні трудомісткі техніки вишивання. У шостому (посмертному) перевиданні «Українських узорів» (1947 р.), авторка пише: «Український стиль в нашому народному (та й не тільки народному) шитті починає псуватися, спотворюватись; замість узорів давнього стилю, – з тими геометричними візерунками, або стилізованими квітками й гілочками, – часто вже побачите на рукавах наших селянок, міщанок, – або й у панночок та дам, – страшенну ляпанину: якісь неможливі «рози», та лапате листя, або якесь там строкате зуб'я, птахи, – і все те ріже очі, робить з рукава, або й попередниці, шматок якогось російського ситцю, самого безглузлого смаку»... [4].

Відтак, ціла когорта унікальних «кучерявих» швів, які побутували в Україні протягом століть, втратили популярність, а от «модні» орнаменти, переважно в червоно-чорній гамі (як, наприклад, надзвичайно розповсюджена «червоно-чорна троянда»), поступово докорінно змінили образ народного вбрання. До слова, західноєвропейській техніці хрестиків всього лише 150 років, хоча й нині багато українців помилково вважають її нашою.

Цінним внеском Олени Пчілки у справу розвитку української народної вишивки й популяризації етномоди було проведення в Полтаві у 1901 році з'їзду майстрів кустарних виробів, за спільної ініціативи з О. Сластіоном та відкриття кустарного складу при Полтавському земстві. Завдяки цій події Полтавське земство, власне, стало своєрідною експериментальною лабораторією з розробки виробів у національному стилі [2].

Отже, етнографічна діяльність Олени Пчілки є визначним прикладом національної свідомості, а її науковий доробок – неоціненним внеском у справу збереження самобутньої української народної вишивки, орнаментів та унікальних стародавніх швів, котрі бережуть у собі сакральний код нації.

Література

1. Агеєва В. Як Олена Пчілка ввела моду на вишиванки і українську мову. *Запорізька правда*. 2019. № 31 (1 серпня). С. 13.
2. Олійник М. Українське народне вбрання та міська мода. *Етнографія*. 2014. URL: <http://ethnography.org.ua/ukrayinske-narodne-vbrannya-ta-miska-moda> (дата звернення: 19.05.2021).
3. Трощинська Т. Моду на чокери запровадила Олена Пчілка (інтерв'ю з Оксаною Константинівською). *Громадське радіо. Слухайте. Думайте*, 2017. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/kyiv-donbas/modu-na-chokery-zaprovadyla-olena-pchilka-naukovysya> (дата звернення: 19.05.2021).
4. Українські узори: зібрала Олена Пчілка (О. Косач) / передм. К. Дацького. 6-е вид. Новий Ульм : Вид-во «УВ» [Німеччина], 1947. 10 с. URL: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11927/file.pdf> (дата звернення: 19.05.2021).

Наталія Павлушенко,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри дошкільної і початкової освіти
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
e-mail: pavnm1972@ukr.net*

Наталія Данько,

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної і початкової освіти
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
e-mail: 8ndanko@gmail.com*

СЕМАНТИКА СИМВОЛІВ НА ВИШИВКАХ СУМЩИНИ

Ключові слова: вишивка Сумщини, символи, рушники, вишиванки, Сумщина.

Історія української народної вишивки сягає своїм корінням у глибину віків. Вишивка як вид народного мистецтва утвердилась у 80–90 роках ХІХ століття. Саме в той час прогресивні діячі культури почали активно цікавитися нею, збирати її зразки, колекціонувати їх у музеях і приватних колекціях. У процесі історико-культурного розвитку в кожному регіоні України визначилися власні орнаментальні мотиви, композиції, кольори, техніки виконання.

До наших днів дійшли зразки народної вишивки ХVІІІ–ХІХ ст., серед яких є шви, візерунки, кольорові гами різних куточків Слобожанщини. Для

народної вишивки Сумщини характерним є велике розмаїття колориту та технік виконання вишивки (понад 70), різноманітність архаїчних мотивів, пов'язаних із давньою символікою. Найбільш популярним є мотив «дерева життя», що квітне на рушниках і рукавах сорочок. Досить часто зустрічаються такі шви, як «курячі лапки», «заячі вушка», «сонечка», символи небесних світил і вогню – «хрести» та «ромби».

Привертають до себе увагу рушникові вишивки, що заповнюють площину візерунка лічильними та гладьовими швами. Дуже популярною в області є вишивка, виконана із застосуванням «світло-тіньового» ефекту на небіленій домотканій сорочці білими нитками, тобто «білим по білому». Такі сорочки й досі вишивають у центральних районах Сумщини.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. вони були популярними на території сучасних Лебединського, Недригайлівського, Охтирського, Тростянецького і деяких інших районів. Особливу популярність мали святкові рушники. Вишивалися вони тамбурним швом червоною заполоччю на білому полотні, а іноді навпаки – білою заполоччю на кумачевій тканині. Найкрупніший мотив у рушниках – «дерево життя» (часто у вазоні) зі стилізованими квітами та птахами на гілках.

Наприкінці XIX та на початку XX ст. на Сумщині з'явилася червоно-чорна вишивка, що часто виконувалася «хрестиком». Таких вишивок збереглося чимало. Найбільш вражає тут різноманітність мотивів. В основному – це геометризовані форми троянд, ромашок, волошок, мальв, маків, гілок із жолудями дуба, що влітаються в геометричні орнаменти й відзначаються чіткою ритмікою, красою переплетінь, підкреслених контрастами кольорів, багатством форм.

У народних вишивках велику роль відігравали мотиви-символи. Усі вони взяті з реального життя народу. Дослідження вишитих виробів розкривають багато забутих стародавніх технік вишивки, серед них є такі, що не зустрічаються в жодному альбомі чи посібнику з вишивки.

Вишивання косим хрестиком зустрічається на всій території Сумщини, проте їхня кольорова гама візерунків складає лише 2–3 кольори [7, с. 70].

У Сумському музеї декоративного мистецтва зберігається велика кількість рушників із візерунками різного кольорового поєднання. Цікавими є зразки «білим по білому», «лічильна гладь» та «лиштва». Ці вишивки нагадують світлотіньове ткацтво. Побудовані вони на рельєфі з градуванням світла й тіні.

Зразки вишивки «Слобожанських» районів Сумщини демонструють техніку вишивки тамбурним швом. Дуже поширена на Сумщині вишивка двома кольорами (червоним і чорним) [3, с. 70].

Детально вивчивши традиції народної вишивки рідного краю, дослідивши її особливості та історію, вихованці гуртка «Українська вишивка» Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю розробили власний варіант вишитої карти області. Він відображає автентичність народної вишивки, палітру її технік і мистецьких

стереотипів. У роботі використані такі шви: «ланцюжок», «стебловий», «хрестикуння» («оксамитовий шов»), «соснівка».

Основою вишитої карти є «дерево життя», на гілках якого розміщено стилізовані квіти та умовні плоди. Мотив увінчується трьома квітами. Низ композиції підсилюється декоративною смугою, оздобленою квітами в комбінації з листками, ягодами калини. Робота уособлює символи родючості та достатку [4, с. 30].

Слід зазначити, що «Дерево життя» є одним із найбільш величних мотивів у прикладному мистецтві, символізуючи універсальні закони світобудови. Тому низ вишиваних рушників на Сумщині, як правило, є більш насиченим. Це – символ підземного царства, звідки проростає зернятко як прояв нового життя. Виткі гілки, піднімаючись знизу уздовж рушників, утворюють на тлі рушника своєрідну рамку для центральних мотивів. На химерно зігнутих гілках можна побачити казкових птахів з пишним пір'ям, що нагадують квіти [2, с. 8].

Сучасна вишивка, наслідуючи традиції народної, зберігає свій дивосвіт. Недарма ж кажуть, що рідне слово, українська пісня і вишивання – це ті терени, що формують юні душі, закладають основи їх світогляду, вірності власному народові, любові до Батьківщини.

Література

1. Антологія краєзнавства Полтавщини : науково-методичний посібник / За ред. П. І. Матвієнка. Полтава : ПО ІППО, 2002. 316 с.
2. Архаїчні мотиви в орнаменті народної вишивки Поділля. *V-ті Гончарівські читання*. Київ, 1998. С. 43–44.
3. Вишивка Тернопільщини. *Народна творчість та етнографія*. 1987. № 4. С. 78.
4. Перлини народного мистецтва. Опішня. Решетилівка. Київ : Мистецтво, 1972. 95 с.
5. Полтавська область: природа, населення, господарство / за ред. К. О. Маца. Полтава : Полтавський літератор, 1998. 336 с.
6. Фурман В. С. Полтавські самоцвіти : Фотонарис. Харків : Прапор, 1982. 46 с.
7. Українська радянська енциклопедія. Т. 8. Київ : Головна редакція УРЕ. 1982. 527 с.

Любов Пена,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
e-mail: liubov.pena@pnu.edu.ua

ТЕКСТИ ПРО УКРАЇНСЬКУ ВИШИВКУ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МОВИ

Ключові слова: українська вишивка, вишиванка, українська мова, дидактичний матеріал, вивчення мови.

Вивчення мови, як і будь-якої іншої навчальної дисципліни, супроводжується виконанням різнотипних вправ і завдань. Адже, як стверджував найвідоміший із давньоримських педагогів Квінтіліан, «практика без теорії цінніша, ніж теорія без практики». Ілюстративним матеріалом можуть слугувати різностильові, різножанрові й різнотематичні тексти, які, крім власне навчального спрямування, повинні характеризуватися виховною здатністю, бути художньо довершеними і сприяти формуванню естетичного смаку. Потужним навчально-виховним та пізнавальним потенціалом, на наше переконання, наділені тексти про українську вишивку. Найкоротшими репрезентантами серед них є зразки народної творчості: прислів'я та приказки (Не лінуйся, дівонько, рушники вишивати – буде чим гостей шанувати; Хата без рушників, що оселя без дітей), багатовікові спостереження народу, відображені в лаконічних висловлюваннях (Якщо дощ намочив перший раз одягнену сорочку – на багатство; Якщо сорочку прогризли миші – в ногах буде слабість), побажання (Хай стелиться вам доля рушниками). Розмаїтий ілюстративний матеріал містить художня література як класична, так і сучасна. Наприклад: Вставши раненько, Ромен прибрався у вишивану сорочку, в новий жупан (І. Нечуй-Левицький); Материне шлюбне вбрання – біла сорочка, вишита великими червоними квітами, вишита шовкова спідниця, теж у квітку – все так хороше пахло добром (О. Довженко) тощо. Усім відомі поезії, у яких оспівано українську вишивку – рушник, сорочку. Зокрема, покладені на музику «Пісня про рушник» А. Малишка, «Два кольори» Д. Павличка, які знає чи не кожен українець. Назвемо також вірш В. Симоненка «Вишивальниці»: «Вигаптуй на небо райдугу-доріжку, / Простели до сонця вишивку-маніжку, / Щоб по тій доріжці з лебедями-снами / Плавати по щастя білими човнами». Матеріалом для засвоєння різних тем із мови може слугувати і поезія Петра Сингаївського «Вишиванка»: «Ми своїми вправними руками / Вишивали рушничок для мами, / Щоб на свято маму привітати, / Нашу радість їй подарувати. / Є на ньому півники святкові, / Є на ньому квіти малинові, / Щоб на свято маму привітати, / Нашу радість їй

подарувати. / Синя нитка – птиці прилітають. / А червона – квіти зацвітають, / Щоб на свято маму привітати, / Нашу радість їй подарувати. / Листя вишиваємо ласкаве, / Щоб на свято маму привітати, / Нашу радість їй подарувати». Як дидактичний матеріал під час вивчення української мови можна використати поетичний текст Вадима Крищенка «Вишивала мама»: «Мама вишила мені / Квітами сорочку. / Квіти гарні, весняні: / – На, вдягай, синочку! / В нитці – сонце золоте, / Пелюстки багряні, / Ласка мамина цвіте / В тому вишиванні. / Вишиваночку візьму, / Швидко одягнуся, / Підійду і обніму / Я свою матусю».

В українському фольклорі є чимало легенд та переказів про появу вишитої сорочки, виникнення багатьох її різновидів (наприклад, борщівські сорочки). Їх об'єднує спільний мотив: основне призначення вишиття – це його сакральна функція, захист від лихого ока, хвороби чи іншої біди. Тексти таких народних перлин також можна творчо використовувати під час вивчення української мови як дидактичний матеріал для засвоєння найрізноманітніших тем у закладах освіти різних рівнів.

Вивченню мови й водночас ознайомленню з культурою нашого народу, його традиціями і звичаями, споконвічними віруваннями й поглядами на життя сприятимуть тексти про типи й техніки вишивання, регіональні особливості української вишивки, специфіку вишитого одягу тощо. Наведемо кілька рекомендованих текстів: 1) «Таємницю життя приховує в собі і квітка лілії. В легендах квітка лілії – то символ дівочих чарів, чистоти та цноти. Вишита квітка лілії допоможе розгадати таємницю тих чарів. Якщо пильно придивитися до контурів геометричного узору, то вимальовуються силуети двох пташок – знаку любові та парубання. Крім квітки, невід'ємною частиною орнаменту є листок і пуп'янок, що складають нерозривну композицію триєдності. У ній закладено народження, розвиток та безперервність життя. В орнаменті лілію неодмінно доповнює знак, що нагадує собою хрест. Він – магічний, тому й благословляє пару на утворення сім'ї» [1, с. 18]; 2) «Пишні ружі рясно розквітли на сорочках і рушниках багатьох областей України. Мотив ружі вважається не дуже давнім, а деякі дослідники твердять, що зображення цієї квітки було запозичене, ба навіть бездумно перенесене з банальних фабричних зразків. Та чи насправді це так? Ружа – улюблена квітка українців, її дбайливо плекали під вікнами хати, адже квітка ця нагадує Сонце. Промовте слово «ружа», і ви знайдете в ньому древню назву Сонця – Ра. А може, воно означає вогненну кров, бо староукраїнська назва крові – руда. Узори з ружами уклалися за законами рослинного орнаменту, що означало безперервний сонячний рух з вічним оновленням. А на наступному візерунку троянди укладені в систему геометричного узору. Це не просто квіти – це квіти-зорі, що уособлюють уявлення народу про Всесвіт як систему. Ви, певне, помітили, що зорі з'єднані ланцюжками. Це також свідчить про непорушний закон об'єданого космосу» [1, с. 23]; 3) «Особливо багаті на символіку птахів рушники Середньої Наддніпряни. Різні птахи виспівують на них, залежно від того,

з якої нагоди вишито рушник. Соловей і зозуля полюбляють дівочі рушники; вони сумують, якщо їх вишили непарно, але... все ще попереду. Бо «соловей щечече, собі пару кличе». А про зозулю співають: «До Петра зозулі кувать, кувать. До осені дівці да гулять, гулять». Цих пташок найчастіше вишивають на гілці калини, що символізує продовження роду. Пави – птахи дуже поважні, бо завжди розсідаються на весільних рушниках і здебільшого мають над собою Боже благословення – вінець чи вінок... Не забуваймо, що пави – це жар-птиця, що несе в собі сонячну енергію розвитку, тому вона птах сімейного щастя. Недаремно ж дівчата Полтавщини у весільний вінок влітали пир'я павича. Шлюбну пару символізують соколи, голуби, півні. Характерною ознакою весільного рушника є розташування птахів один до одного голівками. Вони або тримають у дзьобику ягідку калини, або сидять в основі дерева, символу нової сім'ї. З великою любов'ю наш народ ставиться до ластівки – вірної супутниці людської оселі. Ця пташечка завжди несе добру звістку» [1, с. 41]. Подібні тексти містяться в мистецьких альбомах та збірках, присвячених вишивці. Їх можна брати в готовому вигляді, а також на їхній основі створювати власні, враховуючи відповідні теми, які вивчаються, а також вікові особливості тих, для кого вони призначені.

Тексти про українську вишивку як дидактичний матеріал можна використовувати для вивчення найрізноманітніших тем усіх розділів мовознавства: фонетики, лексикології, морфеміки та словотвору, морфології, синтаксису й пунктуації. Вони також можуть бути основою для переказів та диктантів різних видів.

Вважаємо доречними й корисними завдання щодо створення власних текстів учнями чи студентами. Наприклад, під час вивчення теми «Однорідні члени речення та узагальнювальні слова при них» пропонуємо написати висловлювання на одну з тем: «Вишивка в моїй родині», «Що я знаю про українську вишивку», «Моя перша вишиванка» і под. З метою перевірки засвоєння знань із теми «Розділові знаки при прямій мові (діалозі)» рекомендуємо створити усну чи письмову розмову «Чим для мене є вишиванка?», «Українська вишивка: традиційне і сучасне», «Джинси і вишиванка: доцільність чи несмак», «Яким буде мій весільний рушник?» тощо. Подібні завдання сприятимуть не тільки засвоєнню певних знань, а й розвиватимуть логічне та креативне мислення, комунікативні навички, уміння толерантно відстоювати власну думку.

Адаптовані тексти про вишивку можуть стати потужним народознавчим джерелом під час вивчення української мови як іноземної.

Література

1. Знаки (155 стародавніх українських вишивок). Альбом. Київ : Бібліотечка журналу «Соняшник», 1992. 72 с.

Оксана Поясик,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки і психології
Коломийського навчально-наукового інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
e-mail: oksana.poiasyk@pnu.edu.ua*

ВИШИВАНКА ЯК ЗАСІБ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Ключові слова: вишивання, гуцульська вишивка, техніка вишивання.

Найбільш улюбленим видом народного мистецтва українців є вишивання. Сьогодні вишивка – це сакральне мистецтво, наша історія, душа народу. Освячена віковими традиціями, відгомін яких дійшов до наших днів, у житті людини вона відіграє важливе значення. Вишивка використовувалася як побажання добра і щастя, як оберіг, котрий захищає, радує та надає віри, надії і сили. Особливо колоритною вона є у жителів регіону Українських Карпат.

Неперевершена краса гірських схилів Карпат, полонин, річок відтворено в усіх проявах життя гуцулів. Проживаючи в гармонії з чудовими краєвидами, відчуття їх у кожному витворі природи відобразились в усіх сферах життя та фольклорних традиціях, їх побуті. Це все відтворено і в колоритному гуцульському вбранні.

Яскраві барви природи Карпат знайшли своє відображення в орнаментах на вишитих сорочках, кептарях та жіночих хустках, відгомін джерельних рік, водограїв відіграє в загадкових мелодіях багатих жіночих прикрас, а в сакральних візерунках вбрання ніби відбиті мольфарські карпатські зорі та сонце, неповторний едельвейс, різнобарвні полонини.

З давніх-давен вишивка на Гуцульщині вирізнялась багатою гамою кольорів та строкатістю, різноманітною геометричною орнаментикою. Це відображено на вишитих жіночих сорочках, де вишивка розташована на вуставках (установках), дудах (манжетах), а й інколи на всій площині рукава, а також на обшивці довкола горловини та на пазусі. Вишивали на лляному полотні хрестиком або ж низинкою, а також гладдю.

Вишивка виконувалася вовняними, шовковими нитками, а також муліне. Переважаючий мотив у орнаментиці – круглі квіткові розети, вписані у восьмикутник на вуставках. Такі ж мотиви заповнюють цілу довжину рукава. Також вишиванку (вишиту сорочку) доповнювали «зібранкою» довкола горловини та під вуставками на рукавах, мережкою та «вуцінками» з «кутасами».

Техніка вишивання низинкою має свою специфіку. Адже майстриня мала вишивати з тильної сторони, а коли вже робота готова, то взір вимальовувався з лицьового боку.

У гуцульській вишивці збереглися геометризовані антропоморфні, зооморфні мотиви. Вони чітко простежуються у вишивках верхнього жіночого одягів: на сердаках, кептарях, кожухах та гуглях. Типовою композицією гуцульської вишивки є різні за шириною стрічкові смуги, котрі розташовані строго симетрично, згідно з орнаментальною сіткою, створеною з комплексу горизонтальних, вертикальних, скісних, прямих і кривих ліній, що обґрунтовують відповідні орнаментальні ритми. Наступні, легкі стрічкові композиції вишивок розміщені на місцях зшивання окремих частин одягу: рукавах сердаків, кожухів, мант, низу холошів, по краях онуч, капчурів. Для Гуцульщини є характерними розеткові та квадратів композиції з численними варіантами контурного обрамлення. Розглянуті види вишивок розкривають складну систему орнаментики, властивої для тієї чи іншої техніки виконання, матеріалу та призначення [2, с. 43].

Для пошиття вбрання використовувалися лише натуральні матеріали – вовна, шкіра, хутро.

Чоловіки традиційно носили вишиті сорочки з коміром-стійкою та широкими рукавами. Штани також прикрашалися вишивкою. Суконні «гачі» служили зимовим варіантом, як і пофарбовані в червоний колір «крашениці», а влітку гуцули вдягали білі «портіниці» з полотна. Виготовлені з вовни шкарпетки – «капчури», як і онучі (чорні або червоні), декорувалися кольоровим орнаментом. Широко відома за межами регіону гуцульська безрукавка на хутрі – «кептар», оздоблений шкіряними аплікаціями, вишивкою, різноманітними металевими прикрасами. Верхнє вбрання – «сардак» також ошатно декорувався вишивкою, китичками, кольоровими шнурками, гарусовими гудзиками та обшивався кольоровою ниткою по швах [1].

Сьогодні вишиванка (вишита сорочка) – це святкове вбрання. Але у кожній родині є сорочка, яка передається з покоління в покоління. Це та вишиванка, яку вишивала бабуся для мами, а тепер її одягає внучка. Чи бабуся для свого сина, яка була оберегом для нього, коли він ішов захищати рідний край і тепер вона стала оберегом для онука.

У народі багато створено пісень, віршів, різних співанок про вишиванку. Адже пісня – це також, як і вишиванка, душа народу.

Сорочечку вишивала, вишивала дуди,
А хто буде вишивати, як мене не буде.
Вишивала сорочечку всекіми шовками.
Не беріт ї' хлопці в танец, не мастіт руками.
Не мастіт ї' хлопці в танці, беріт буки в руки,
Бо багацька дівчинонька кусає за руки.
Вишивала сорочечку та й не стало шовку,
Дошивала ниточками та й вломила голку.

Багато різних коломийок складено народом про вишиту сорочку. Є веселі, жартівливі, сумні і повчальні. Та у всіх відтворено те рідне, близьке для кожного, яке передається з покоління в покоління. Так і в сорочці, яка вишита з чистими помислами, з любов'ю, з надією, вірою в добро відтворені колоритні орнаменти, у котрих відображені різнобарвні полонини, зелені гори, джерельні ріки Карпатського краю.

Література

1. Гуцульське вбрання – дзеркало природної краси. URL: <https://vidviday.ua/blog/guculske-vbrannia/> (дата звернення: 20.05.2021).
2. Ткачук Я. Гуцульська вишивка та покутська вишивка. Гуцульська вишивка в колекції НМНМГтаП імені Й. Кобринського. Монографія/ Заг. ред.: О. Никорак; відповідальна за випуск: Л. Лихач. Київ : Родовід, 2010. С. 42–59.

Ангела Просенюк,
*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії
і методики дошкільної освіти
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
e-mail: angelika.prosenuk@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВАНКИ

Ключові слова: міжкультурна взаємодія, комунікація, студенти, українська вишиванка.

Глобалізаційні процеси сьогодення сприяють не лише змінам у політичному й економічному житті, а й впливають на характер людського спілкування, культурним та освітнім процесам. Очевидним показником сучасного суспільства є поширення міжнародних контактів, які зумовлюють інтерес до міжкультурної комунікації як наукової та практичної галузі. Сьогодні стало очевидним, що успішні контакти з суб'єктами освітнього процесу неможливі без опанування теоретичних та практичних основ національно-культурного вектора освіти. З огляду на це, професійна освіта педагогів у закладах вищої освіти органічно пов'язана з педагогічною майстерністю, відповідальністю викладача перед собою і суспільством, яке його кредитує довірою. Це спонукає на здійснення їхнього зваженого вибору, посиленої фахової підготовки, розвитку педагогічної культури, занурення до культурних витоків свого народу, розширення уявлень про духовну й

матеріальну спадщину, національні особливості мистецтва, праці, побуту тощо.

Отже, потребу у формуванні міжкультурної компетентності та готовності до міжкультурної взаємодії становить відображення об'єктивних вимог суспільства в цілому й сфери освіти зокрема. Завданням міжкультурної взаємодії є навчити студентів, які належать до різних національних та мовно-культурних спільнот, до вербальної та невербальної комунікації та співпраці.

Дотичним до поняття «міжкультурна взаємодія» є термін «міжкультурна комунікація», оскільки трактування діалогу культур орієнтоване на взаєморозуміння, передбачає відтворення культури й особистісних якостей суб'єктів міжкультурної взаємодії та має соціокультурне спрямування [5]. Цей термін було запропоновано американськими дослідниками Е. Холлом та Д. Трагером у 1954 році в праці «Міжкультурна комунікація». Пізніше Едвардом Холлом було показано тісний зв'язок між культурою, комунікацією, наукою [4].

Важливість міжкультурної спрямованості навчання розглядається вітчизняними дослідниками: питанню міжкультурної компетентності студентів присвятила свої праці О. Зеліковська, міжкультурне спілкування як частина педагогічної взаємодії зі студентами – носіями інших культур в Україні розглядається в роботах О. Іваніги, Н. Ніколаєвої та К. Чуприни. І. Шуляков розглядає міжкультурну взаємодію в освіті як важливий розвивальний чинник та торкається питання її типології. До вивчення дотичного поняття – міжкультурної компетенції долучилися С. Тер-Мінасова, О. Бондаренко.

Починаючи з 70–80-х років ХХ століття в країнах США та Європи було розроблено навчальні програми, що ґрунтуються на матеріалах фольклористики та етнології. У вітчизняній науці і системі освіти фахова підготовка педагогів доповнилася предметами «Етнопедагогіка», «Порівняльна педагогіка» та ін.

Ключовими тенденціями, які визначаються у стандартах вищої, середньої, дошкільної освіти є чуттєво-емоційне сприймання світу, асоціативно-образне та понятійно-логічне мислення, сприйняття цілісної картини світу через розуміння самотності культурної спадщини України як світової культурної скарбниці. Сутність міжкультурної взаємодії складають базові поняття: культура, культурна ідентичність, культурні цінності, культурна модель (паттерн) тощо.

Для формування досвіду міжкультурної взаємодії студентів під час опанування навчання необхідно дотримуватися певної методики, яка б визначала теми, види, навчальної діяльності, послідовність і характер завдань, види вправ та інші параметри освітнього процесу.

Дослідники (Безугла І., Григоренко О.) пропонують методи, які можна творчо використовувати для формування міжкультурної компетентності та взаємодії студентів, а також з метою мотивувати студентів самостійно

працювати щодо ознайомлення з культурним середовищем студентів – носіїв інших культур, які навчаються, наприклад, в одній академічній групі:

- «культурний асимілятор» з використанням техніки підвищення міжкультурної сенситивності;
- метод саморефлексії, що передбачає навчання студентів самостійно порівнювати особливості рідної культури та культуру партнерів по навчанню, спілкуванню тощо, а також формування здатності мислити з огляду представників іншої культури при розв'язанні будь-якої проблемної ситуації на практиці;
- метод оцінювання іншомовної культури застосовується в навчанні студентів за допомогою обговорення відеозаписів із реальними ситуаціями в певній сфері діяльності.

Окрім того, серед означених методів І. Безуглою виокремлено «метод контрастів», який передбачає ознайомлення студентів з комунікативною поведінкою, протилежною прийнятій у рідній культурі в певній ситуації спілкування [1, с. 35–36; 3, с. 81]. Такий метод уможливорює аналітичні розмірковування стосовно впливу на комунікативну поведінку іншої культури.

Важливим, на наш погляд, у впровадженні «методу контрасту» є використання вишиванки в якості ілюстративного матеріалу, оскільки в цій техніці присутні контрастні форми, контури, пропорції, символічне зображення світлого та темного боку буття, фактурне та тональне відображення змісту картини світу особистості, яка її виготовляла. Також вишиванка є значущим засобом, який допомагає засвоєнню трансформації зображуваного під час проєктування, створення композиції, доповнення попереднього культурного досвіду у виявленій образності форми та навіть події.

Особливо важливим стає з'ясування характеру комбінаторики вербальних та невербальних компонентів комунікації та взаємодії.

Т. Новінгер висловлює думку про те, що наявність невербальних знаків уможливорює здатність до утворення комунікативно значущих повідомлень, які корелюють з вербальними знаками. Дослідник також зазначає, що вербальна й невербальна комунікація не лише можуть доповнювати одна одну, а й, діючи окремо, справляти необхідний ефект [6, с. 54].

М. Кнапп, Дж. Халл висловили думку про те, що невербальний компонент комунікації може виступати як доповнення, заміщення, регуляція при деталізації вербального спілкування [7].

З огляду на це, вишиванка здатна виконувати своє символічне призначення без словесного супроводу, але за умови, коли вербальна й невербальна складова спілкування мають ідентичну інформаційну основу.

Звісно, етапу якісного міжкультурного спілкування в умовах вищої школи передусє процес формування національної самосвідомості студентів – носіїв української культурної спадщини.

Формування національної самосвідомості, успадкування молодим поколінням культурного досвіду українського народу є одним з провідних завдань виховання нової української генерації, оскільки забезпечує плекання громадян з наявним етнічним, а отже соціальним здоров'ям.

Національна самосвідомість формується під впливом різних чинників і насамперед злагодженням національно-патріотичного спрямування освітніх завдань, різні аспекти якого досліджують українські вчені (Бійчук Г., Кресіна І., Красильник Ю., Мірошніченко О., Паршук С., Колодій А. та ін.).

Суб'єктивна семантика національної самосвідомості в образотворчій діяльності розглядається дослідницею Т. Вовнянко як компонент образу світу [2, с. 51]. У свою чергу, образ світу розглядається сучасною психологією як складне утворення психіки, що не лише визначає окремий акт пізнання діяльності суб'єкта в цілому, а отже, задля кращого розуміння змістового навантаження, що передається у вишиванці, необхідно навчити студентів розуміти взаємозв'язок форми й змісту, засоби виразності виявлення характеру зображуваного, сутності, символіку орнаменту та стилізацію композиції. Не слід також легковажити композиційними закономірностями та прийомами в техніці вишиванки.

Відомо, що вишиванка є характерним атрибутом національно-культурної приналежності й до народів таких країн, як: Чехія, Білорусь, Австрія, Молдова та інші, але орнамент та кольорова гама цих композицій суттєво різняться. Це можна пояснити тим, що вишиванка є значущим чинником у поясненні умовності і відображенні реальних об'єктів, побажань та навіть історії певного етносу, країни, оскільки визнана кодом нації й засобом декоративної трансформації свідомості представників різних культур, що естетично маркує національну ідентичність.

Отже, нові геополітичні реалії сьогодення України зумовлюють необхідність у соціально, національно-культурному, полікультурному орієнтованому поколінні українців, формування в них не лише інтелектуально-інформаційних компетенцій, а й національної самосвідомості й міжкультурної консолідації з представниками культури різних етносів. Одним із засобів цієї кропіткої та важливої роботи є використання й інтерпретація вишиванки як важливого джерела становлення й розуміння національної ідентичності, адже вишиванка – це культурне надбання, яке містить концепти – образи, етнокультурні архетипи, символи.

Література

1. Безугла І. Сучасні методи формування досвіду міжкультурної комунікації. *Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця : збірн. наук. ст. : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Харків. 15–16 травня. «ХОГОКЗ», 2013. С. 35–38.

2. Вовнянко Т. А. Характеристика впливу складових Образу світу на колористичну стратегію суб'єкта під час вирішення образотворчих задач : *Матеріали IV Міжнародних читань «Психологія у сучасному вимірі: теорія та практика»*. Вісник Харківського університету, 2002. № 550. Частина 1. Серія психологія. С. 50–52.
3. Григоренко О. Інтерактивні форми навчання студентів – запорука успішного формування досвіду міжкультурної комунікації. *Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця : збірн. наук. ст. : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Харків. 15 –16 травня. «ХОГОКЗ», 2013. С. 81–85.
4. Hall E. T. *The silent Language*. Garden City. NY, 1959.
5. Gudykunst W. D., Kim Y. Y. (Eds). *Theories in Communication*. 1988.
6. Novinger T. *Intercultural communication. A practical guide*. University of Texas Press. T. 2001. 210 p.
7. Knapp M., Hall J. *Nonverbal communication in Human Interaction*. Harcourt Brace. NY. 1997. 1997 p.

Юлія Руденко,
*доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти
Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського,
e-mail: rudenkoj@gmail.com*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ОЗНАЙОМЛЕННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З УКРАЇНСЬКОЮ ВИШИВКОЮ

Ключові слова: інноваційні технології, діти дошкільного віку, українська вишивка.

Технологія навчання визначається словником-довідником «Дошкільна освіта» як «системне поєднання способів, засобів, комунікацій, відповідних ЗУН суб'єктів навчання...», витлумачується як системний метод створення, застосування, визначення всього процесу навчання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів», позиціонується як «широке використання аудіовізуальних засобів у навчанні...» [1, с. 267].

Освітні інновації визначаються вченими (Крутій К., Фунтікова О. та ін.) як «новизна, що істотно змінює результати освітнього процесу... методи, форми, засоби розвитку особистості, <...> організації навчання й виховання; <...> освітні, педагогічні технології...» [1, с. 108].

Впровадження інноваційних та інтерактивних технологій в освітньому процесі закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО) є необхідною вимогою сьогодення. Інноваційні технології навчання в ЗДО спрямовані насамперед на творчий розвиток особистості, її креативних здібностей.

В умовах пандемії COVID-19 актуальною є організація народознавчої роботи, з використанням таких інноваційних технологій, як: проєктування, мнемотехніка, інтерактивний музей народознавства, SMART-дошка та ін. Використання інноваційних та інтерактивних технологій у народознавчій роботі з дітьми дошкільного віку сприяє: позитивній мотивації до ознайомлення з українським народознавством; створенню методичного супроводу народознавчої роботи в ЗДО; можливості долучення до ознайомлення з українським народознавством як безпосередньо в закладі дошкільної освіти, так і дистанційно, разом із батьками; можливість одночасної участі в народознавчій роботі вихователів, батьків та дітей тощо.

Проілюструємо прикладом використання інноваційних технологій у народознавчій роботі з дітьми дошкільного віку на прикладі використання проєктувальної технології «Віртуальний народознавчий музей», тема «Ознайомлення дітей дошкільного віку з українською народною вишивкою». Використання технології передбачає ознайомлення дошкільників із зразками української народної вишивки (рушники (дитячі, подарункові, весільні), вишиванки тощо), їхніми регіональними, орнаментальними особливостями, символікою, призначенням української вишивки як безпосередньо в закладі дошкільної освіти, так і дистанційно. Зразки української вишивки розміщено за регіонами України. Технологія «Віртуальний народознавчий музей» містить добірку кращих зразків української вишивки, адаптовану до вікових особливостей дітей дошкільного віку та розрахована на використання як в ЗДО, так і спільне використання в сімейному вихованні. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розробці віртуального навчального посібника для дітей дошкільного віку «Українське народознавство в закладі дошкільної освіти», у якому буде розміщено: тексти малих фольклорних жанрів (скоромовки, лічилки, колісанки, забавлянки тощо), українських народних казок, українських пісень, українських народних ігор як у паперовому, так і у форматі CD-дисків, розрахованих відповідно на ранній молодший, середній, старший дошкільний вік; сценарії українських національних свят та обрядів; зразки народних промислів та ремесел України, українського одягу, української національної іграшки тощо. Вважаємо, що віртуальний посібник «Українське народознавство в закладі дошкільної освіти» сприятиме підвищенню інтересу вихователів та батьків до організації народознавчої роботи з дітьми дошкільного віку.

Література

1. Крутій К. Л., Фунтікова О. О. Дошкільна освіта : словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД. 2010. 324 с.

Діана Сабол,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри освітнього лідерства
Інституту післядипломної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка,
e-mail: d.sabol@kubg.edu.ua

ЕМОЦІЙНА СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ

Ключові слова: емоція, українська народна вишивка, позитивні емоції, естетичні емоції, декоративне мистецтво, катарсичний процес, етнічність.

Як один із виявів суспільної свідомості, декоративно-прикладне мистецтво будь-якого народу має позитивний вплив і на тих, хто виготовляє виріб, і на тих, хто його споглядає. Відповідь на питання про витоки цього позитивного впливу знаходимо в працях С. Л. Рубінштейна [7, с. 127]. Згідно з працями С. Л. Рубінштейна, рух завжди супроводжується емоцією: рух не лише виражає вже сформоване переживання, але і сам, включаючись в нього, формує це переживання. Правильний момент у розвитку емоційних станів полягає в констатації зв'язку емоцій і рухів. Поява в акті творчості нової художньої форми означає одночасне виникнення на основі моторного компоненту нової художньої емоції [7, с. 127].

Розглядаючи творчий процес вишивання в контексті тверджень С. Л. Рубінштейна [7, с. 127], можна сказати, що філігранна, дрібна моторика рук викликає у вишивальниці естетичні емоції – передчуття створення краси, переживання радості від зробленого, милування результатом роботи. Переживання цілого комплексу позитивних емоцій стимулює нові рухи, які, у свою чергу, несуть нові, теж позитивні, емоції. Цей процес нескінченний: чим більше людина працює, тим більше вона переживає позитивних емоцій. Будучи постійним, такий процес допомагає хворій людині видужати, а здоровій – гармонізуватись. Виходячи з цього, можна з впевненістю сказати, що вишивка чинить прямий терапевтичний вплив на суб'єкта даної творчості. Тому заняття з прикладної творчості, зокрема вишивання, своїм цілющим впливом створюють ефект терапевтичної профілактики: трансформуючи енергію у творчу активність, сприяють психологічній стійкості та здоров'ю.

Як уже зазначалося, накопичення нових позитивних емоцій під час вишивання сприяє катарсичному процесу, про який згадував і Л. С. Виготський [1, с. 32]. На наш погляд, подібне розуміння стосується не тільки глядача, але й виконавця. Емоції допомагають не лише в гармонізуючому та лікувальному процесах, вони також беруть безпосередню участь у формувальних процесах.

Емоція (від лат. *emovere* – збуджувати, хвилювати) звичайно розуміється як переживання, душевне хвилювання [3, с. 17]. Це психічний

процес, що відображає особисту значущість та оцінку зовнішніх і внутрішніх ситуацій для життєдіяльності людини. Емоції – феномен психофізіологічний, тому про виникнення переживання людина може судити як завдяки самоусвідомленню свого стану, так і за характером зміни вегетативних показників (частоти серцевих скорочень, артеріального тиску, частоти дихання і т. ін.) та психомоторики (міміка, пантоміма, рухові реакції, голос) [3, с. 17]. Емоції і почуття, так само як інші психічні процеси, забезпечують відображення та пізнання навколишнього світу. Однак емоції відбивають реальну дійсність у формі переживань [3, с. 17]. Тому споглядання вишитих виробів викликає певні емоції, які «служать для відображення суб'єктивного ставлення» до культури народу, як відображення етнічності.

З цієї позиції варто розглянути естетичні почуття. В інтерпретації академічного тлумачного словника, естетичне почуття – це «емоційна реакція людини на естетичні цінності». Витвори української народної вишивки – це культурне надбання народу, яке базується на етнічних проявах майстринь, на їх світобаченні і відтворенні цього бачення на полотні. Такі міркування виводять нас у сферу спостереження за тим, як українська народна вишивка викликає естетичні почуття, що базуються на етнічності.

Зауважимо, що кожна особистість сприймає явища, події та предмети по-своєму. Те ж саме стосується й питання сприйняття людиною символів та знаків. Одні символи викликають захоплення, радість, інші – печаль, сум. Захоплення, сум, радість – усе це прояви суб'єктивного ставлення людини до сприйняття символів, це її емоційні переживання. Українська народна вишивка – це світ символів, реакція на який через емоційну складову формує етнічну свідомість. Як уже згадувалось вище, емоції – це психічне відображення у формі переживання життєвого смислу [3, с. 19], у нашому випадку, символіки, бо в українській народній вишивці закладено багатий спектр символіки і знаковості. В емоційних переживаннях відбивається життєва значущість інформації, що пов'язана з тим чи іншим символом [4]. Коли реципієнт сприймає вишиті символи, він сприймає їх як естетичну інформацію.

Естетична інформація викликає певні емоційні переживання, які можна визначити як емоційний процес, що містить у собі три компоненти [3, с. 19]. Перший – це емоційне збудження, яке визначає мобілізаційні зрушення в організмі: зростає швидкість та інтенсивність перебігу психічних, моторних, вегетативних процесів. В окремих випадках збудливість може, навпаки, зменшитись. Другий компонент – емоційний знак: позитивне відчуття виникає тоді, коли подія оцінюється як позитивна, негативне – навпаки, коли подія оцінюється як негативна. Позитивне відчуття спонукає до дії, спрямованої на підтримку позитивної події, негативне – спонукає до дії, спрямованої на усунення контакту з негативною подією. Третій компонент – ступінь контролю почуттів (від повної орієнтації та контролю над почуттями до повної дезорієнтації та безконтрольності) [3, с. 20].

Значущість естетичних емоцій у житті людини виражається також у їх функціях. Щодо вишивки важливою є відображувально-оцінювальна функція. Маються на увазі процеси, за яких людська психіка через емоції оцінює значущість предметів і ситуацій для досягнення цілей і задоволення потреб; вони є тією системою сигналів, за допомогою якої суб'єкт дізнається про значущість теперішніх, минулих і майбутніх подій [5, с. 89] або про значущість побаченого. У контексті відображувально-оцінювальної ролі емоцій цікавою є думка Є. П. Ільїна «Оцінка (ставлення) залежить від суб'єктивного сприйняття того, що бачить людина, яке зіставляється з еталонами, бажаннями, смаками цієї людини» [3, с. 108]. Тут наголошено на суб'єктивній природі естетичних емоцій.

Як стверджує Б. І. Додонов, «емоційна діяльність полягає в тому, що відображена мозком дійсність зіставляється з відображеними в ньому постійними або тимчасовими програмами життєдіяльності організму і особистості» [2, с. 18]. Позиція цього автора виділяє важливу функцію емоцій – функцію життєзбереження. Подібне розуміння впливу орнаменту на психіку реципієнта через емоційну сферу демонструє О. Г. Польшина: «Орнамент як знак впливає на емоційну сферу особистості, викликаючи певні переживання, а орнамент як символ має своє значення і пов'язаний із свідомістю та мисленням людини. Також слід пам'ятати, що український орнамент є поліхромним зображенням, що додатково впливає на емоційну сферу» [6, с. 26].

Отже, виходячи з вищеописаних теоретичних позицій можна стверджувати, що вивчення, споглядання і сам процес вишивання має прямий вплив на психіку людини і, зокрема, через емоційну складову формує етнічну свідомість. Даний підхід ілюструє те, що врахування всіх трьох компонентів емоційних переживань естетичної інформації підходить до формування етнічної свідомості через емоційне сприйняття української народної вишивки.

Література

1. Выготский Л. С. Психология искусства. Москва : Педагогика, 1987. 368 с.
2. Додонов Б. И. Эмоции как ценность. Москва : Политиздат, 1978. 30 с.
3. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. СПб. : Питер, 2001. С. 13–24.
4. Колір у народному та декоративно-прикладному мистецтві України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://koloristika.info/t_kdm.php. Заголовок з екрану.
5. Макарова І. Психологія. Москва : ЮРАЙТ, 2010. 144 с.
6. Польшина О. Г. Психосемантичні особливості сприймання студентами народної орнаментальної символіки : дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.01; Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2005. 177 арк.
7. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание: Человек и мир. СПб. : Питер, 2003. 512 с.

Зіновія Сірецька,
викладач Вишницького коледжу
прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка,
e-mail: zinaua1@gmail.com

ОДВІЧНА КРАСА ОРНАМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ГЕОРГІЯ ГАРАСА

Ключові слова: орнамент, вишивка, мистецтво, Георгій Гарас.

У вишивці ніжній, у вишивці тужній
І радість життя, і бурхливі дощі,
Створив її Гарас великий і мужній
Для кожного з нас – Храм мистецтва в душі.

Ці слова Тамари Севернюк доводять, що споконвіків на нашій землі було так, що найвеличніших і найсвітліших вершин українського духа сягали передовсім ті, хто мав Богом дане тонке відчуття ментальності нашого народу – глибини його душі і серця, тонких нюансів слова і пісні, найделікатніших і найніжніших відтінків творів народного мистецтва.

Заслужений майстер народної творчості Георгій Олексійович Гарас був саме таким митцем від Бога, митцем, що вийшов із глибини рідного народу, пізнав найбільші таїни народного мистецтва і творчо осмисливши й розвинувши їх, зачарував світ небаченими дивосвітами української орнаментики [1, с. 3].

27 лютого ми відзначили 120 річницю з дня народження буковинця, вашківчанина, великого художника-орнаменталіста Георгія Гараса. Людини, роботи якої полонили весь світ і зокрема Україну своєю витонченою гамою кольорів, досконалими поєднаннями геометричних і рослинних орнаментів, несподіваними і свіжими власними мотивами у здавалось би, неперевершених взірцях буковинської вишивки й килимарства.

Заповітною мрією Гараса був жанровий живопис, і він в молоді роки захоплюється ним, та згодом переконається, що покликання його – орнамент. Орнаментика не була чимось новим у житті самодіяльного художника – буковинці здавна є майстрами вишивання і килимарства. Кмітливий хлопець ще змалку приглядався, як матуся вишиває, навіть брався й собі мережити подібні зразки на папері. Помітивши це, дівчата-вишивальниці приходили, аби він їм випишував такі візерунки.

Гарас наполегливо творив нові зразки буковинського орнаменту. Його шанували і шанують усі: парубки й дівчата – вдягаючи його вишиванки, молодята – ступаючи на його весільні рушники, матері – вінуючи дітей вишитими за його взірцями подушками, статечні буковинські газди – вдягаючи на найбільші свята так звані «гарасівки».

Його роботи експонуються на обласній та республіканській виставках народного мистецтва, прикрашають журнали та експозиції музеїв. За його орнаментами вишивальниці й ткалі з Буковини і далеко за кордоном виготовляють чудові килими і вишивки.

За підрахунками самого митця, його творчий доробок складає близько двох тисяч різноманітних мистецьких робіт – орнаментів, живописних полотен, переведених у форму ескізів для вишивання портретів українських письменників, культурних діячів, видатних постатей нашої культури. За іншими підрахунками, проведеними вже по смерті народного художника, його творча спадщина налічує понад три тисячі робіт.

Говорячи сьогодні про творчість Георгія Олексійовича, не можемо не згадати добрим і теплим словом Берегиню народного умільця – дружину Євдокію Петрівну Гарас. Це була незвичайна жінка. Господиня і майстриня, віддана шанувальниця унікального таланту свого чоловіка, вона втілювала його задуми на полотні. Сам Георгій Олексійович не зробив жодного хрестика, жодної вишивки – він лише створював взірці на міліметровці, а вишивала переважно вона, його вірна дружина, та ще численні вишивальниці з різних куточків України і з-поза її межам [1, с. 8].

Після смерті Георгія Гараса Євдокія Петрівна в хаті, у якій вони жили з чоловіком та дітьми, створила унікальний музей його творчості.

Зазвичай ювілей Георгія Гараса святкує вся Буковина, і Вижниця не є винятком. Творчі вечори, круглі столи та конференції присвячені ювілею художника проводяться у Вижницькому коледжі прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка, бо з Георгієм Олексійовичем нас об'єднує мистецтво. Наш навчальний заклад не мислить себе без творінь видатного художника, ми черпаємо нові ідеї, натхнення, любуючись незрівнянними узорами митця, використовуючи барвистість і розкіш власноруч створених узорів.

А особливо студенти відділу «Художня вишивка, моделювання та конструювання одягу», «Образотворче мистецтво та креслення», «Художнє ткацтво» досконало знають орнаменти всіх регіонів і добре впізнають руку митця серед багатьох інших, тому що їхніми руками в коледжі створюються щороку нові рушники, скатерті, подушки, доріжки, серветки. І саме вони, беручи за основу його орнаменти і поєднуючи їх з сучасним кроєм, отримують святковий, ексклюзивний, неперевершений одяг.

Усе, що створив своїми руками Г. Гарас, вічне, невмируще. І доки живильна сила краси і гордість за талановитого митця струменітиме нашими судинами, доти ми наповнюватимемо серце теплом сонця і великої любові до нашого земляка, до істинно величних і глибинних коренів свого народу.

А ми у свою чергу – люди творчі, будемо старатися возвеличувати, популяризувати і примножувати велич мистецтва буковинського краю.

Література

1. Гарас Г. Світ української вишивки. Феномен Георгія Гараса / Передм. Чопик Г. (укр., англ. мовами). Львів : «Видавництво «Мс», 2008. 180 с., іл.

Любов Слатвинська,
голова Міжнародної Організації
Українських Громад «Четверта хвиля»,
член управи Конгресу Українців Канади,
голова імпрезаційної комісії
в Шкільній Раді (відділ Торонто),
редакторка дитячого навчально-
пізнавального журналу «Розумники»,
директорка центру раннього розвитку
дитини Smart Kids
e-mail: lubanja2000@gmail.com

ДЕНЬ ВИШИВАНКИ В ТОРОНТО! «ВИШИВАНКА ЄДНАЄ УКРАЇНЦІВ»

День вишиванки – відносно молоде свято, але в Торонто набрало своїх обертів. Уперше було проведено в 2016 році.

Всеукраїнське свято, яке покликане зберегти споконвічні народні традиції носіння етнічного вишитого одягу для українців у діаспорі – це не тільки одяг, це усвідомлення своєї приналежності до певної культури, а також популяризації українського в багатокультурному суспільстві.

Кожна родина береже вишиванку, як частинку України та передають з покоління в покоління.

У травні в Торонто українська діаспора святкує довгоочікувану подію – свято Дня Вишиванки! Це свято неабияк згуртовує українців різних поколінь та нагадує їм про рідну символіку, рідні традиції та незламний дух нації.

У Торонто започатковано акцію "Народжені у вишиванці". Якщо людину стороною обходить біда та неприємності – кажуть, що вона народилась у сорочці. А якщо новонароджені українці з'являються на світ за океаном, далеко від Батьківщини, то сорочка в них повинна бути вишита.

Ідея акції "Народжені у вишиванці" належить громадській організації "Всесвітній День вишиванки", яку вони започаткували 2014 року. Українці Канади завжди були знані в світі завдяки збереженню своїх традицій, тому з 2017 року організація "День вишиванки у Торонто" і Корпорація "Міст" започатковує цілорічну програму "Народжені у вишиванці". Адже ми повинні підтримувати і продовжувати культуру нашої нації, особливо такі теплі і приємні моменти нашого життя, коли щойно народжене маленьке дитинча стало частиною великого українського народу.

Кому ми даруємо вишиваночки? Ми даруємо вишиваночки новонародженим у Канаді діткам, чії батьки вважають себе українцями: чи мама, чи тато, чи обоє!

Назвемо заходи до Дня вишиванки:

1. Школи організують свято Дня вишиванки.

Toronto Catholic District School Board Інформація розміщена на офіційному сайті.

2. Увага до свята українців від уряду Канади. Велика подяка депутатам федерального Парламенту Канади за щорічну підтримку наших ініціатив до Дня вишиванки! Це важлива підтримка.
3. Фестиваль вишиванки.
4. Вишивана хода.
5. Фото-конкурс.
6. Вишиваний Ярмарок.
7. Вишивана ода і Автопробіг.
8. Концерт української пісні, українських колективів у High Park.

Валентина Снегірєва,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: v_snegirova@i.ua*

РОСЛИННІ СИМВОЛИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ВИШИВАНКАХ І В ПІСНЯХ

Ключові слова: культура, символ, рослинні символи, мотив, орнамент, пісня.

Актуальною освітньою політикою нині є підтримка культурного розмаїття і культурної ідентичності особистості в полікультурному українському соціумі. Про це йдеться, зокрема, в Законі України «Про освіту», стаття 12, п. 1 (2017; зі змінами 2018–2020), Державному стандарті базової середньої освіти (2020).

Важливу частину культури складають символи, які органічно формують картину світу особистості. Можна стверджувати, що культура «з'їтка» із символів. Механізм функціонування символів спирається на ірраціональну сферу, пов'язану із суспільними та особистими почуттями, емоціями. Через емоції символи формують відповідні установки і переживання. Більшість дослідників вважає, що мистецтво як інтуїтивний спосіб відтворення уявлень у цілому має символічний характер [1].

Символ як строго диференційоване за змістом уявлення, що викликає усталене коло асоціацій у певній поетичній системі, найбільш повно, на наш погляд, дослідила В. І. Єрєміна [2]. Символіка є найважливішою поетичною особливістю народної лірики, яскравим показником її стилю, тому що вона надає пісні краси, емоційності, сприяє кращому засвоєнню її смислів.

У мистецькій і побутовій символіці українців значну роль відігравав рослинний світ (фітосимволіка). Одні й ті самі рослинні символи і мотиви можна знайти на керамічних виробках і в петриківських розписах, на рушниках і сорочках, у народних піснях, прислів'ях і приказках. Так, в орнаментах вишивок є всі рослини, які згадуються в ліричних піснях та використовуються в родинній обрядовості. Найдавніші з них – мотиви, пов'язані з *барвінком, хмелем, виноградом*, та мотиви із зображенням дуба. Ці орнаментальні мотиви вчені виводять з дохристиянських вірувань і вважають їх глибоко архаїчними [3].

На вишивках майже всіх регіонів України поширеним є мотив «виноградної лози», який ще в середині XIX ст. мав геометричні форми, і лише на початок XX-го набув натуралізованих обрисів, перетворившись на детальні зображення виноградних грон або композиції з переплетеної виноградної лози. На Буковині вважають, що це вплив молдавських традицій. Характерно, що виноградний орнамент тут досить часто використовують для весільного одягу, що дає можливість провести аналогії з весільними обрядовими піснями, у яких виноград асоціюється з веселим, добрим життям.

Сакральне дерево слов'янського світу – дуб – символ життя, сонця, вічності буття, довгого віку та світобудови. Орнамент «дубове листя» часто зустрічається в стилізованому вигляді у вишивках Київщини, Волині, Полтавщини, Східного Поділля. Для народнопісенного поетичного мовлення характерні усталені фольклорні символи, які ґрунтуються на типових семантико-асоціативних зв'язках: «дуб зелененький – козак молоденький»; «дубе, дубе зелений – хлопче, хлопче молодий».

Невід'ємним елементом у вишивках є калина. Цей мотив-орнамент має свою історію. На Поліссі з калини дружки плели вінок нареченій, і в цьому вінку та в українському народному вбранні вона разом з дружкою (подругою) обходила своїх родичів і кликала їх на весілля. Традиційно калиною прикрашали коровай для молодих, а на весільному рушнику мотиви калини і дуба були символами дівочої краси та чоловічої мужності. На святковому столі перед одруженими також красувався букет із гілочок дуба та калини. З гілок калини чоловіки робили сопілки та колиски для немовлят.

Українці відтворюють калину не лише у вишиванках і рушниках, а й розписі посуду, в кованих виробках, у різьбленні, в барельєфах, гончарних виробках, писанках тощо. Пісні про цю рослину, веселі та журливі, й досі звучать у різних куточках України: «Ой у лузі калина», «А калина – не верба», «Ой у лузі при долині зацвіла калина», «Червоная калина, похиле деревце», «А в лузі калина весь луг прикрасила» та ін. Фітосимволіка в ліричних піснях наділена особливою виразністю і семантикою. Зокрема калина, яка цвіте, символізує як позитивні переживання героя, так і негативні.

Стилістична виразність народнопісенних слів-символів посилюється їх зменшувально-пестливими формами, які надають фольклорним текстам виняткової теплоти, ніжності і задушевності й, відповідно, служать засобами

створення емоційного колориту та експресивного тону українських народних ліричних пісень: Ой у лузі цвіте калинонька, / Відреклася мене родинонька. / Нема в мене ні батька, ні неньки, / Ані брата, ані сестриноньки [4, с. 268]; Ой зацвіла калинонька близько перелазу; / Добре було наймитові в господаря зразу [4, с. 259].

Наведений культурний контент може бути використаний на уроці української літератури під час вивчення народної пісні, в інтегрованому курсі («Українська мова, література та мистецтво») тощо.

Література

1. Лотман Ю. М. Символ в системі культури. *Избранные статьи в 3-х т.* Т. 1. : «Статьи по семиотике и типологии культуры». Таллин, 1992.
2. Еремина В. И. Художественный мир народной поэзии. СПб., 2016.
3. Нікішенко Ю. І. Символіка рослинних орнаментів української вишивки на одязі початку ХХ ст. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9293/Nikishenko_Symvolika_roslynnykh_ornamentiv.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 19.05.2021).
4. Соціально-побутові пісні [упоряд. і передм. О. М. Хмільовської]. Київ, 1985.

Галина Темник,
науковий співробітник
Міжнародного інституту освіти,
культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету
«Львівська політехніка»,
e-mail: temnyk.science@gmail.com

ВИШИВАНКА ЯК ЕЛЕМЕНТ КРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Ключові слова: українська мова як іноземна, країнознавча компетентність, вишиванка, країнознавчий аспект, лінгводидактичний аспект, естетичний аспект.

Вивчення іноземної мови, у тому числі української мови як іноземної, нерозривно пов'язане із вивченням культури, історії, ментальності народу-носія мови. Здобуття країнознавчої компетентності відбувається на всіх етапах вивчення мови, починаючи з початкового і до найвищого. Обсяг та складність країнознавчої інформації в курсі української мови як іноземної (далі – УМІ) варіює відповідно до рівня вивчення мови. Тематика вишиванки

як одна із фундаментальних в українській культурі присутня фактично на усіх етапах. Зазначена проблематика ще не отримала відповідного наукового осмислення. Чи не єдиною публікацією є розвідка О. Гордої «Формування лінгвокраїнознавчої компетенції на прикладі вивчення нової української традиції – День вишиванки» [1].

Про тему вишиванки у курсі української мови як іноземної можна говорити в кількох аспектах: країнознавчому (вивчення як об'єкт української матеріальної культури), лінгводидактичному (вивчення лексем із коренем вишив-, шив- та інших, пов'язаних із супутніми процесами), естетичному (ілюстрування навчальних матеріалів, застосування як елемента одягу під час культурно-освітніх заходів).

Особливості інтерпретації тематики вишиванки у курсі УМІ можемо простежити на матеріалі освітніх ресурсів та заходів, створених та проведених у Міжнародному інституті освіти, культури та зв'язків з діаспорою.

На початковому рівні А1–А2 тема вишиванки представлена, зокрема, у підручнику «Крок-1» [4] безпосередньо у двох аспектах: лінгводидактичному та естетичному, країнознавчий аспект тут розкрито опосередковано. Як ілюстративний матеріал вишивка, вишиванка, вишиті рушники український стрій присутні в підручнику декілька разів, скажімо, в уроках «Хобі» [4, с. 21], «В універмазі. Одяг і мода» [4, с. 40], «У крамниці сувенірів» [4, с. 42–43], «День Незалежності» [4, с. 80]. У переліку мовних одиниць, пов'язаних із темою вишиванки, студенти знайомляться із такими словами та словосполученнями, як *вишивка, вишивати, вишитий рушник, традиційна українська вишивка хрестиком, червоний і чорний колір – традиційні кольори української вишивки, орнамент, вишита сорочка*.

На середньому та вищому рівнях (В1–В2, С1–С2) присутність вишиванки в навчальному процесі набуває ширшого застосування, стає об'єктом країнознавчого студіювання. На цьому навчальному етапі серед ресурсів, створених у Міжнародному інституті освіти, культури та зв'язків з діаспорою, цікавим прикладом є підручник «Ключ до України: міста і люди» [3, с. 200–207], де у другій частині одна із рубрик присвячена Дню вишиванки. У цій частині підручника поняття вишиванки представлене у трьох аспектах – естетичному, лінгводидактичному та країнознавчому.

Особливо активне застосування вишиванки відбувається під час літніх шкіл української мови та культури «Крок до України», оскільки студенти мають змогу, перш за все, використати вишиванку як елемент одягу та обговорити тематику вишиванки на заняттях та дискусійних клубах, як-от під час зустрічі з Лесею Воронюк, засновницею Дня вишиванки [2].

Таким чином, вишиванка присутня в навчальному процесі на всіх рівнях вивчення мови у трьох аспектах (естетичному, лінгводидактичному, країнознавчому), на цих матеріалах в іноземців формується уявлення про українську культуру, зокрема про національний одяг, традиції його оздобу. Водночас вишиванка як елемент країнознавчої компетентності сприяє

формуванню комунікативної компетентності, оскільки ця тема мотивує та зацікавлює до спілкування.

Література

1. Горда О. Формування лінгвокраїнознавчої компетенції на прикладі вивчення нової української традиції – День вишиванки. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/10/part_1/10-1_2019.pdf#page=16 (дата звернення: 20.05.2021).
2. Зустріч із Лесею Воронюк на літній школі «Крок до України» [Електронний ресурс]. URL: <https://miok.lviv.ua/?p=18293> (дата звернення: 14.06.2021).
3. Ключ до України : міста і люди: підручник з української мови як іноземної (рівні B2–C1) / Ірина Ключковська, Оксана Горда, Оксана Трумко, Наталія Мартинишин, Галина Темник, Ольга Руснак. Львів : Колір ПРО, 2020. Ч. 2. 296 с.
4. Крок–1 (рівень А1–А2). Українська мова як іноземна : книга для студента / Олеся Палінська, Оксана Туркевич. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2014. 100 с.

Лідія Тимків,
*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
e-mail: lidia.tymkiv@pnu.edu.ua*

ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИШИВКИ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНОГО ПСИХОЛОГА

Ключові слова: арттерапія, мистецтво вишивки, арттерапевтичні групи.

Однією із найхарактерніших рис сучасної освіти в Україні є її гуманістична спрямованість, яка ґрунтується на підході дитиноцентризму, на створенні особливого психологічно комфортного і розвивального навчального середовища в закладі загальної середньої освіти. Це спричинило активний пошук нових методів психотерапевтичних впливів, спрямованих на гармонійний та різнобічний розвиток особистості учня, що дозволить виокремити зовнішні та внутрішні механізми для активізації його особистісного зростання і творчого саморозвитку. Саме арттерапію можна вважати одним із найефективніших засобів гармонізації розвитку особистості. Використання різних видів арттерапії в діяльності практичних

психологів розглянуто в низці наукових праць з ізотерапії (Вознесенська О., Деркач О., Захаров А., Мардер Л., Харенко С. та ін.), у тому числі й терапії засобами декоративно-прикладного мистецтва. Зокрема, аксіологічні аспекти психокорекції особистісного розвитку підлітка засобами народного мистецтва розглянуто в працях О. Милюзиної, де висвітлено особливості використання мистецтва вишивки та писанкарства.

В енциклопедії освіти арттерапія визначається як «лікувально-профілактична й корекційна діяльність з використанням мистецтва; складова психотерапії, складний синтез галузей наукових знань – педагогіки, психології, мистецтва, медицини, ергономіки» [1, с. 29]. Відомий педагог С. Гончаренко трактує арттерапію як «динамічну систему взаємодії між учнем (дитиною, студентом, дорослим), продуктом його зображувальної творчої діяльності і педагогом (арттерапевтом) у так званому «фасилітуючому» арттерапевтичному просторі з метою реалізації важливих функцій освіти: психотерапевтичної, корекційної, діагностичної, розвивальної, психофізіологічної, реабілітаційної тощо» [3, с. 36].

Особливість використання арттерапевтичних методик у психологічній практиці сучасної школи полягає у розв'язанні таких завдань: діагностичних, психотерапевтичних, виховних, розвивальних, корекційних.

Арттерапевтичні заняття можна проводити в окремо визначений позанавчальний час. Завдання у контексті арттерапії можуть бути найрізноманітнішими: від малювання до колажування, виготовлення ляльок-мотанок, створення «живих» картин у пісочниці, а також вишивка та ін.

Творча взаємодія підлітків в арттерапевтичній групі, організованій психологічною службою освітнього закладу, за допомогою засобів мистецтва вишивки, на думку О. Милюзиної, дасть можливість школярам «не тільки виразити як ранні, так і актуальні в контексті «тут-і-тепер» усвідомлювані і неусвідомлювані почуття і потреби, а й за допомогою втілених у символічних образах писанки та вишивки ціннісних орієнтирів, змістовно «наповнити» свою спрямованість на реалізацію і розвиток власного «Я» [2, с. 159].

Заняття творчістю допомагає людині швидше адаптуватися в мінливих умовах сьогодення. Вишивання хрестиком чи гладдю – це своєрідна можливість для дітей пристосуватися до складних життєвих обставин шляхом висловлення своїх почуттів засобами мистецтва і пізнання світу за допомогою художніх образів.

Художні образи оживають у їх свідомості і орієнтують на правильне, гармонійне розв'язання суперечностей з власним «Я». Образи, які відтворені у вишивці, стають призмою, через яку можна досліджувати взаємодію дитини з зовнішнім світом. Дитина переводить свої думки і почуття на тканину і чітко усвідомлює їх символічність і значимість. Саме це усвідомлення і дозволяє їй знайти вирішення проблеми, подолати наслідки стресу і вийти з психологічної кризи. І це вже не тільки психологічна, але і важлива соціальна функція арттерапії мистецтвом вишивки.

Окрім цього, процес вишивання приваблює, захоплює, адже ця робота досить кропітка і вимагає повного занурення. Якщо тематика роботи подобається школяреві, то вона сприятливо позначиться на нервовій системі і психологічному настрої. Кропітка ручна робота налаштовує на позитивний лад, а також формує хороші візуалізації.

У людині природою закладений величезний творчий потенціал. Якщо він реалізований і отримує практичне втілення, то стає надійною опорою, яка дає людині здатність протистояти перипетіям долі, зберегти моральне і душевне здоров'я. Тому з самого початку історії людської цивілізації мистецтво було і засобом спілкування, і засобом самореалізації особистості і засобом її терапії. Завдяки подібній природі мистецтва духовна енергія людини знаходить яскраво виражену, закінчену форму у творчості. Творчість – як ніякий інший вид людської діяльності – надає людям можливість висловити у творах процес самосвідомості, світовідчуття і філософію життя. Творчий процес завжди передбачає взаємовплив двох складових: реальності і деякої відстороненості від неї. Саме цей процес робить творчість корисною у психотерапії.

Література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 206 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер 2008. 1040 с.
3. Милюзина О. Аксіологічні аспекти психокорекції особистісного розвитку підлітка засобами народного мистецтва. *Психологія особистості* : науковий теоретико-методологічний і прикладний психологічний журнал. 2013. № 4. С. 156–164.

Ірина Товкач,
кандидат психологічних наук,
старший викладач
кафедри педагогіки і психології
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова,
e-mail: i.tovkach03@gmail.com

ВИШИВАНКА В ЖИТТІ СУЧАСНОЇ ДИТИНИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: вишиванка, дитина дошкільного віку, цінності, психічні процеси, арттерапія тощо.

Біла вишита сорочка, так звана «вишиванка» – невід’ємна складова частина українського національного одягу. Її символіка надзвичайно багата, орнаменти – різноманітні, відрізняються в різних частинах нашої країни. У минулому вона служила своєрідною візитною карткою, за якою можна було визначити походження людини, що її одягала.

У сучасному суспільстві даний символ стає все більш популярним предметом гардероба людей різного віку. Традиційний крій вишитого одягу – довільний, тому такі речі не стискають та не обмежують рухів людини. А тканини – найчастіше льон та бавовна, які добре пропускають повітря. Саме вишиванки все частіше обирають як весільне вбрання, одягають під час державних свят, на святкування дня народження, ювілею та навіть у буденні дні. Також сама вишивка дозволяє враховувати індивідуальність кожного, хто її одягає, покращує емоційний стан дорослої людини і дитини.

Таким чином, вишиванка є доречною та корисною будь-де і будь-коли і у будь-якому віці. Розглянемо це детальніше.

Саме діти дошкільного віку характеризуються надзвичайною допитливістю, мовленнєвою активністю, тому потребують інформації і «пізнавального спілкування», хоч вони дещо суб’єктивно засвоюють образний матеріал, а за допомогою запитань, зокрема й навколо образу вишиванки: «Чому вишиванка так називається?», «Навіщо люди вдягають вишиванки?» та інших дошкільнята задовольняють свої пізнавальні потреби.

Варто також взяти до уваги, що реалії сьогодення засвідчують загальне зниження читацької активності, пріоритет аудіо- та аудіовізуальних засобів отримання інформації [3, с. 389]. Однак переконані, що саме образ вишиванки може привернути увагу малюка не лише до телевізора, комп’ютера, а й до якісної, добре ілюстрованої книги з віршованими творами та іграми для спілкування з дитиною, наприклад, до такої, як: «Забавлянки. Віршотворені ігри для спілкування з дитиною, пробудження, годування, купання, масажу» з чудовими ілюстраціями із зображенням діточок у вишиванках [2].

Тому переконані, що розглядаючи вишиванки, слухаючи пісні, вірші, казки про цей оберіг, діти змалку долучаються до національної культури, а це сприятиме розвиткові психічних процесів і особистісному зростанню в дошкільному віці.

Вишиванка є й потужним українським етнічним оберегом. Адже у неї вишивальниця кожним стібком вносила свою любов, підтримку та тепло душі. Відповідно, дитяча вишиванка – це зв'язок дитини з родиною, притягування до неї позитивної енергії, захист для дитини відповідної статі, її емоційний комфорт на генетичному рівні. Так, у давні часи вишивані сорочки для дівчинки шили з рукавів маминої сорочки, а для хлопчика – з татової. Сорочки, вишиті хрестиком, оберігали від пристриту, а шиті гладдю дівчачі вишиванки символізували здатність своїх господинь знаходити компроміс, згладжувати гострі кути в будь-яких ситуаціях тощо. Тому коли про дитину говорили, що вона народилася в сорочці – це означало, що їй насправді пощастило з долею і вона буде прихильною до нього.

Отже, завдяки вишиванці дитині прищеплюється повага до народних традицій і розуміння, що і одяг може висловлювати патріотичний дух, сприяти формуванню загальнолюдських цінностей. Зокрема, дослідження сучасних науковців свідчать про те, що ціннісні орієнтації закладаються в старшому дошкільному віці та досягають повного рівня узагальненості, але за умови дотримання загальнолюдських та європейських цінностей педагогами та батьками, які мають неабиякий вплив на особистісне зростання дошкільників [4].

Беззаперечно, що вишиванки відрізняються неймовірною красою та стилем, сприятимуть формуванню цінностей в основі освітнього процесу: визнання самоцінності дошкільного дитинства, його потенціалу та особливої ролі в розвитку особистості; щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства як передумова її повноцінного розвитку та подальшої самореалізації у житті; повага до дитини, особливостей її розвитку та індивідуального досвіду; зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я дитини; цінування життя й благополуччя як уміння цінувати, дорожити, плекати, підтримувати та створювати безпечні умови для себе та інших, створення умов безпечного середовища у природному, предметному та соціальному оточенні; розвиток творчих задатків, здібностей, талантів дітей; збереження традицій національного досвіду сімейного та суспільного виховання для збагачення культурного потенціалу взаємодії між поколіннями [1].

Елементи української вишивки також застосовують в арттерапії, коли дитина разом із педагогом, батьками малюватиме різні елементи орнаментів, які характеризуватимуть ту чи іншу вишиванку. Колір сорочки та орнаменту відіграє важливу роль у вишиванці. Червона вишивка, таким чином, є символом вогню, світла, любові, вишивка синіми нитками – символом води, неба, жовтими символізує сонце, зеленими означає молодість, а білими – чисту душу й думки людини. Усі вони різні і тому будуть цікаві для сучасної

дитини, адже вишивка – символ краси та міцного здоров'я, а також щасливої долі; оберег і своєрідний оберіг від усього лихого, що може статися в людському житті, символ країни, у якій вона живе й розвивається дитина і переймає з покоління в покоління традиції своєї родини.

Таким чином, підводячи підсумки, варто вказати, що українська вишиванка пройшла довгий шлях. Наші предки залишили нам величезний скарб – вишиванку. І ми зобов'язані не лише не втратити його, а й примножити і передати її наступному поколінню, що символізує родину пам'ять, вірність та любов у сім'ї, так необхідну для психічного здоров'я дитини.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти: новий стандарт дошкільної освіти. *Педрада. Портал освітян України*. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2895-bkdo-2020-prokt-novogo-standartu-doshklnno-osvti> (дата звернення: 19.05.2021).

2. Забавлянки. Віршотворені ігри для спілкування з дитиною, пробудження, годування, купання, масажу / Укладач збірки та автор низки віршів Наталія Мазур. Ілюстрації Ольги Кузнецової. Київ: ТОВ «Час майстрів», 2019. 64 с. : іл. (Серія «Найкраще – дітям»).

3. Федорченко Т. Є. Вплив засобів масової інформації на дітей старшого дошкільного віку. *Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: збірник наукових праць* / за заг. редакцією Г. В. Беленької, В. І. Бондар, І. М. Шоробури. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2020, 496 с.

4. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі: навч.-метод. посібник / Т. О. Піроженко, Л. І. Соловйова та ін. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2016. 248 с.

Ольга Третяк,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної
та початкової освіти,
Інституту післядипломної освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
e-mail: o.tretiak@kubg.edu.ua

ВИХОВНИЙ ВПЛИВ КРИЛАТИХ ВИСЛОВІВ ПРО ВИШИВАНКУ НА УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Ключові слова: крилаті вислови, вишиванка, виховання, патріотизм, учні початкової школи, традиції, Україна, прислів'я, приказки.

Сьогодні позначене зростанням інтересу до історії свого народу, витоків української культури. Народні знання є не лише окремим видом допоміжних знань, але й засобом, що сприяє формуванню в дітей інтересу до національної культури, та є передумовою формування їх національної самосвідомості і виховання патріотичних почуттів.

Саме під впливом системи народознавчих заходів діти проходять шлях свого розвитку від підсвідомого розуміння своєї етнічної належності у молодшому віці до національної зрілості.

Знати свій народ – це знати мамину пісню, що посіяла в душі дитини зернятка, котрі, зійшовши, проростали в добро, любов і ласку людини; це пам'ятати батьківську хату; це знати бабусину вишиванку; це знати дідусеву казку про правду і кривду. Біла вишита сорочка – це давня традиція, повна глибокого змісту. Це символ краси і чистоти, майстерності і святковості [2].

У наші дні вишита сорочки стала своєрідним «генокодом» української культури, художнім втіленням національної ідеї, уособленням глибинних патріотичних почуттів її носіїв.

Крилаті вислови, прислів'я, приказки мають виховний зміст, на основі якого виховується любов до рідної мови, символів, історії, минушини, громадянських і патріотичних почуттів. Багато спільного із «крилатими висловами» мають прислів'я та приказки. Їх об'єднує насамперед метафоричність, стислість, чіткість викладу, а також всепроникаюча сила. Крилаті вислови є складовою частиною когнітивної бази носіїв мови і мають великий асоціативний потенціал, роблячи мову експресивною й емоційно забарвленою [1].

Оригінальною, різноаспектною одиницею фразеології є крилатий вислів, дослідження якого стало одним із головних завдань сучасної лінгвістики. Крилаті вислови як елементи лексики і фразеології літературної мови розглядали видатні науковці, а саме: О. О. Потебня, Л. А. Булаховський, В. В. Виноградов, С. І. Ожегов, М. М. Шанський,

В. І. Гаврись, І. К. Білодід, І. І. Чернишова та інші. Можна сказати, що питання про семантику крилатих висловів не належить до дискусійних, бо відомі лінгвісти майже однаково підходять до цієї проблеми.

Уперше вираз «крилате слово» знаходимо в епічних поемах Гомера. Як термінологічний вираз він використовується у книзі Г. Бюхмана «Крилаті слова» («Geflügelte Worte», 1864 р.). Німецький лінгвіст акцентує увагу на тому, що крилаті слова – це приказки або прислів'я літературно-освічених людей, на відміну від приказок, прислів'їв народного мовлення.

Мелодійна мова нашого народу має суцвіття магічних висловів, сприймаючи які людина може оновитися, переосмислити свої вчинки, дії, думки. Вміле використання в усному і писемному мовленні крилатих слів є ознакою високої загальної і мовної культури, а також високого рівня освіченості [4].

Маємо наголосити, що саме від мовленнєвої культури першого вчителя значною мірою залежатиме, наскільки сильним буде позитивний вплив організованої мовленнєвої діяльності на виховання і розвиток учнів.

Учителі початкової школи на уроках української мови та літературного читання активно використовують крилаті вислови про вишиванку як засіб впливу на свідомість дитини у вигляді своєрідного натяку, повчання й настанови, спонукаючи до роздумів, самоствердження, розуміння значення кожного вимовленого слова, що мотивує їхні пізнавальні інтереси, відкриваючи для себе скарби знань, що акумулює мова народу. За змістом наші крилаті вислови важливі тим, що в них, як у люстерці, відбивається українське народне життя з усіма своїми мальовничими особливостями, його погляди на природу, на людей, на значення всіх явищ життя. Наприклад: *«Українська вишивка – це «молитва без слів», а сама вишиванка – це є оберіг людини».* *«Вишиванка, пісня, мова – це країна кольорова», «Яка вишиванка, така і дівчина».* *«Вишиванка – це книга життя вишивальниці».* *«Своя сорочка ближче до тіла».* *«Як неділя, то й сорочка біла».* *«До Великодня сорочка хоч і лихенька, аби біленька».* *«У наших хазяйок по сто вишиванок, а в мене одна – та й та біла щодня».* *«У кого мати рідненька, у того вишиванка біленька і голівка гладенька».*

Прислів'я та приказки можна порівняти з порадами і підказками, які дає народна українська мудрість кожній людині в її повсякденних проблемах.

Короткі ємні висловлювання мають повчальний характер, вони застерігають, радять, засуджують і хвалять, спираючись на авторитет багатьох поколінь українського народу. Завдяки великій дотепності, високому естетизму та невичерпному таланту українці продовжують і зараз примножувати багату духовну спадщину, накопичену за довгі століття [3].

І в результаті крилаті вислови стали основою багатівікового життєвого досвіду, взаємин між людьми та навколишнім світом нашої Батьківщини.

І на основі досвіду нашого народу ми можемо наповнювати наш мовленнєвий простір такою ж багатою і колоритною мовою, як наші мудрі предки. Наша мова, за народною мудрістю та науковими підтвердженнями на

сьогодні, має визначальне значення у повсякденному житті. Тому якість життя прямо пропорційна якості спілкування.

Наприклад, учителька початкових класів Голованівського ліцею імені Тараса Григоровича Шевченка Голованівської селищної ради Дудар Лілія Миколаївна при вивченні тематичного тижня «Свято вишиванки» з ЯДС у 1 класі організувала навчання так, щоб діти розширили свої уявлення про Україну, про традиції та національний український одяг. Учні ознайомились із вишиванкою як одним із видів національного українського мистецтва.

Вчителька постійно дбає про змістовність та емоційну насиченість усіх етапів уроку з першокласниками, підказуючи дітям цікаві прийоми і засоби ігрового спілкування (жест, міміка, інтригуючий тембр голосу, цікаві римування, несподіване продовження ігрових сюжетів) [5, с. 83].

Учні проявили активність та допитливість під час благополучної атмосфери спілкування. Із захопленням діти грають в ігри «Знайди риму», «Мовні дивинки», «Склади павутинку...», «Продовж чистомовку», «Пантоміма на прислів'я», «Пазли складаємо – крилаті вислови про вишиванку читаємо». Першокласники підбрали рими до слова «вишиванка» – *схованка, співанка, Іванка, забаганка, читанка, колисанка, писанка, стеблинка, перлинка, соломинка, ялинка*. Учні Лілії Миколаївни об'єднавшись у групи, залюбки розфарбували розмальовки вишиванок різних регіонів України. За такими ігровими діями стоїть зміна потреб і свідомості дітей, самовираження і виховання характеру.

Цікавий досвід вчительки початкових класів Пенькової Оксани Олексіївни комунального закладу «Устинівське Навчально-виховне об'єднання загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів». Працюючи з дітьми, постійно спостерігає, як сяє обличчя школярика, коли зрониш крилатий вислів про його зовнішність. Цей символічний код має в собі і українська вишиванка. У ній закодована сукупність божественної енергії, що утворюють гарантійний вплив на долю людини. Тільки скажи: «*Ти народився в сорочці*» – і діти відчують захист материнської любові, неймовірне прагнення бути щасливим у житті.

Що й говорити про крилатий вислів: «*Рукави – як писанка, а личко як маків цвіт*» – він переповнює дитячу душу позитивними емоціями та налаштовує на чистоту, скромність, довершеність своєї вдачі.

Особливо важливий для учнів вислів: «*Хочеш бути здоровим – носи вишиванку!*» Його повторюють самі діти, бо знають, що вишиванки лікують своїми мальовничими хрестиками, гармонізують енергетичну оболонку людини. Вони вірять, що вишиванка надає людині гармонійні вібраційні впливи. У класі об'єдналися діти багатьох національностей, але вишиванка є в кожного. Це оберег! Це свято!

Учителька початкових класів Говоруха Людмила Петрівна гімназії № 179 міста Києва в роботі зі своїми учнями щороку до Всесвітнього дня вишиванки обов'язково проводить виховний захід, на якому розповідає, що вишиванка – не лише атрибут свята, а й повсякденний елемент життя

українців. Вишиванка була сімейним скарбом, а прикрасити її вишивкою – це було справжнє мистецтво, яке передавалося з покоління в покоління.

На не просте запитання *«Чим же для кожного з вас є вишита сорочка?»*, учні відповідають: *«Це гордість за країну!»*, *«Це – традиції!»*, *«Це сучасно!»*, *«Це модний бренд!»*, *«Це – оберіг!»*, *«Це – моя Батьківщина!»*, *«Це – завжди свято!»*

А потім учні створюють бутафорію до цього свята: *«Я люблю вишиванку!»*, *«Одягни вишиванку!»*, *«Прийди в школу у вишиванці!»*, *«Бережи українське, носи – вишиванку!»*.

На уроках української мови та ЯДС учні записують прислів'я про вишиванку, які давно стали крилатими висловами, як каліграфічні хвилинки та пояснюють їх зміст. Наприклад: *«Не лінуйся, дівонько рушники вишивати – буде чим гостей шанувати»*, *«Як мати рідненька, то й сорочка біленька»*, *«Бідний на сорочку старається, а багатий і кожуха цурається»*, *«Якщо дощ намочив перший раз одягнену вишиванку – на багатство»* та інші. Словникова робота над словами крилатих висловів, їх ідейної спрямованості є важливим видом роботи з розвитку мовлення учнів. Найбільш поширеним способом пояснення слів з крилатих висловлювань є добір синонімів.

Усі ці види роботи виховують у дітей культуру сприймання крилатих висловлювань, почуття гордості за свою країну, любов і повагу до свого роду, повагу до національних цінностей та їх популяризацію серед підростаючого покоління.

Мовленнєвий розвиток і виховання є надзвичайною багатоплановою темою [5, с. 168]. Так, учителька початкових класів Слов'янської гімназії Тельнік Любов Миколаївна збирила прислів'я та приказки про вишиванку та розробила тестові завдання *«Чи знаєш ти крилаті вислови про вишиванку?»*. Використовує їх як засіб мовленнєвого виховання під час каліграфічних хвилин та розвитку мовлення. Учителька використовує крилаті висловлювання як вільний мовний простір, і незамінний засіб пізнання світу, людей, природи і суспільства. Таким чином, розвиваючи комунікативні уміння своїх вихованців, Любов Миколаївна посилює вимоги до граматичної правильності мовлення, стилістичної виразності, точності, логічності, естетичності. А все це ознаки мовленнєвої культури.

Таким чином, педагоги розвивають комунікативні уміння своїх вихованців, використовуючи крилаті вислови про вишиванку як засіб народної педагогіки. Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини, починаючи з початкової школи, є актуальним та допомагає сформувати ті компетенції, які закладають основи національної самосвідомості, національно-культурної ідентичності.

Рідна мова, історія народу, його традиції, звичаї та обряди, народні символи та народна символіка – усе це є тим благодатним ґрунтом, на якому зростає національна свідомість.

Література

1. Брацун О. І. Поняття «крилатий вислів» та його метамовна інтерпритація. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Vznu_fi_2012_1_18.pdf (дата звернення: 18.05.2021).
2. Зеліско Л. Крилаті вислови відомих митців. URL: <https://gallery101.com.ua/famous-artists-said/>! (дата звернення: 18.05.2021).
3. Етнохата. Прислів'я та приказки українського народу. URL: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/poslovitsy-i-pogovorki-ukrainskogo-naroda> (дата звернення: 18.05.2021).
4. Коваль А. П. Крилаті слова в українській літературній мові. URL: <https://lib.kherson.ua/publ.krilati-slova-v-ukrainskiy-literaturniy-movi5> (дата звернення: 18.05.2021).
5. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : посібник для вчителів та методистів початкової освіти. 2-е вид., перероблене. Київ : Богданова АММ, 2009. 226 с.

Віра Фижделюк,
викладач-методист,
заступник директора з навчальної роботи
Вижницького коледжу прикладного
мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка,
e-mail: verafizhdelyuk@gmail.com

ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИШИВКИ В КОНТЕКСТІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Ключові слова: художня вишивка, мистецька освіта, фахова підготовка.

Зміни освітніх парадигм до європейської інтеграції суттєво впливають на професійну освіту в мистецькій сфері. Збереження культурної спадщини свого народу, усвідомлення культурного контенту у світовому контексті, створення умов для розвитку й творчої самореалізації особистості – основна мета державної політики в цій галузі. Відповідно до цього вища мистецька освіта покликана на «формування фахівців, здатних розв'язувати складні задачі та практичні проблеми у галузі образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва та реставрації або у процесі навчання, що передбачає проведення наукових досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог» [3, с. 5].

У Вижницькому коледжі прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка вікова традиція, крок за кроком від викладача до студента, стає усе більш багатогранною, а поняття «професійного розвитку» молодого фахівця завжди залишається пріоритетним. Збереження традицій, їх налаштування на нові

запити культурного простору сьогодення – головна умова успішної та продуктивної модернізації мистецької освіти.

Відділ художньої вишивки був створений ще в 1940 році і до сьогоднішнього дня є одним із провідних відділів коледжу. У довоєнні та післявоєнні роки спеціалізація мала назву «Художня вишивка». У 1965–1966 рр. розпочалося впровадження в навчальний процес програм художнього конструювання та моделювання одягу, та згодом спеціалізація отримала назву «Художня вишивка, моделювання та конструювання одягу». За час існування відділу підготовлено понад 700 висококваліфікованих фахівців художньої вишивки та художнього моделювання [2, с. 113].

На відділі художньої вишивки багато років працювала Заслужена майстриня народної творчості, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, кавалер ордена Княгині Ольги, лауреат премії імені Г. Гараса Олена Онуфріївна Гасюк. Паралельно з роботою, тоді ще в училищі, молода майстриня і сама навчається і формує методичну, дослідницьку, авторську базу вишитих орнаментів. Пізніше ці напрацювання стали основою для створення книги «Буковинська народна вишивка», яка нині є справжньою енциклопедією знань для сучасних вишивальниць [1, с. 33].

Також великий внесок у розвиток художньої вишивки закладу освіти зробили В. А. Демчик, В. В. Карчевська, Н. В. Кукош, Н. Д. Симака, Я. Я. Сичова. Вони самовіддано працювали в царині традиційного народного мистецтва, зберігаючи його особливості, збагачуючи, створюючи нові вишукані візерунки, навчаючи і виховуючи прийдешнє поління майстрів Вишницького коледжу.

Сьогодні викладачами спеціалізації працюють: В. І. Андрич, М. І. Задорожна, О. М. Мицкан. Основною метою викладачів і студентів є вивчення і збереження народних традицій художньої вишивки Буковини та створення на основі них сучасних творів декоративно-прикладного мистецтва.

«Вишивати – це як молитися» переконана заслужена художниця України, майстриня, засновниця бренду Telizenko fashion house Олександра Теліженко. Сьогодні мисткиня працює на бакалаврському відділенні Вишницького коледжу, де керує курсовим та дипломним проектуванням, розширює світобачення студентів своїм глибинним трактуванням сутнісної основи буття українців.

Класично структура змісту художнього навчання ґрунтується на виділенні головних, найбільш суттєвих компонентів процесу фахової підготовки й визначенні доцільних зв'язків між ними. Як свідчить аналіз нормативно-програмних матеріалів, структуризація сутності й оформлення змісту процесу художнього навчання визначається метою дисциплін мистецького циклу та основними положеннями організації процесу навчально-пізнавальної, навчально-творчої діяльності студентів у їхньому взаємозв'язку. Фахові дисципліни: «Професійна майстерність», «Композиція і

проектування», «Моделювання та конструювання одягу» та інші допомагають студентам сформуватись як творча особистість, фахівець. Асортимент виробів, створений студентами, – це декоративні доріжки, настільники, портъери, скатертини, обрядові рушники, жіночі сукні, чоловічі ансамблі та дитячий одяг.

Особливе місце на спеціалізації посідає одяг та оздоблення його вишивкою. Беручи за основу вивчення народного костюма, майбутні фахівці розробляють моделі вбрання, у яких кольорова гама, декор і сучасний крій органічно поєднуються та створюють нові, сучасні, художні образи. Роботи молодих дизайнерів-модельєрів є учасниками та переможцями багатьох обласних, республіканських, міжнародних виставок, конкурсів, фестивалів (фестиваль молодих дизайнерів «Весняні акорди» м. Івано-Франківськ, фестиваль «Вишиваний дивотвір» м. Чернівці, «Водограй» м. Косів).

Мистецька освіта в коледжі базується на виразних національних пріоритетах, вікових традиціях професійного та народного мистецтва, але одночасно є відкритою до сучасних світоглядних тенденцій. Попри акцент на традиційності, твори митців вишивки дихають сучасним подихом мистецтва XXI століття.

Література

1. Буковинська Гуцульщина. Історико-краєзнавчо-туристичний часопис. Вижниця : Черемош, 2020.
2. Козубовський Д. О. Вижницький коледж прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка. Чернівці : Митець, 1997. 120 с.
3. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» для другого (магістерського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.05.2019 р. № 726. Київ, 2019. 14 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/023-obrazotvorche-mistetstvo-dekorativne-mistetstvo-restavratsiya-magistr.pdf> (дата звернення: 17.05.2021).

Олена Фідкевич,
кандидат філологічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: elena.fid@ukr.net

**УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КОСТЮМ
ЯК ЗАСІБ СИМВОЛІЗАЦІЇ В ХУДОЖНІЙ СИСТЕМІ
«ВЕЧОРІВ НА ХУТОРІ ПОБЛИЗУ ДИКАНЬКИ» М. В. ГОГОЛЯ**

Ключові слова: М. Гоголь, національний костюм, «Вечори на хуторі поблизу Диканьки», художня система.

«Вечори на хуторі поблизу Диканьки» – збірка повістей, поява якої в 1831–1832 рр. зробила М. Гоголя популярним письменником.

Костюм є важливим структурним елементом художньої системи Гоголя, зокрема у «Вечорах на хуторі поблизу Диканьки» деталі національного українського строю мають високу інтенсивність використання та важливу функціональну значущість. Гоголь навіть супроводжує текст збірника словничком, у якому із 131 слова 32 є найменуваннями предметів та деталей костюма, тканин, крою.

До визначення функцій костюма у творах М. Гоголя зверталось багато дослідників. Це передусім відомі українські літературознавці Ю. Барабаш, В. Звиняцьковський, Є. Сверстюк, Н. Крутікова, Є. Маланюк, П. Михед, В. Чемерис, В. Яворівський та інші. У російській гоголіані це питання розглядалось в роботах О. Белого, В. Віноградова, Г. Гуковського, Ю. Манна, В. Набокова, О. Чудакова та інших.

Приналежність Гоголя до української чи російської літератури є наразі предметом гострої дискусії. П. Михед зазначає: «Чи не найскладнішим є питання українськості Гоголя. У наш час стало майже звичним дорікати письменнику за його невиразну позицію щодо національного буття. Тема ця далеко не нова, але сьогодні на неї запит. Проте до уваги майже не береться той факт, що жив письменник у добу, коли національна свідомість лише зароджувалась ... від того, хто перший чи голосніше сказав: «Це моє!», справа не вирішується. Гоголь все ж не «Криворіжсталь», його приватизувати неможливо» [3, с. 9]. Тієї ж думки дотримується і Євген Сверстюк: «Але Гоголь не підлягає приватизації. Нема ніяких розумних підстав ловити того птаха, обскубувати йому крила і прив'язувати до свого двору» [4].

Утім Є. Сверстюк зауважує, що національний інстинкт у митця був дуже сильний, найповніше він виявився в повісті «Тарас Бульба», а сам факт написання творів російською мовою в першій половині ХХ ст. і пізніше не

був визначальним для національної самоідентифікації [4]. П. Михед акцентує твердження, що «генеративна парадигма Гоголевих творів уформована на українських ментальних уявленнях, утілених у когнітивних моделях російської мови» [3, с. 7].

Отже, вважаємо, що творчість Гоголя потрібно розглядати в контексті епохи, до якої він належав. Письменник добре знав побут українського селянства, його вдачу, традиції та обряди. Українська тема колоритно представлена в його першій збірці, зокрема завдяки використанню описів українського національного строю.

У листах до матері він просить надати точний опис національного костюма: «В следующем письме я ожидаю от вас описания полного наряда сельского дьячка, от верхнего платья до самых сапогов, с поименованием, как это все называлось у самых закоренелых, самых древних, самых наименее переменявшихся малороссиян; равным образом названия платья, носимого нашими крестьянскими девками, до последней ленты, также нынешними замужними и мужиками» [1, с. 141].

Безумовно, така увага до національного костюма пояснюється особливостями романтичного жанру повістей, творчим завданням представлення екзотичного для петербурзького читача українського світу, розкриття характерних проявів української народної душі.

Утім задум автора далекий від намагання презентувати етнографічно точний національний український костюм у всіх його подробицях. Гоголь використовує лише одну-дві деталі – і одразу вимальовується цілісний образ, адже для типізації відбираються етнографічно точні деталі із високим ступенем узагальнення рівня символу: намисто з коралів, вінок, стрічки; сорочка, гаптована красним шовком, шапка із смушок, свитка. Гоголь у повістях презентує читачеві типових романтичних героїв: молоді українка і українець, батько, мачуха, козак, чорт, чаклун тощо. Усі ці персонажі мають узагальнені риси.

Так, дівчата в повістях практично не відрізняються одна від одної. Наприклад: «...на возу сидела хорошенькая дочка с круглым личиком, с черными бровями, ровными дугами поднявшимися над светлыми карими глазами, с беспечно улыбавшимися розовыми губками, с повязанными на голове красными и синими лентами, которые, вместе с длинными косами и пучком полевых цветов, богатою короною покоились на её очаровательной головке» («Сорочинський ярмарок») [2, с. 112 – надалі нумерація сторінок надається по цьому виданню]; «Да, парубки, вам ли чета я? вы поглядите на меня, – продолжала хорошенькая кокетка, – как я плавно выступаю; у меня сорочка шита красным шелком. А какие ленты на голове! Вам век не увидать богаче галуна! Все это закупил мне отец мой для того, чтобы на мне женился самый лучший молодец на свете!» («Ніч перед Різдом») [с. 207].

Звичай прикрашати голову стрічками і квітами (квітчатися) та використовувати велику кількість нагрудних прикрас був дуже поширений серед українських дівчат. Стрічки і прикраси найчастіше згадуються Гоголем

як головна ознака українського дівочого костюма: «Дивчата, у которых на головах намотана была целая лавка лент, а на шее монист, крестов и дукатов, старались пробратися еще ближе к иконостасу» («Ніч перед Різдвом») [с. 241]. Навіть русалки змальовані письменником у білих сорочках із прикрасами: «...девушки, в белых, как луг, убранный ландышами, рубашках; золотые ожерелья, монисты, дукаты блистали на их шеях» («Травнева ніч або утоплена») [с. 141].

Сіра або брудна сорочка для українців – це ознака бідності, убогості, горя: «Сорочка на ньому, як земля» – каже українське прислів'я. Біла, чиста сорочка вважається необхідним предметом недільного одягу. Це стосується і прикрас, які одягали в неділю або на свята. Убогий одяг Гоголь використовує в описах персонажів, щоб підкреслити різницю в соціальному становищі, як наприклад, одяг бідного Петра і вбрання багатой Пидорки. На відміну від дірявої сірої свитки парубка, на Пидорці – червоні чоботи, дорогі стрічки і «шитий золотом кунтуш» («Ніч напередодні Івана Купала») [с. 141].

Зазначимо, що Гоголь найчастіше зображає недільний або святковий одяг. Це важливо для усвідомлення творчого задуму письменника – представлення України як романтично прекрасної землі.

Із гаптованого одягу в Гоголя найчастіше згадується дівоча сорочка, вишита червоними шовковими нитками, що також не є регіональною ознакою, червоний колір вишивки в гоголівських текстах передусім – символ свята, краси, молодості.

Образи дорослих жінок у повістях більш різноманітні, ніж дівочі: від ідеалу жінки та дружини красуні Катерини до Солохи і Хіврі, персонажів із демонічними ознаками. Ця відмінність підкреслюється і особливостями їхнього вбрання. Катерина: «Дивилися гости белому лицу пани Катерины, черным, как немецкий бархат, бровям, нарядной сукне из голубого полутабенку, сапогам с серебряными подковами» («Страшна помста») [с. 244]. «А пойдет ли, бывало, Солоха в праздник в церковь, надевши яркую плахту с китайчатою запаскою, а сверх ее синною юбку, на которой сзади нашиты были золотые усы, и станет прямо близ правого крылоса, то дьяк уже, верно, закашливался и прищуривал невольно в ту сторону глаза; голова гладил усы, заматывал за ухо оселедец и говорил стоявшему близ его соседу: «Эх, добрая баба! Чорт-баба!» («Ніч перед Різдвом») [с. 211]; «Неугомонная супруга... Но мы и позабыли, что и она тут же сидела на высоте воза в нарядной шерстяной зеленой кофте, по которой, будто по горностаевому меху, нашиты были хвостики красного только цвета, в богатой плахте, пестревшей как шахматная доска, и в ситцевом цветном очипке, придававшем какою-то особенную важность ее красному, полному лицу, по которому проскальзывало что-то столь неприятное, столь дикое, что каждый тотчас спешил перенести встревоженный взгляд свой на веселенькое личико дочки» («Сорочинський ярмарок») [с. 112].

Предмети чоловічого костюма, які зустрічаємо в повістях Гоголя, – це передовсім: свитка, шапка, шаровари, пояс, люлька, які самі по собі мають

символічний зміст як елементи гендерної ознаки, богатирства, приналежності до козацького війська.

Найголовнішим предметом чоловічого одягу в повістях Гоголя є шапка. Це уявлення також має народні коріння. У стародавні часи в Україні існувало вірування, що ходити під відкритим небом з непокритою головою гріх для чесного чоловіка. У народі виробилися прислів'я: «Без шапки мов злодій ходить», «Жупан, як жупан, аби шапка добра».

Шапка в повістях Гоголя також є знаком мужності, певного статусу чоловіка, зокрема ознакою заможності, особливо шапка із решетилівських смушок. Якщо герой губить шапку, він втрачає цей статус, гідність: «Только хватился за шапку – и шапки нет. Всплеснул руками покойный дед, как вспомнил, что вчера еще поменялись они на время с запорожцем. Кому больше утащить, как не нечистому. Вот тебе и гетьманский гонец! Вот тебе и привез грамоту к царице!» («Запропаца грамота») [с. 185].

Символіка предметів національного строю підкреслюється їхньою яскравою кольоровою гамою, коштовністю матеріалів, з яких вони виготовлені («біла свитка», «пояс усіх кольорів», «срібний пояс», «смушева шапка», «золоті галуни» тощо).

Вбрання козака, найбільш мальовниче серед чоловічих костюмів у повістях Гоголя, – це символ мужності, молодечтва, завзятості: «Не успел пройти двадцати шагов – навстречу запорожец. Гуляка, и по лицу видно! Красные, как жар, шаровары, синий жупан, яркий цветной пояс, при боку сабля и люлька с медною цепочкою по самые пяты – запорожец, да и только!» («Запропаца грамота» [с. 182]; «Но виден в толпе красный верх козацкой шапки пана Данила; мечется в глаза золотой пояс на синем жупане; вихрем вьется грива вороного коня. Как птица, мелькает он там и там; покрикивает и машет дамасской саблей, и рубит с правого и левого плеча. Руби, козак! гуляй, козак! тешь молодецкое сердце; но не заглядывайся на золотые сбруи и жупаны: топчи под ноги золото и камень!» («Страшна помста») [с. 267]. Зазначимо, що саме в запорізький жупан перевдягається Вакула. Гоголь тим самим підкреслює його сміливість, красу його душі.

Цікавим напрямом дослідження є також дослідження костюмів представників потойбічних сил. Предмети їхнього одягу мають якусь незвичну особливість, наприклад, червоний колір свитки чорта, жупана чаклуна; «чудная шапка» колдуна, занадто яскраве та строкате вбрання Солохи. Узагалі милування своїм вбранням, занадто велика увага до нього – це мотив, який пов'язаний у Гоголя із демонічними силами, так чорта в повісті «Ніч перед Різдом» письменник називає «хвостатим франтом» [с. 215], а Хіврю із «Сорочинського ярмарку» – «дородною щеголихою» [с. 112].

Отже, яскраві народні костюми в повістях збірки «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» є засобом створення їхньої загальної мажорної тональності, протиставлення святкової, сповненої поезії та високого сенсу української старовини буденній і безбарвній петербурзькій дійсності, у якій

опинився письменник: «Эх, старина, старина! Что за радость, что за разгулье падет на сердце, когда услышишь про то, что давно-давно и года ему и месяца нет, деялось на свете!» («Запропаша грамота») [с. 181].

Завдання індивідуалізації не є головним у повістях цього циклу. Гоголь представляє переважно романтичну картину українського життя, а національний український костюм у художній системі письменника стає ключовим засобом символізації певних типів персонажів, знаком їхньої узагальненої сутності.

Література

1. Гоголь Н. В. Письмо Гоголь М. И., 30 апреля 1829 г. С.-Петербург. *Полное собрание сочинений*: [В 14 т.] / АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом). [М.; Л.]: Изд-во АН СССР, [1937–1952]. Том 11. С. 141.

2. Гоголь Н. В. Полное собрание сочинений: [В 14 т.] / АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом). [М.; Л.]: Изд-во АН СССР, [1937–1952]. Том 1. 556 с.

3. Михед П. В. Проблеми українського гоголезнавства: попередні підсумки й найближчі перспективи. *Література та культура Полісся. Вип. 45: Проблеми вивчення творчості Миколи Гоголя: підсумки та перспективи* / Відп. ред. і упорядник Г. В. Самойленко. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2008. 187 с.

4. Сверстюк Є. Різдяний гість Гоголь. *Кримська світлиця: Всеукраїнська громадсько-політична та літературна газета*. № 2 за 06.01.2005. URL: <http://svitlytsia.crimea.ua/?section=article&artID=2798> (дата звернення: 17.05.2021).

Тетяна Хорошковська-Носач,
науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: khoshkovska@ukr.net

ВИШИВАНКА ЯК СИМВОЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Ключові слова: вишиванка, національна ідентичність, український народ, символ.

Залучення сучасної молоді до збереження й шанування історії, культури, національних цінностей і традицій українського народу, формування активної громадянської позиції є головними пріоритетами Концепції Державної цільової соціальної програми національно-

патріотичного виховання на період до 2025 року, Концепції національного виховання студентської молоді та низки інших нормативно-правових документів. Окрім того, одним із завдань Нової української школи є формування національно свідомої особистості на основі суспільно-державних і загальнолюдських цінностей та культурно-історичного досвіду нашого народу, його традицій і звичаїв, розуміння національної ідентичності. Останнє можливе через ознайомлення молодого покоління з культурним надбанням українського народу, зокрема вишивкою.

З вишивкою пов'язана наша багатовікова історія. Українці завжди ставилися до вишитого одягу та рушників як до святині. Вони вірили, що вишитий рушник оберігає кожну хату, а вишита сорочка – саму людину від недобрих очей, заздрісних думок і всього лихого. Вишиті речі передавалися з покоління в покоління, з роду в рід, береглися як сімейні реліквії.

У вишивці закодовано історію, споконвічні культурні звичаї та традиції українців. Вишивка – це символ, який зберігає коріння українського народу, наша національна гордість, духовна свідомість, символ національної ідентичності, знак роду, заповіт і сила предків, своєрідний зв'язок поколінь, символ, який об'єднує українців у всьому світі. У вишивці, за словами Лесі Воронюк, зашифровано генетичний код нації.

Вишиванка для українців – не просто одяг чи витвір мистецтва. Це душа українського народу, історична спадщина і зв'язок багатьох поколінь, міфологія, релігія наших предків. Вона символізує духовне багатство, мудрість, родинну пам'ять і пробуджує високі патріотичні почуття в серці кожного українця.

Вишиванка – це своєрідний оберіг українського народу, символ здоров'я та краси, молодості, міцного здоров'я та щасливої долі, кохання та вірності, материнської любові та ласки.

Одяг з елементами вишивки є в повсякденному гардеробі чи не кожного українця. Нині вишиванка сприймається і як святкове вбрання, і як щоденний одяг. Сьогодні нікого не здивуєш поєднанням вишиванки з джинсами, костюмом чи навіть зі шкіряною курткою. Носити вишиванку стало не тільки патріотично, а й модно, стильно та ексклюзивно, про що влучно сказала сучасна українська письменниця Ліна Костенко: «Бережи українське – носи вишиванку!».

Зберегти традиції українського народу щодо створення та носіння етнічного національного одягу покликане міжнародне свято – Всесвітній день вишиванки, – започатковане у 2006 році Лесею Воронюк – тодішньою студенткою факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, а нині українською письменницею, журналісткою і громадською діячкою, членкинею Національної спілки журналістів України. Всесвітній день вишиванки традиційно відзначають у третій четвер травня. У цей день в усіх куточках України та поза її межами організують Паради вишиванок, флешмоби, фотосесії, майстер-класи народних мистецтв (вишивки, плетіння),

конкурси на найкраще сімейне фото у вишиванках тощо. Останнім часом до святкування активно долучається молоде покоління – у закладах загальної середньої освіти проводяться тематичні уроки, виховні години, конкурси та ярмарки за участі школярів.

Сьогодні можна сміливо сказати, що вишиванка є одним із символів національної ідентичності українського народу.

Література

1. Концептуальні засади реформування середньої школи. Нова українська школа. Міністерство освіти і науки України / за заг. ред. М. Грищенка. 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 17.05.2021).

2. Про затвердження Концепції національного виховання студентської молоді : Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 25.06.2009 р., протокол № 7/2-4. *Верховна Рада України. Законодавство України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr2_4290-09#Text (дата звернення: 17.05.2021).

3. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 1233-р. *Верховна Рада України. Законодавство України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1233-2020-%D1%80#top> (дата звернення: 17.05.2021).

Інна Червінська,
доктор педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки початкової освіти,
завідувач творчої навчально-наукової лабораторії
«Гірська школа Українських Карпат»
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
e-mail: chervinska.inna@gmail.com

ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ РЕГІОНУ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ У ФОРМУВАННІ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Ключові слова: етнокультурна спадщина, духовність, духовна культура, освіта, виховання.

За умов інтегрування України до світового освітнього простору актуалізується проблема формування духовної культури зростаючої особистості, адже тривале функціонування вітчизняної системи освіти в

авторитарному «полі» призвело до розриву між сутнісним і належним, нехтування національними духовними пріоритетами у вихованні дітей і молоді.

Реформування національної системи освіти передбачає культивування у зростаючій особистості високої духовної культури, утвердження в міжлюдських стосунках гуманних засад – доброти, справедливості, толерантності, власної гідності, принциповості. Переоцінка цінностей, економічна нестабільність, зміни в політичному житті несприятливо впливають на процес виховання зростаючого покоління, що спричиняє антигуманні вчинки та втрату моральних орієнтирів.

Проблема формування морально-етичних норм та ціннісних орієнтацій школярів завжди була й надалі залишається однією з найактуальніших у теорії і практиці виховання, що знайшло своє відображення в наукових публікаціях щодо формування морально-етичних, духовних цінностей особистості (Бех І., Боришевський М., Вишневський О., Докукіна О., Зязюн І., Євтух М., Кононко О., Савченко О., Сухомлинська О.), окреслення провідних ідей морального виховання дітей в українській родині (Ігнатенко П., Семенов О., Скульський Р., Скуратівський В., Стельмахович М.), зарубіжний досвід формування моральності підростаючого покоління (Жуковський В., Красовицький М.).

Всебічний розвиток особистості неможливий без відродження духовної культури та вітчизняних етнічних виховних традицій, надбань народної педагогіки. Зростання національної свідомості народу, прагнення досконало пізнати історичні джерела етнокультурної спадщини, почерпнути багатства національної ментальності стають за таких умов внутрішньою потребою дитини. «Однак формування національної свідомості громадян, збереження національної самобутності та свободи залежать від орієнтації системи освіти на збереження національних самобутніх традицій в освіті. Недарма спроби знищення української державності та ідентичності турецькі, польські, мадярські, румунські уряди починали із знищення основ національної освіти, культури й науки», зазначає П. Кононенко [1, с. 36].

Тому одним із пріоритетних завдань сучасної національної системи освіти і виховання молоді є розвиток духовності, що зумовлює актуалізацію питання впливу етнокультурної спадщини, соціокультурного простору закладу загальної середньої освіти на формування духовної культури зростаючої особистості.

Оцінюючи сутність буття з позицій добра і справедливості, особистої гідності, горяни створили свою автентичну «дуже совісну і гуманну мораль», у структурі якої найбільшими цінностями стали духовна культура, людяність і милосердя. Структурною основою духовної культури особистості є моральні й світоглядні ідеали, духовні потреби та переживання, моральні та світоглядні переконання. Завдяки ідеалам формуються ціннісні орієнтири особистості та інші елементи духовності.

Формування особистісної культури здійснюється соціумом через соціальні осередки та інститути (сім'я, соціальні групи, виховні заклади, формальні та неформальні об'єднання). Аспект культури особистості прийнято називати культурністю людини, яку пов'язують з освіченістю.

Виходячи з твердження, що справжнім творцем культури, життя народу є духовна особистість, виховання духовної культури повинно стати провідним напрямом діяльності української національної школи. Повернення до духовного коріння народу, його етнокультурної спадщини (мови, культури, традицій, звичаїв, народного побуту та архітектури, автентичного одягу тощо) центрує увагу на особистість учня, яка є неповторною, з унікальними можливостями перетворення навколишньої дійсності.

Географічне розташування, навколишнє середовище, природні умови визначаємо засадничими у формуванні духовної культури зростаючої особистості. Адже всебічний розвиток зростаючої особистості неможливий без сприятливого впливу соціокультурного простору загальноосвітньої школи, соціального довкілля, родинного виховання, етнокультурного середовища тощо. Йдеться не лише про вплив географічного середовища, а й про соціокультурні засади, на яких функціонує школа, живе учень і вчитель, діє громада гірського населеного пункту. У цьому контексті розглядаємо етнокультурне середовище регіону Українських Карпат «як конкретно-історичний суспільний організм, що характеризується певним соціальним розвитком, певним типом культури, дієвою виховною системою, належними освітніми ресурсами, яка відрізняється від інших, сформованою системою цінностей та морально-духовних засад» [2]. Відповідно, становлення духовної культури школярів у процесі їх навчання і виховання здійснюється з урахуванням впливу провідних ідей соціокультурності та педагогіки життєтворчості.

Реалії сьогодення підтверджують факт, що всебічний розвиток особистості неможливий без відродження духовної культури та вітчизняних народознавчих виховних традицій, надбань народної педагогіки та педагогіки життєтворчості. Зростання національної свідомості народу, прагнення досконало пізнати історичні традиції та джерела духовно-культурної спадщини, почерпнути багатства національної ментальності стають за цих умов внутрішньою потребою особистості. Саме тому одним із пріоритетних завдань сучасної національної системи освіти і виховання молоді є розвиток духовності, а також надбання національних і загальнолюдських цінностей.

На формування ціннісних орієнтацій, духовної культури людей, що проживають в однакових природних умовах, здійснюють вплив багато чинників, серед яких географічне положення та специфіка природного й етнокультурного середовища. Процес і результати виховання духовної культури детерміновані можливостями наявного соціального мікросередовища, у якому відбувається становлення індивіда як людини й громадянина. Рівень його культури значною мірою залежить від уміння

бачити, відчувати й усвідомлювати прекрасне в народному мистецтві, місцевій архітектурі та традиційному побуті горян.

Таким чином, варто наголосити, що необхідною умовою формування духовної культури «дитини гір» (зростаючої особистості, яка проживає в умовах гірського середовища) як цілісної багатогранної особистості, необхідно розпочинати з формування особистісного художньо-естетичного досвіду та духовної культури, основними складниками яких є потреби, емоції, почуття, смаки, погляди, ідеали.

Література

1. Кононенко П. До проблеми регіональної політики України і розвитку духовної культури. *Регіональна політика України: концептуальні засади, історія, перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 10–11 листопада, 1994). Київ, 1995. С. 32–37.

2. Червінська І. Соціокультурний простір гірської школи регіону Українських Карпат : монографія. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2020. 380 с.

Антоніна Шевчук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної
та початкової освіти
Ізмаїльського державного
гуманітарного університету
e-mail: shevchuk.tonya@gmail.com

КРЕАТИВНЕ ОСВОЄННЯ СУБ'ЄКТАМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВАНКИ

Ключові слова: етнічна реалізованість, цілі технології, педагогічні умови, тематичне середовище, інформаційний контент, особисті активності дітей.

Орнаментальні вироби українського декоративно-ужиткового мистецтва, вишиті сорочки кримських татар і запорізьких козаків, вишиванки з різних областей України виконують головну функцію – слугують етнічною реалізованістю особистості в соціумі, естетично привабливою прикрасою в житті людини, оздобленням для власного стилю в одязі, корисною річчю для задоволення індивідуальних потреб, вишуканим подарунком, здатним прикрасити і звеселити людину в буденні й святкові дні.

Сучасними майстринями українська вишивана краса передається поколінням як щось цінне і шанобливе. Величезний попит на вишиванки

свідчить про затребуваність традиції, актуалізацію вишиванок у теперішньому часі. Адже справжній розвиток традиції – у їх оновлюванні та збагаченні завдяки включенню в нові культурно-побутові умови, зокрема й освітні. Загалом окремі особи чи спільноти є носіями, творцями, зберігачами і популяризаторами елементів української культурної спадщини. Утім, щоб стати такими шанувальниками впродовж свого життя, сучасним поколінням треба вже з дошкільного дитинства долучатися до цих традицій, зокрема до мистецтва використання української вишиванки в особистому житті.

Метою статті визначено окреслити локальну педагогічну технологію «Креативне освоєння суб'єктами дошкільної освіти потенціалу української вишиванки», розроблену автором задля формування в дітях почуття патріотизму, креативного, шанобливого і конструктивного ставлення до вишиванки. Експериментальний досвід дає можливість представити залучення дітей дошкільного віку до української вишиванки як технологію, що спрямована на розвиток культурної ідентичності українців у своїй країні та світі, національно-патріотичних почуттів, креативного ставлення до вишиванки, творчих здібностей особистості тощо. Це стосується усіх суб'єктів освітнього процесу – дітей, педагогів, батьків.

З-поміж основних цілей технології визначено такі:

- ознайомлювати дітей з різноманітними вишиванками як виробів українського декоративно-прикладного мистецтва, характерними особливостями орнаментів вишивки як результатом творчої діяльності людини;

- вчити розрізняти, називати й описувати вишиванки – дитячі, жіночі, чоловічі, різних регіонів, зі своєї місцевості;

- розвивати естетичне сприймання і ціннісне ставлення до сорочок-вишиванок, емоційну чутливість, сприйнятливості до краси українських вишивок на них, потребу та звичку на щодень і у свята вдягати вишиванку, комфортно почуватися в ній;

- формувати навички творчого малювання й елементарного вишивання орнаменту на тканині, відтворення основних елементів української вишивки;

- заохочувати художню вправність у самостійному доборі й відтворенні візерунка, кольорової гами орнаменту, бажання виявляти креативність у застосуванні вишиванок в ігровій і навчальній діяльності, у побуті.

Нами розроблена змістова частина навчання, яка створюється комплексом сприятливих педагогічних умов задля успішної реалізації освітнього, розвивального і виховного потенціалу української вишиванки в дошкільному віці. Перша умова – розбудова креативного тематичного середовища в закладі дошкільної освіти, яке має створюватися всіма суб'єктами дошкільної освіти (керівництво закладу, педагоги, діти, батьки, можливо й місцеві майстрині, викладачі). Друга – добір інформаційного контенту про потенціал вишиванок як основний зміст освіти. Комплекс основної емоційно-пізнавальної інформації про вишиванки як зміст освіти

для формування системи знань у дітей, щоденних поведінкових звичок і активностей, креативної реалізації дітей і педагогів має складатися з таких ланцюжків: гарний одяг і виріб декоративно-ужиткового мистецтва; натуральні матеріали, традиційні фасони, особливе розташування вишивки на виробі; орнамент вишивки як певний код, кольори, нитки, техніки вишивки; розмаїття вишиванок і вишивок в Україні (презентація зразків за допомогою ІКТ); орнаменти і кольори вишивки тієї місцевості, у якій живе дитина (наприклад, Одещини, Придунав'я); моє і кожного педагога шанобливе, ціннісне й конструктивне ставлення до української вишиванки.

Третьою умовою має стати організація тематичних активностей дітей в окремих видах діяльності та в інтегрованих, у різних формах роботи. Так, під час тижня вишиванки: тематичні заняття з художньо-мовленнєвої, образотворчої, музичної діяльності, виставка дитячих малюнків, майстер-клас для дітей і батьків, екскурсія в етнографічний музей тощо. Маємо виховувати в дітях і естетичну потребу в одяганні вишиванки, і критичну позицію. Надавати можливість висловлювати «за» і «проти» одягу світлого кольору, з натуральної тканини, прикрашеного вишивкою, що вирізняє тебе і усіх нас як українців, як носіїв прадавньої та сучасної символіки. Згідно усіх «за» і «проти» разом будувати стратегію вдягання вишиванки: яку на щодень, а яку у свята; у які свята це особливо важливо і доречно; вдягати під примусом, за необхідності чи за власним бажанням; з чим поєднувати вишиванку у своєму вбранні тощо.

Вважаємо, традицію вдягання вишиванки кілька разів на рік – у день української вишиванки, державних та освітянських свят (річниця незалежності країни, перше вересня, випуск із садочка, день учителя) – треба збагатити. Бажано мати вишиванку святкову і на щодень, відповідно й вдягати її частіше. Наприклад, починати навчальний тиждень у садку і в школі душевно, вдягаючи по понеділках повсякденні вишиванки всіма суб'єктами освітнього процесу (хлопчики, дівчатка, педагоги), що є екологічно здорово. Так вишиванка буде зміцнювати позиції в особистому житті дитини і дорослого.

Лариса Шевчук,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: sh_l_m@ukr.net*

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНА РОБОТА УЧНІВ З ТЕКСТАМИ ПРО ВИШИВАНКУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Ключові слова: вишиванка, робота з текстами, навчання в початковій школі, диференціація навчання.

З давніх-давен вишиванка – символ українського народу. Це сорочка, під час вишивання якої кожна жінка-майстриня вклала частинку своєї душі. Різнобарвна та різнокольорова, вишиванка подобається дітям, що сприяє розвитку інтересу та поваги до української культури, формуванню національної самоідентичності тощо.

На нашу думку, ознайомлювати учнів з інформацією про вишиванку доцільно, застосовуючи в освітньому процесі роботу з текстами. Розпочинати таку діяльність необхідно в початкових класах. Крім того, для максимального урахування індивідуальних особливостей школярів зазначену діяльність слід здійснювати диференційовано, виважено і систематично.

Насамперед, необхідно забезпечити різноманітність. Яким чином можливо це зробити? Зрозуміло, що для диференційованої роботи учнів початкової школи з навчальними текстами варто добирати різні тексти: художні твори й науково-пізнавальні статті; прозові та віршовані тексти; художні твори різних жанрів; авторські твори й тексти зі скарбнички народної творчості тощо.

Важливою є різнорівневість навчальних завдань та надання учням можливості вибору (ідеальним варіантом є створення умов ще й для вибору тексту, кількості опрацьованих текстів).

Регулювання складності роботи учнів можливо здійснювати завдяки наданню (за необхідності) допомоги (до того ж – різної міри допомоги), що здійснює учитель початкових класів або учень.

Диференціацію роботи з навчальними текстами про вишиванку ефективно реалізувати можливо завдяки навчанню в різному темпі. Тоді кожна дитина має можливість виконувати завдання за проміжок часу, який оптимальний саме для неї, аналогічно опрацьовувати відповідну кількість текстів.

Розглядаючи текст як джерело інформації, зазначимо, що диференційовану роботу молодших школярів можливо реалізувати,

працюючи із текстами про технологію та види вишивки, регіональні особливості вишиванок, різноманітність моделей вишиванок тощо.

Підсумовуючи описане вище, зазначимо, що для ефективного застосування диференціації роботи учнів початкової школи з навчальними текстами властиві такі основні аспекти:

- 1) добір текстів, які різняться змістом, стилем, жанром;
- 2) розроблення різнорівневих завдань;
- 3) відповідна організація навчання, – створення умов для роботи у власному темпі та оптимального способу виконання кожним школярем завдань (самостійного, напівсамостійного або спільного (колективного) виконання учнем завдань); надання учневі або учениці допомоги (якщо виникає необхідність).

Література

1. Джежелей О. Диференційований підхід до формування навички читання у чотирирічній початковій школі. *Початкова школа*. 2002. № 4. С. 10–11.
2. Логачевська С. П. Диференціація у звичайному класі : методичний посібник для вчителя. Київ : Заповіт, 1998. 336 с.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручн. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
4. Мартиненко В. О. Врахування особливостей сприймання молодшими школярами різножанрових творів у процесі добору текстів до підручників з читання. *Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр.* Київ : Педагогічна думка, 2006. Вип. 6. С. 278–283.
5. Шевчук Л. М. Теоретичні засади диференційованої роботи учнів початкових класів з текстами : до питання про форми диференціації. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр.* Вип. 3. Бердянськ : БДПУ, 2020. С. 127–136.

Людмила Шкрєбтієнко,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач
викладач кафедри психології
Київського інституту бізнесу і технологій
e-mail: shkrebtienko@kibit.edu.ua

ВИШИВАНКА ЯК СИМВОЛ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ГЕНЕТИЧНИЙ КОД УКРАЇНЦІВ

Ключові слова: вишиванка, ідентичність, генетичний код.

Символ ідентичності української вишиванки віддзеркалює історичне минуле. З давніх-давен українці вірили, що вишиванка як оберіг, зігрівала душу на чужині та зцілювала рани в бою, а вишитий на тканині орнамент має

могутню силу, що забезпечує зв'язок із рідною землею, надає силу у протистоянні до зла.

Наш народ ставився до вишиванки як до святині. Вони передавалися з покоління в покоління, з роду в рід, береглися як реліквії.

Вишиванка — це символ ідентичності та генетичний код нації, символ самобутності, людської долі й пам'яті роду, славних чеснот українського народу, символ кохання та вірності. Зокрема, вишиванка – це оберіг, який здавна слугував захистом від усього злого, від нечистої сили [3].

Вишиванка як елемент одягу присутня в культурі багатьох народів. Проте

для українців вона має надважливе, глибинне значення: це і духовність, це і космос, це і закодовані солярні знаки, що мають магічний зміст, це й оберіг. А власне, це був світогляд українців, закодований в узорах [1 с.20].

Наші пращури про вишиванку говорили: «Якою білою є сорочка на тілі, таким щоб і чоловік до жінки був. Біла сорочка, дана дружиною чоловікові, — символ вірності: поки сорочка біла, доти жінка вірна» [4, с.322].

Дослідники (М. Євтух, Н. Кузан, Л. Оршанського, М. Стельмахович, Б. Прокопович, Є. Сявавко, Б. Тимків та ін.) стверджують, що у давні часи процес створення вишиванки можна було назвати ритуалом, ідентифікацією себе з нацією, створенням власного коду. За вишивку брались у визначені дні, із чистими та світлими думками, закладаючи позитивну енергетику у свою роботу. Цікавим фактом було те, що вишивальниці створювали неповторні, індивідуальні узори, в яких передавали власний та унікальний задум, закодований на прихильну долю для власника вишиванки. Натільна сорочка – це ніби провідник могутньої енергетики, що є оберегом свого власника від усього злого. Зокрема, жіночі сорочки пряли тільки з конопель або льону, оскільки вважалося, що ці рослини захищають жінку та її ще не народжену дитину.

В Україні налічується більше ста різних вишивальних технік. Найбільш поширеними у сучасному світі є: хрестик, гладь, мереження, бігунець, плетіння. Важливим є те, що кожному орнаменту надавалося особливого значення, вони несли в собі характерні ознаки ментальності, територіальності та різнилися між собою орнаментом та гамою кольорів [2].

Таким чином, можемо стверджувати, що українська вишиванка є символом ідентичності та унікальним кодом нації, зв'язком між поколіннями, яка пройшла крізь віки і не втратила своєї автентичності, навпаки, осучаснилася та набула неабиякої популярності.

Література

1. Богданець-Білооскаленко Н. І. Образ вишиванки у творах для дітей // Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал

2. української вишиванки : зб. тез Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції, 21 травня 2020 р. / за наук. ред. д. пед. наук Н. І. Богданець-Білоskalенко (електронне видання). Київ : Педагогічна думка, 2020. 163 с.
3. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. — Луцьк: Волинська книга, 2007. — 324с.
4. Енциклопедичний словник символів культури України / За заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. — 5-е вид. — Корсунь-Шевченківський: ФОП Гавришенко В. М., 2015. — С. 20. — 912 с.
5. Лозко Г. Українське народознавство. — Тернопіль: Мандрівець, 2011. — 512 с.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	3
Віра Андрич «Вишиване мистецтво старовинного села Банилів, що над Черемошем» – шлях до відродження народних традицій та ремесел.....	5
Людмила Березовська Ознайомлення дітей дошкільного віку з українським національним одягом.....	8
Олена Біла, Тетяна Кісікова До питання про організацію етнокультурних проєктів з молодшими школярами інклюзивних класів.....	12
Наталя Богданець-Білоskalенко Національно-культурний компонент змісту навчання лексикології і фразеології української мови	14
Алла Богуш Вишиванка у житті української дитини.....	17
Марина Бублик, Земфіра Кондур Основні складові ромського національного вбрання.....	21
Наталія Васюта, Юлія Касьян Потенціал української народної вишиванки як національного символу у вихованні дітей дошкільного віку.....	23
Оксана Вашак, Людмила Мартирисян Ознайомлення студентів з українською народною вишиванкою як засобом національного виховання.....	26
Леся Височан, Лілія Стахів, Сузанна Волошин Патріотичне виховання майбутніх учителів початкових класів (на прикладі проведення виховного заходу «Чарівний світ вишиванки»).....	29
Наталія Власова Традиційні українські орнаменти.....	33
Оксана Гавадзин Семантика покутської сорочки: динамічний аспект.....	35
Оксана Галайчук Традиційна сокальська вишиванка: особливості крою та колористики....	37
Катерина Гораш Збереження української національної ідентичності: освітні проєкти в Україні та за її кордонами.....	39

Ольга Горбач	
Роль вишиванки в національно-патріотичному вихованні сучасної молоді.....	41
Оксана Горда	
Українська вишиванка в лінгводидактичному аспекті.....	44
Олена Горошкіна	
Національно-культурний компонент змісту навчання української мови в 5 класі НУШ.....	46
Віолетта Дутчак	
Етнокультурні коди в бандурному мистецтві України й діаспори	48
Світлана Замрозевич-Шадріна	
Вишита сорочка як символ здоров'я.....	50
Любомира Ілійчук	
Формування етнічної свідомості особистості засобами української народної вишивки.....	52
Ольга Караман	
Методичні поради для виконання артикуляційної гімнастики	54
Станіслав Караман	
Використання виражального потенціалу стильових різновидів української мови	56
Світлана Кондратюк	
Кролевецькі рушники – код Сумщини.....	58
Анна Костюкова	
Історичний контекст вишивки як засіб формування національної свідомості в учнівської молоді.....	61
Віолетта Лаппо	
Підготовка майбутніх вчителів до інтеграції гуцульської етнокультури в освітній процес початкової школи.....	63
Галина Лемко	
Ціннісно-виховний потенціал української вишиванки для формування особистості школяра.....	65
Людмила Меленець	
Вишиванка як артоб'єкт у міському просторі.....	67
Ольга Мицкан	
Буковинський традиційний народний стрій як об'єкт дослідження та джерело творчості в сучасному моделюванні одягу.....	70
Наталія Никорак	
Вишиваний світ Ксенії Колотило	72
Марія Новосад	
Українська символіка в національній вишивці.....	74
Тетяна Оуєргі	
Збереження національної ідентичності за кордоном: освітньо-виховний аспект.....	77

Юлія Павленко	
Внесок Олени Пчілки у справу збереження і розвитку української народної вишивки.....	80
Наталія Павлущенко, Наталія Данько	
Семантика символів на вишивках Сумщини.....	82
Любов Пена	
Тексти про українську вишивку як дидактичний матеріал під час вивчення мови.....	85
Оксана Поясик	
Вишиванка як засіб етнокультурної традиції Карпатського регіону.....	88
Ангела Просенюк	
Формування міжкультурної взаємодії студентів педагогічного профілю засобами української вишиванки.....	90
Юлія Руденко	
Використання інноваційних технологій при ознайомленні дітей дошкільного віку з українською вишивкою.....	94
Діана Сабол	
Емоційна складова української народної вишивки.....	96
Зіновія Сірецька	
Одвічна краса орнаментального мистецтва Георгія Гараса.....	99
Любов Слатвинська	
День вишиванки в Торонто! «Вишиванка єднає українців»	101
Валентина Снегірєва	
Рослинні символи української культури на вишиванках і в піснях.....	102
Галина Темник	
Вишиванка як елемент країнознавчої компетентності у процесі вивчення української мови як іноземної.....	104
Лідія Тимків	
Психотерапевтичний потенціал вишивки в контексті діяльності шкільного психолога.....	106
Ірина Товкач	
Вишиванка в житті сучасної дитини: психологічний аспект.....	109
Ольга Третяк	
Виховний вплив крилатих висловів про вишиванку на учнів початкової школи.....	112
Віра Фижделюк	
Освітньо-виховний потенціал вишивки в контексті мистецької освіти....	116
Олена Фідкевич	
Український національний костюм як засіб символізації в художній системі «Вечорів на хуторі поблизу Диканьки» М. В. Гоголя.....	119
Тетяна Хорошковська-Носач	
Вишиванка як символ національної ідентичності українського народу...	123

Інна Червінська	
Освітньо-виховний потенціал етнокультурної спадщини регіону Українських Карпат у формуванні духовної культури зростаючої особистості.....	125
Антоніна Шевчук	
Креативне освоєння суб'єктами дошкільної освіти потенціалу української вишиванки.....	128
Лариса Шевчук	
Диференційована робота учнів з текстами про вишиванку в початковій школі.....	131
Людмила Шкребтієнко	
Вишиванка як символ ідентичності та генетичний код українців.....	132

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**«Україно моя вишивана :
етнокультурний та освітньо-
виховний потенціал української
вишиванки»**

**Збірник тез
II Міжнародної онлайн-конференції,
присвяченої Всесвітньому дню вишиванки**

20 травня 2021 р.

(електронне видання)

За загальною редакцією Н. Богданець-Білокаленко, І. Червінської

Формат 60x84 1/16

Друк. арк. 2,875

Видавництво «Педагогічна думка»
04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-а, корп. 2;
тел./факс: (044) 481-38-82

e-mail: book-x1@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників,
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК №3563 від 28.08.2009